

Φερενίκη Παναγοπούλου-Κουτνατζή
Δ.Ν., Μ.Δ.Ε. (Παν. Αθηνών), Μ.Ρ.Η. (Harvard)

**Οι ιστότοποι Κοινωνικής Δικτυώσεως
ως Εθνική, Ευρωπαϊκή και Διεθνής Πρόκληση
της Προστασίας της Ιδιωτικότητας**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ Α.Ε.
ΑΘΗΝΑ - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

2010

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ Α.Ε.
ΑΘΗΝΑ - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Αθήνα

- Ιπποκράτους 23 - 106 79 Αθήνα

Τηλ.: (+30 210) 33.87.500, Fax: (+30 210) 33.90.075

Θεσσαλονίκη

- Φράγκων 1 - 546 26 Θεσσαλονίκη

Τηλ.: (+30 2310) 535.381, Fax: (+30 2310) 546.812

- Εθνικής Αμύνης 42 - 546 21 Θεσσαλονίκη

Τηλ.: (+30 2310) 244.228, Fax: (+30 2310) 244.230

<http://www.sakkoulas.gr> • email: info@sakkoulas.gr

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται πάντως ότι κατά το Ν. 2121/1993 και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη και του συγγραφέα.

*Στην Ισαβέλλα και τον Πάνο
με όλη μου την αγάπη*

Περιεχόμενα

I. Πρόλογος	XIII
II. Εισαγωγή	1
III. Κοινά χαρακτηριστικά των υπηρεσιών κοινωνικής δικτυώσεως	3
IV. Το Ελληνικό Θεσμικό Πλαίσιο.....	5
A. Το Σύνταγμα.....	5
1. Η ανθρώπινη αξία	5
2. Η προστασία της ιδιωτικότητας.....	7
B. Ο Ν. 2472/1997 «Προστασία του Ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού Χαρακτήρα».....	11
V. Το Ευρωπαϊκό Θεσμικό Πλαίσιο	19
A. Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσεως.....	19
B. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου	20
Γ. Η Οδηγία 95/46/ΕΚ.....	22
Δ. Η Οδηγία 98/34/ΕΚ, όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 98/48/ΕΚ.....	28
E. Σύσταση Αρ. R (99) 5/23.2.1999 της Επιτροπής Υπουργών των Κρατών Μελών για την Προστασία της Ιδιωτικότητας στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών.....	28

ΣΤ. Η Οδηγία 2002/58 για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 2009/136/ΕΚ.....	29
VI. Το Αμερικανικό Θεσμικό πλαίσιο	31
Α. Η 4 ^η Τροποποίηση του Συντάγματος των ΗΠΑ.....	31
Β. Εκούσιο νομοθετικό κενό σε ομοσπονδιακό επίπεδο.....	32
Γ. Η Communication Decency Act (Πράξη Κοσμιότητας των Επικοινωνιών)	34
VII. Προτάσεις και Εκθέσεις	37
Α. Έκθεση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Ασφαλείας Πληροφοριακών Συστημάτων (European Network and Information Security Agency-ENISA).....	37
Β. Συστάσεις για τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης από τη Διεθνή Ομάδα για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων στις Τηλεπικοινωνίες (International Working Group on Data Protection in Telecommunications -IWGDPT)	37
Γ. Γνώμη 5/2009 της Ομάδας εργασίας του άρθρου 29 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.....	40
Δ. Συστάσεις της Καναδικής Επιτροπής Προστασίας του Ιδιωτικού Βίου αναφορικά με το Facebook, 2009.....	43
VIII. Το Διεθνές Θεσμικό πλαίσιο	45
IX. Προβληματισμοί	47
Α. Περί ιδιωτικού βίου (ιδιωτικότητας)	47
1. Η ιδιωτικότητα υπό την έννοια του ελέγχου των προσωπικών πληροφοριών και της αυτονομίας.....	50

2. Η ιδιωτικότητα υπό την έννοια της αξιοπρέπειας	51
B. Η ιδιαιτερότητα της ιδιωτικότητας στο διαδίκτυο	54
Γ. Η ιδιαιτερότητα της ιδιωτικότητας στην περίπτωση της κοινωνικής δικτύωσης	59
Δ. Η συγκατάθεση του χρήστη με τους όρους προστασίας της ιδιωτικότητας των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης	61
E. Αποκάλυψη προσωπικών δεδομένων από τους ίδιους τους χρήστες	63
ΣΤ. Αποκάλυψη προσωπικών δεδομένων σε ευρύτερο από τον επιδιωκόμενο κύκλο προσώπων	69
Z. Αποκάλυψη δεδομένων εν αγνοία των υποκειμένων	74
1. Η περίπτωση της δημιουργίας προφίλ εν αγνοία του υποκειμένου ή κλοπής δεδομένων με σκοπό την άμεση οικονομική βλάβη του χρήστη	75
α. Δημιουργία προφίλ εν αγνοία του υποκειμένου (Online Mobbing)	75
β. Η κλοπή ταυτότητας	76
γ. Προστασία προσβαλλομένου	77
δ. Ανακύπτουσες δυσκολίες και περαιτέρω ερωτήματα αναφορικά με το εφαρμοστέο δίκαιο	78
2. Η περίπτωση της επισημάνσεως προσώπου σε φωτογραφία εν αγνοία του	83
3. Αναζήτηση διευθύνσεων μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου	86
4. Η συζήτηση περί προσώπων και η περίπτωση της αξιολογήσεως καθηγητή σε υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης	87
5. Η περίπτωση μεταφοράς προσωπικών στοιχείων από τους ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης στο διαδίκτυο	90

6. Η διαβίβαση των δεδομένων σε άλλους	92
7. Η διατήρηση του λογαριασμού ακόμα και μετά την απενεργοποίησή του από τον χρήστη	93
α. Το πρόβλημα.....	93
β. Περαιτέρω προβληματισμοί	94
βα. Η ιδιοκτησία των δεδομένων	94
ββ. Το δικαίωμα στη λήθη.....	95
H. Οι μηχανές αναζήτησης, η παρακολούθηση των χρηστών και η στοχευμένη διαφήμιση	96
1. Το πρόβλημα	96
2. Πρακτικές του Facebook	98
α. Λίστες δημόσιας έρευνας.....	98
β. Κοινωνικές διαφημίσεις	99
γ. Καταγραφή ενεργειών των χρηστών.....	100
3. Ανακλύπτοντα ζητήματα	101
X. Ανάγκη αναπροσαρμογής της έννοιας της ιδιωτικότητας υπό το πρίσμα των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης	103
A. Ανάγκη ελέγχου των πληροφοριών εκ μέρους των χρηστών	103
B. Θεσμοθέτηση της αρχής της υπευθυνότητας	103
Γ. Ανάγκη διεξοδικής ενημερώσεως των χρηστών για τα μέσα διαδόσεως των δεδομένων τους	106
Δ. Θεσμοθέτηση της αρχής εν αμφιβολία υπέρ της ιδιωτικότητας.....	107
E. Ανάγκη ευαισθητοποίησεως των χρηστών	108
ΣΤ. Συνειδητοποίηση των ορίων της τεχνολογίας να προστατεύσει την ιδιωτικότητα	109

Ζ. Προς μια νέα ηθική της διαχείρισεως πληροφοριών	109
Η. Ανάγκη παγκόσμιας αντιμετώπισεως της ιδιωτικότητας στο διαδίκτυο.....	110
Θ. Προς ένα νέο μοντέλο κοινωνικής δικτυώσεως.....	111
XI. Επίλογος.....	113
XII. Βιβλιογραφία	117
Ελληνική	117
Αλλοδαπή	120
Γνωμοδοτήσεις, Εκθέσεις (με χρονολογική σειρά)	124
Σε ελληνική γλώσσα	124
Σε ξένη γλώσσα	124

I. Πρόλογος

Η παρούσα μελέτη αποτελεί αντικείμενο προβληματισμού μου από τη μακροχρόνια σχέση μου με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Ενώ στην αρχική περίοδο της συνυπάρξεώς μου με τον υπολογιστή, χαρακτήριζα την εν λόγω σχέση ως ένα μοναχικό διάλογο μαζί του, γρήγορα ο διάλογος αυτός κατέστη χάριν της παγκόσμιας διαδικτυακής επικοινωνίας διαδραστικός με τη συμμετοχή σε αυτόν ανθρώπων από όλες τις μεριές του κόσμου. Πολύ σύντομα, ένα νέο φαινόμενο, οι ιστότοποι κοινωνικής δικτύωσης, έδωσε μία νέα διάσταση στη σχέση αυτή, μαγεύοντας παράλληλα την πλειονότητα των χρηστών του διαδικτύου. Η δυνατότητα συνδέσεως, αλληλά και επανασυνδέσεως με παλαιούς φίλους καθώς και η ανεύρεση καινούργιων επαφών εμφανίστηκε εξαιρετικά δελεαστική. Το νέο αυτό φαινόμενο άρχισε όμως σιγά σιγά να προκαλεί προβληματισμούς λόγω της εισβολής του στην ιδιωτική σφαίρα του χρήστη. Μέσα από ένα ολοκληρωμένο προφίλ σε έναν ιστότοπο κοινωνικής δικτύωσης επιτυγχάνεται μια πλήρης σκιαγράφηση του υποκειμένου των δεδομένων, καθώς συλλέγονται πολυπληθείς πληροφορίες, όπως όνομα, ημερομηνία γεννήσεως, πολιτικές και θρησκευτικές απόψεις, στοιχεία επικοινωνίας, φύλο, σεξουαλικές προτιμήσεις, προσωπική κατάσταση, αγαπημένα βιβλία, αγαπημένες ταινίες, ιστορικό της εκπαίδευσής και της επαγγελματικής εμπειρίας και σαφώς φωτογραφία του. Και όλα αυτά προσιτά σε διαφημιστικές εταιρείες που αποστέλλουν διαφημίσεις προσαρμοσμένες στην ιδιοσυγκρασία του κάθε χρήστη.

Η πρώτη αντίδραση των παρόχων των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης είναι ότι όλες οι πληροφορίες αναρτώνται με τη βοήθεια των χρηστών και συνεπώς οι ίδιοι επιθυμούν να δημοσιεύσουν από μόνοι τους ιδιωτικές πληροφορίες. Το θέμα όμως είναι περισσότερο

πολύπλοκο, δεδομένου ότι σε πολλές περιπτώσεις οι πληροφορίες καθίστανται γνωστές σε ευρύτερο από τον επιθυμητό κύκλο προσώπων και δεδομένου ότι με εξαιρετική ευκολία δημοσιεύονται προσωπικά δεδομένα τρίτων, ακόμα και χωρίς τη βούλησή τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η ανάρτηση φωτογραφίας σε ιστότοπο κοινωνικής δικτυώσεως και η επισήμανση προσώπου σε αυτή. Ενώ κάποιος επιθυμύσε να διατηρήσει μία εμφάνισή του ιδιωτική, μέσω μιας απλής αναρτήσεως λαμβάνει κανείς πληροφορίες για το πού βρισκόταν μία συγκεκριμένη χρονική στιγμή και με ποια πρόσωπα συναναστρεφόταν.

Σκοπός της μελέτης δεν είναι να δώσει οριστικές απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα που θέτει η αναπόφευκτη σύγκρουση των νέων τεχνολογιών με την ιδιωτικότητα του ατόμου, αλλά να προτείνει ιδέες που θα βοηθήσουν τον νομοθέτη σε παγκόσμιο επίπεδο να πορευθεί ασφαλέστερα στα νέα μονοπάτια που χαράσσει η αχαλίνωτη ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών. Η αντιμετώπιση του θέματος σε παγκόσμιο επίπεδο καθίσταται επιτακτική και υπογραμμίζεται στην εργασία, δεδομένης της παγκοσμιοποίησεως του διαδικτύου.

Σημειώνεται ότι στην παρούσα μελέτη παρουσιάζονται και σχολιάζονται κριτικά γενικότερα όλοι οι ιστότοποι κοινωνικής δικτυώσεως, τα περισσότερα παραδείγματα προέρχονται, ωστόσο, από το Facebook και τις εφαρμογές αυτού, λόγω της πλειονότητας των νομολογιακών παραδειγμάτων σε ελληνικό και κυρίως διεθνές επίπεδο. Η επιλογή του Facebook στηρίζεται επίσης στο γεγονός ότι σε αντίθεση με άλλους ιστότοπους κοινωνικής δικτυώσεως, όπως το MySpace, δεν επιδιώκεται η δημιουργία εικονικών επαφών με αγνώστους, η δημιουργία δηλαδή μίας εικονικής πραγματικότητας μέσω της κατασκευής ενός ψηφιακού προσώπου και της επικοινωνίας με άλλα ψηφιακά πρόσωπα, τα οποία ο χρήστης σπανίως γνωρίζει.

Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω και από τη θέση αυτή στην Δρ. Ν. Χαρά Λάτσιου, Νομική Ελέγκτρια της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα καθώς και τον Ανάργυρο Χρυ-

σάνθου, M.Sc., Πληροφορικό Ελεγκτή της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, για τον πολύ εποικοδομητικό διάλογο μαζί τους.

II. Εισαγωγή

Οι ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης (social networks sites), στη μορφή που τις γνωρίζουμε σήμερα, άρχισαν να εμφανίζονται και να κατακτούν τον κυβερνοχώρο από το έτος 2002 προσφέροντας πολλαπλούς τρόπους επικοινωνίας και διαδράσεως στους εγγεγραμμένους χρήστες τους μέσω της δημιουργίας προσωπικών προφίλ. Οι χρήστες των υπηρεσιών αυτών μπορούν να δημοσιοποιούν και να μοιράζονται προσωπικές πληροφορίες με άλλες ομάδες χρηστών, όπως π.χ. θέματα σχετικά με τις ενασχολήσεις τους, την εργασία τους, τις προτιμήσεις τους, τα αγαπημένα τους πρόσωπα, κ.α. μέσα από το προσωπικό τους προφίλ, αλλά και υπό μορφή μηνυμάτων, φωτογραφιών, βίντεο, κοκ¹. Οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης στοχεύουν στη δημιουργία διαδικτυακών κοινοτήτων διεισδύοντας τα τελευταία χρόνια αποφασιστικά στη ζωή μας, αλλά και αλληλάζοντας αυτή. Ενώ προηγουμένως ο χρήστης του διαδικτύου χρησιμοποιούσε άλλο διαδικτυακό τόπο για την ηλεκτρονική του επικοινωνία, άλλο για την ελεύθερη έκφραση των απόψεών του, άλλο για να συνομιλεί ζωντανά με φίλους και γνωστούς, άλλο για να ενημερώνεται και άλλο για να διασκεδάζει, οι πιο γνωστές υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης συνδυάζουν όλες τις υπηρεσίες².

Αναμφίβολα οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν μία νέα μορφή κοινωνικοποίησης και επικοινωνίας. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις της έρευνας σε ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης ανα-

1. Βλ. *Βασίλειο Ζορκάδη*, Συνέντευξη τύπου με την ευκαιρία της Ευρωπαϊκής Ημέρας Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, 28 Ιανουαρίου 2010, σ. 6 επ.

2. Βλ. *Άννα-Μαρία Πισκοπάνη*, ΔιΜΜΕ 2009, σ. 228 επ.

φορικά με το προφίλ ενός συγκεκριμένου ατόμου πριν από μία προσωπική, κοινωνική ή επαγγελματική γνωριμία³. Ταυτόχρονα, όμως, οι υπηρεσίες αυτές προσδίδουν και μια καινούργια διάσταση στην έννοια της προσωπικής ζωής δημιουργώντας σοβαρές ανησυχίες για παραβίαση του πυρήνα της ιδιωτικής σφαίρας των χρηστών τους, των οποίων τα προσωπικά δεδομένα δημοσιοποιούνται στο διαδίκτυο με πρωτοφανή τρόπο και ποσότητα. Χαρακτηριστικό είναι ότι η πρόσβαση στο προφίλ ενός συγκεκριμένου χρήστη μπορεί να προσφέρει μια αποκαλυπτική σκιαγράφιση της προσωπικότητας του χρήστη. Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, που δημοσιεύονται σε δικτυακούς τόπους κοινωνικής δικτύωσης, μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τρίτους για ποικίλους σκοπούς, μεταξύ άλλων για εμπορικούς σκοπούς, γεγονός που ενέχει σημαντικούς κινδύνους, όπως κλοπή ταυτότητας, οικονομική ζημία, απώλεια οικονομικών δραστηριοτήτων ή ευκαιριών απασχολήσεως, καθώς και σωματικές βλάβες⁴.

Το ζήτημα, συνεπώς, που γεννάται είναι πώς μπορούν οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης να βαίνουν παράλληλα με την προστασία της ιδιωτικότητας των χρηστών τους. Στο πλαίσιο της παρούσης μελέτης θα εκτεθούν αρχικά τα χαρακτηριστικά των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης, το νομικό πλαίσιο των υπηρεσιών αυτών και οι εκτεθείσες προτάσεις για τη νομική αντιμετώπισή τους. Στη συνέχεια θα λάβει χώρα κριτική προσέγγιση ζητημάτων ιδιωτικότητας που ανακύπτουν από τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης, ενώ παράλληλα θα επιχειρηθεί η πρόταση λύσεων που θα αποσκοπούν στην εξισορρόπηση των ευεργετημάτων αλλήλ και των κινδύνων της ψηφιακής τεχνολογίας.

3. Πρβλ. *Richard M. Guo*, 23 Berkeley Tech. L.J. (2008), σ. 617 επ.

4. Βλ. Γνώμη 5/2009 της Ομάδας Εργασίας του αρ. 29 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, περίληψη.

III. Κοινά χαρακτηριστικά των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης

Κοινά χαρακτηριστικά⁵ των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης είναι τα ακόλουθα:

- οι χρήστες καλούνται να παράσχουν προσωπικά στοιχεία, με σκοπό την δημιουργία μιας περιγραφής του εαυτού τους ή ενός «προφίλ»,
- οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης παρέχουν επίσης εργαλεία, τα οποία επιτρέπουν στους χρήστες να δημοσιεύσουν το δικό τους υλικό (περιεχόμενα που δημιουργούν οι χρήστες, όπως μια φωτογραφία ή μια καταχώριση ημερολογίου, μουσική ή βίντεοκλιπ ή σύνδεσμοι προς άλλους δικτυακούς τόπους),
- η «κοινωνική δικτύωση» καθίσταται δυνατή χρησιμοποιώντας εργαλεία, τα οποία παρέχουν έναν κατάλογο επαφών για κάθε χρήστη και με τα οποία οι χρήστες μπορούν να έρθουν σε επαφή. Το Facebook π.χ. δίνει δυνατότητα στο χρήστη να αναζητήσει επαφές χρησιμοποιώντας διευθύνσεις από το βιβλίο διευθύνσεων του λογαριασμού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Ο χρήστης μπορεί να αποστείλει αίτημα να γίνουν φίλοι όσοι βρίσκονται στο βιβλίο των διευθύνσεών του και έχουν ήδη λογαριασμό στο Facebook. Επίσης, μπορεί να στείλει πρόσκληση σε όσους δεν έχουν λογαριασμό στο Facebook. Με τον τρόπο αυτό συλλέγονται διευθύνσεις προσώπων που δεν επέλεξαν να εγγραφούν στο Facebook⁶.

5. Βλ. Γνώμη 5/2009 της Ομάδας Εργασίας του αρ. 29 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, παρ. 2.

6. Βλ. *Άννα-Μαρία Πισκοπάνη*, σε: Προστασία της Ιδιωτικότητας & Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, σ. 629 επ. (637).

- οι συμβαλλόμενες με τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης υπηρεσίες μπορούν να κατασκευάσουν εφαρμογές (τύπου gifts) στο Facebook, που στέλνει ο ένας χρήστης στον άλλον και που συλλέγουν δεδομένα για απροσδιόριστους σκοπούς. Τέτοιες εφαρμογές έχουν χρησιμοποιηθεί και για κακόβουλους σκοπούς.

Μεγάλο μέρος των εσόδων των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης επιτυγχάνεται μέσω της διαφήμισης, η οποία παρέχεται παράλληλα με τις ιστοσελίδες που δημιουργούν και που χρησιμοποιούν οι χρήστες. Οι χρήστες που δημοσιεύουν στο προφίλ τους πολίτες πληροφορίες για τα ενδιαφέροντά τους αποτελούν μια εξειδικευμένη αγορά για τους διαφημιστές, οι οποίοι επιθυμούν να τους παρέχουν στοχευμένες διαφημίσεις βάσει των πληροφοριών αυτών. Ως εκ τούτου, είναι επιτακτικό οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης να λειτουργούν κατά τρόπο τέτοιο, που να σέβονται τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των χρηστών, οι οποίοι δικαιούνται να προσδοκούν ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που αποκαλύπτουν υφίστανται επεξεργασία σύμφωνα με την ευρωπαϊκή, διεθνή και την εθνική νομοθεσία περί ιδιωτικής ζωής και προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

IV. Το Ελληνικό Θεσμικό Πλαίσιο

A. Το Σύνταγμα

1. Η ανθρώπινη αξία⁷

Το ελληνικό Σύνταγμα κατοχυρώνει στο άρθρο 2 παρ. 1 το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου. Η διάταξη αυτή θεσπίστηκε κατά το πρότυπο του άρθρου 1 παρ. 1 του Γερμανικού Θεμελιώδους Νόμου, το οποίο υπό το φως της εξευτελιστικής μεταχειρίσεως του ατόμου από το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς ορίζει ότι η αξία του ανθρώπου είναι απαραβίαστη. Η κατοχύρωση της αξίας του ανθρώπου δεν υπόκειται σε κανένα περιορισμό και σε καμία επιφύλαξη νόμου ούτε σε συνταγματική αναθεώρηση (άρθρο 110 παρ. 1 Σ). Η διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 Σ. δεν συνιστά απλώς μία κατευθυντήρια διάταξη⁸, αλλά είναι νομικά πλήρως δεσμευτική διάταξη, η οποία λόγω της γενικότητάς της εφαρμόζεται επικουρικά μόνο έναντι των διατάξεων που κατοχυρώνουν τα αντίστοιχα ατομικά δικαιώματα⁹. Επιπρόσθετα, η αρχή του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου αποτελεί ερμηνευτικό

7. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, οι όροι «αξία» και «αξιοπρέπεια» χρησιμοποιούνται στο ελληνικό Σύνταγμα με την ίδια έννοια, βλ. σχετικά *Πέτρο Παραρά*, Σύνταγμα I, αρ. περιθ. 43 επ., *Κωνσταντίνο Κωνσταντινίδη*, σ. 40 και υποσ. 77. Η διαφορά των δύο εννοιών, η οποία όμως στερείται πρακτικών νομικών συνεπειών είναι ότι η αξιοπρέπεια αναφέρεται στην κοινωνική διάσταση της ανθρώπινης φύσεως και δεν αποδίδει το ευρύτερο περιεχόμενο της ανθρώπινης αξίας.

8. Αντιθ. *Αριστόβουλος Μάνεσης*, σ. 111, ο οποίος υποστηρίζει ότι ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου αποτελεί μία κατευθυντήρια διάταξη, με την οποία απευθύνεται συνταγματική εντολή ιδίως προς τον κοινό νομοθέτη.

9. Βλ. *Πρόδρομο Δαγτόγλου*, σ. 1323.

εργαλείο για τον εφαρμοστή του Συντάγματος, αλλιά και όλου του δικαίου¹⁰. Υπό το φως της συνταγματικής προστασίας της ανθρώπινης αξίας το άτομο πρέπει να αναγνωρίζεται ως υποκείμενο δικαίου, ως φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Η σύνδεση της ανθρώπινης αξίας με την ιδιωτικότητα γίνεται στις περιπτώσεις που η εισβολή στην ιδιωτική σφαίρα θέτει υπό αμφισβήτηση την ιδιότητα του ατόμου ως υποκειμένου. Πότε όμως τίθεται υπό αμφισβήτηση η ιδιότητα του ατόμου ως υποκειμένου; Εν προκειμένω, πρέπει να τονισθεί ότι ο όρος της ανθρώπινης αξίας είναι υποκειμενικός, δεδομένου ότι η ανθρώπινη αξία προσδιορίζεται διαφορετικά από τον κάθε άνθρωπο¹¹. Για άλλους μια συγκεκριμένη πράξη, π.χ. η πορνεία, συνιστά προσβολή της αξίας τους, ενώ για άλλους όχι. Συνεπώς η προσβολή της ιδιωτικότητας που γίνεται με τη βούληση του υποκειμένου δεν πρέπει να θεωρείται ότι παραβιάζει δίχως άλλο την ανθρώπινη αξία του. Η ανθρώπινη αξία παραβιάζεται σε περίπτωση ακούσιας καταγραφής προσωπικών πληροφοριών με σκοπό την χειραγώγηση του ατόμου.

Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση της τηλεοπτικής εκπομπής του Μεγάλου Αδελφού (Big Brother), όπου η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα έκρινε ότι η αξία του ανθρώπου και η προστασία της υλικής και ηθικής του υποστάσεως συνιστά υπέρτατη αρχή δημόσιας τάξεως, από την οποία δεν είναι δυνατή η παραίτηση¹². Εν προκειμένω, κρίθηκε ότι η τηλεοπτική επίδειξη της προσωπικής ζωής με σκοπό το κέρδος ή τη δημοσιότητα προσβάλλει την αξιοπρέπεια της ανθρώπινης υπάρξεως, ανεξαρτήτως του αν η προσβολή γίνεται αντιληπτή ως τέτοια από τους συμμετέχοντες στην εκπομπή, που εκτίθενται στο βλήμμα των τηλεθεατών¹³. Συνεπέ-

10. Βλ. *Αριστόβουλο Μάνεση*, σ. 112-113, *Πρόδρομο Δαγτόγλου*, σ. 1323, *Κώστα Χρυσόγονο*, σ. 109.

11. Πρβλ. *Fereniki Panagoroulou-Koutnatzi*, σ. 181 επ., όπ. περαιτ. παραπ.

12. Βλ. ΑΠΔΠΧ, Απόφαση 92/2001.

13. Βλ. *Χαράλαμπος Ανθόπουλο*, ΔτΑ 2004, σ. 542 επ.

στερη, ενδεχομένως, θα ήταν η επιβολή κάποιων περιορισμών στην αρνητική έκφανση του δικαιώματος της ιδιωτικότητας (δηλαδή του δικαιώματος της αποκαλύψεως όλων των πτυχών του ιδιωτικού βίου) στις περιπτώσεις, όπου εμπλέκονται τρίτα πρόσωπα. Αντίστοιχη απόφαση του ΣτΕ¹⁴ συνδέει την προστασία των προσωπικών δεδομένων με την αξιοπρέπεια με την αιτιολογία ότι η προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αποσκοπεί στην κατοχύρωση θεμελιωδών αξιών της έννομης τάξεως μία δημοκρατικής πολιτείας, όπως είναι η προστασία της αξιοπρέπειας του ατόμου και της ιδιωτικής ζωής των προσώπων.

2. Η προστασία της ιδιωτικότητας

Σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 1, εδ. β' του ελληνικού Συντάγματος, η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη. Η συνταγματική αυτή διάταξη καλύπτει όλες τις πλευρές της ιδιωτικής σφαίρας εκτός από το άσυλο της κατοικίας, την ελευθερία της επικοινωνίας και την ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως που κατοχυρώνονται σε ειδικότερες διατάξεις του Συντάγματος. Η ιδιωτική ζωή αντιπαρατάσσεται στη δημόσια ζωή, δηλαδή την επαγγελματική ή κοινωνική ζωή, στο βαθμό που περιλαμβάνει τις σχέσεις του ατόμου με ανοιχτό κατ'αρχήν κύκλο προσώπων (π.χ. με τους πελάτες του ή τους συναδέλφους του) ή αποσκοπεί να επηρεάσει το δημόσιο βίο (π.χ. η συμμετοχή σε πολιτικές δραστηριότητες)¹⁵. Ως εκ τούτου, η προστασία της ιδιωτικής σφαίρας προστατεύει περισσότερο τις πληροφορίες που διαγράφουν το «βιοπορταίτο» ενός ατόμου με την ιδιότητά του ως απλού ιδιώτη παρά ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, που συμμετέχει ενεργά σε αυτό¹⁶. Η συνταγματική κατοχύρωση

14. Βλ. ΣτΕ 3452/2002, ΔτΑ 2004, σ. 569 επ.

15. Βλ. *Πρόδρομο Διαγύγλου*, σ. 390.

16. Βλ. *Κώστα Μανριά*, σ. 172 επ.

του απαραβίαστου της ιδιωτικής ζωής σημαίνει ότι στη ζωή του κάθε ατόμου υπάρχει ένας πυρήνας, στον οποίο κυριαρχεί αυτός μόνος και στον οποίο δεν μπορεί να διεισδύσει το κράτος¹⁷ ή οι τρίτοι, δεδομένου ότι το δικαίωμα αυτό ισχύει και στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών (η λεγόμενη τριτενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων, άρθρο 25 παρ. 1 εδ. γ' Σ). Το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής συνίσταται στην απαγόρευση δημοσιοποίησεως της ζωής του ανθρώπου. Πρόκειται συνεπώς περί μίας σφαίρας απορρήτου του ατόμου, όπως η ερωτική του ζωή, η κατάσταση της υγείας του, ενδοοικογενειακές προστριβές κλπ¹⁸. Το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα είναι ένα ατομικό, αμυντικό δικαίωμα, υπό την έννοια ότι ο φορέας του δικαιώματος έχει αξίωση έναντι της Πολιτείας να απέχει από πράξεις προσβολής, ικανές να θίξουν τη δυνατότητα του να ελέγχει τις πληροφορίες που τον αφορούν¹⁹.

Η θετική διάσταση του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα, υπό την έννοια της αξιώσεως υποστηρίξεως της αποπλάυσεως της ιδιωτικής ζωής υπογραμμίζεται στο άρθρο 9Α του Συντάγματος. Σύμφωνα με το άρθρο 9Α του αναθεωρημένου το έτος 2001 ελληνικού Συντάγματος, καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών του δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Πρόκειται ωστόσο για ένα νέο status, που υπερβαίνει αυτό του status positivus και αναφέρεται στη λειτουργία των πολιτικά ενεργών και δραστικών ατομικών δικαιωμάτων αναφορικά με τη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία της πολιτειακής εξελίξεως²⁰. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί, όπως νόμος ορίζει. Το νέο άρθρο κατοχυρώνει το λεγόμενο δικαίωμα της

17. Βλ. *Πρόδρομο Δαγτόγλου*, σ. 390.

18. Βλ. *Κώστα Χ. Χρυσόγονο*, σ. 251.

19. Βλ. *Βασίλη Βουτσάκη*, σε: *Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα*, σ. 87 επ. (95).

20. Βλ. *Λίλιαν Μήτρον*, σε: *Το Νέο Σύνταγμα*, σ. 83 επ. (87).

πληροφορικής αυτοδιαθέσεως ή πληροφοριακού αυτοπροσδιορισμού ή αυτοκαθορισμού του ατόμου. Με διαφορετική διατύπωση το δικαίωμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων συνίσταται στο δικαίωμα κάθε ανθρώπου να μην καθίσταται πληροφοριακό αντικείμενο και να προσδιορίζει ο ίδιος ποιες πληροφορίες που τον αφορούν θα καταστούν γνωστές στο περιβάλλον²¹. Το άρθρο αυτό προέκυψε ως απάντηση στη δυνατότητα καταγραφής της προσωπικότητας του ατόμου από τα ποικίλα μέσα που προσφέρει η ηλεκτρονική επεξεργασία δεδομένων. Το δικαίωμα αυτό προκύπτει κήληιστα και από το συνδυασμό των διατάξεων περί προστασίας της προσωπικότητας (άρθρο 5 παρ. 1 Σ)²² και της ιδιωτικής σφαιρας (άρθρο 9 παρ. 1 Σ). Το δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας περιλαμβάνει την εγγύηση αυτόνομης αποφάσεως του ατόμου για τη δημόσια και ιδιωτική παρουσίαση και εικόνα του συνιστώντας προ της θεσπίσεως του άρθρου 9Α Σ την κύρια συνταγματική βάση προστασίας των προσωπικών δεδομένων²³. Ωστόσο, το νέο άρθρο θέλησε να δώσει ιδιαίτερη έμφαση στην καταχώρηση και χρήση προσωπικών δεδομένων μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών και την τυχόν δημοσιοποίησή

21. Βλ. *Λίλιαν Μήτρον*, σε: Το Νέο Σύνταγμα, σ. 83 επ. (87).

22. Πρβλ. τη δογματική κατασκευή ενός δικαιώματος πληροφοριακού αυτοκαθορισμού προερχόμενου από τη συνταγματική κατοχύρωση του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας (άρθρο 1 παρ. 1 ΓερμΘεμΝ) και της προσωπικότητας (άρθρο 2 παρ. 1 ΓερμΘεμΝ) έχει δεχθεί το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας στην απόφαση περί απογραφής του πληθυσμού, BVerfGE 65, 1. Εξαιρετικά ενδιαφέρονσα είναι η απόφαση Bundestrojaner της 27.02.2008 του ίδιου Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία η τοποθέτηση κρατικών λαγωνικών λογισμικών σε ιδιωτικούς ηλεκτρονικούς υπολογιστές προσβάλλει το δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας υπό την έννοια της προστασίας της ιδιωτικότητας και ειδικότερα το δικαίωμα της εγγυήσεως της εμπιστοσύνης και της αρτιότητας των πληροφοριακών συστημάτων.

23. Βλ. *Λίλιαν Μήτρον*, σε: Το Νέο Σύνταγμα, σ. 83 επ. (86, όπ. περαιτ. παραπ.).

τους στο διαδίκτυο²⁴. Σκοπός του άρθρου 9Α Σ πέρα από την τυποποίηση ενός υπάρχοντος δικαιώματος είναι η με τον καλύτερο δυνατό τρόπο κατοχύρωση της σημασίας που έχει περιοριστική χρήση των προσωπικών δεδομένων σε μια ραγδαίως τεχνολογικά αναπτυσσόμενη κοινωνία²⁵. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων δεν οδηγεί στη δίχως άλλο απαγόρευση της συλλογής, επεξεργασίας και χρήσεώς τους, αλλά υποχρεώνει τον κοινό νομοθέτη να καθιερώσει ένα περιοριστικό θεσμικό πλαίσιο, εντός του οποίου καθίσταται θεμιτή η συλλογή, επεξεργασία και χρήση των δεδομένων²⁶.

Το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα έχει εκτός από τη θετική του διάσταση (αξίωση προστασίας έναντι εισβολής στην ιδιωτική σφαίρα) και την αρνητική του διάσταση, υπό την έννοια του δικαιώματος της αποκαλύψεως όλων των πτυχών του ιδιωτικού βίου ή αλλιώς ενός δικαιώματος αυτοεκθέσεως. Η ύπαρξη ενός τέτοιου δικαιώματος είναι καθοριστικής σημασίας στην περίπτωση των ιστοτόπων κοινωνικής δικτυώσεως, όπου οι χρήστες ηθελήμενα δημοσιοποιούν πολλές πλευρές του ιδιωτικού τους βίου. Οποιοιδήποτε περιορισμοί επιβάλλονται στο δικαίωμα αυτοεκθέσεως δεν πρέπει να απορρέουν από μία πατερναλιστική αντίληψη υπέρμετρης και ακούσιας προστασίας της ιδιωτικότητας. Ο σκοπός των περιορισμών αυτών θα πρέπει να πηγάζει από το γεγονός ότι πολλές φορές οι ίδιοι οι χρήστες αγνοούν τους κινδύνους αναφορικά με την προστασία της ιδιωτικότητας στο διαδίκτυο. Ακόμα όμως και αν τους γνωρίζουν, δεν γνωρίζουν τον τρόπο προστασίας από αυτούς. Επίσης περιορισμοί μπορούν να επιβληθούν στην περίπτωση που σημειώνεται μία ασυμμετρία ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη, π.χ. ανάμεσα στον χρήστη και τον πάροχο υπηρεσιών του διαδικτύου ή επίσης ανάμεσα στον εργαζόμενο και τον εργοδότη. Στις περιπτώσεις αυτές υπάρχει εκ των πραγμάτων μία

24. Βλ. *Κώστα Χ. Χρυσόγονο*, σ. 211.

25. Βλ. *Λίλιαν Μήτρον*, σε: *Το Νέο Συνταγμα*, σ. 83 επ. (90).

26. Βλ. *Κώστα Χ. Χρυσόγονο*, σ. 211.

αδυναμία διαπραγματεύσεως των όρων της ιδιωτικότητας και είναι πολύ πιθανόν η ιδιωτικότητα αυτή να ανταλλάσσεται με ένα άλλο αγαθό, π.χ. θέση εργασίας ή διατήρηση θέσεως εργασίας.

Β. Ο Ν. 2472/1997 «Προστασία του Ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού Χαρακτήρα»

Ήδη πριν από τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 ο Ν. 2472/1997 καθόρισε το πλαίσιο της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ενσωματώνοντας στο ελληνικό δίκαιο την Ευρωπαϊκή Οδηγία 95/46/ΕΚ, η οποία θέτει κανόνες για την προστασία των προσωπικών δεδομένων σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ενώσεως. Αρμόδια για την προστασία των δεδομένων αυτών είναι η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ), η οποία συστάθηκε με το Ν. 2472/1997 και συνιστά το θεμέλιο του ελληνικού συστήματος προστασίας δεδομένων. Όσον αφορά στην προστασία των προσωπικών δεδομένων στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, η ΑΠΔΠΧ εφαρμόζει τον νόμο 3471/2006, που αντίστοιχα ενσωματώνει στο εθνικό δίκαιο την Ευρωπαϊκή Οδηγία 58/2002. Η ΑΠΔΠΧ έχει ως αποστολή της την εποπτεία της εφαρμογής του Ν. 2472/1997 και άλλων ρυθμίσεων που αφορούν στην προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και την ενάσκηση των αρμοδιοτήτων, που της ανατίθενται κάθε φορά. Έχει δικό της προϋπολογισμό και εξυπηρετείται από δική της γραμματεία, υπάγεται, αλλά δεν ελέγχεται από τον Υπουργό Δικαιοσύνης και εδρεύει στην Αθήνα²⁷. Η Αρχή διαθέτει ευρείες αρμοδιότητες που της επιτρέπουν να συνδιαμορφώσει μέσω της εκδόσεως ειδικών κανόνων επεξεργασίας, των οδηγιών, των γνω-

27. Βλ. ενδ. Ετήσια Έκθεση της Αρχής για το έτος 2008, σ. 10 επ.

μοδοτήσεών της, των αποφάσεών της και των απαντήσεών της σε ερωτήματα τους όρους επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων²⁸.

Κρίσιμο στην περίπτωση των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης είναι αν η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα χρηστών του διαδικτύου από τον χρήστη υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής του νόμου ως αποκλειστικά προσωπική/οικιακή δραστηριότητα του χρήστη. Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 2 του Ν. 2472/1997 (όπως τροποποιήθηκε βάσει του Ν. 3625/2007), οι διατάξεις του νόμου τούτου δεν εφαρμόζονται στην επεξεργασία δεδομένων, η οποία πραγματοποιείται:

«α) από φυσικό πρόσωπο για την άσκηση δραστηριοτήτων αποκλειστικά προσωπικών ή οικιακών,

β) από τις δικαστικές – εισαγγελικές αρχές και τις υπηρεσίες που ενεργούν υπό την άμεση εποπτεία τους στο πλαίσιο της απονομής της δικαιοσύνης ή για την εξυπηρέτηση των αναγκών της λειτουργίας τους με σκοπό τη βεβαίωση εγκλημάτων, που τιμωρούνται ως κακουργήματα ή πλημμελήματα με δόλο και ιδίως εγκλημάτων κατά της ζωής, κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, κατά της προσωπικής ελευθερίας, κατά της ιδιοκτησίας, κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων, παραβάσεων της νομοθεσίας περί ναρκωτικών, επιβουλής της δημόσιας τάξης, ως και τελουμένων σε βάρος ανηλίκων θυμάτων.

γ) από δημόσια αρχή με τη λειτουργία ειδικών τεχνικών μέσων καταγραφής ήχου ή εικόνας σε δημόσιους χώρους για τη διαφύλαξη της ασφάλειας του κράτους, της άμυνας, της δημόσιας ασφάλειας, για την οποία είναι αρμόδια, και ιδίως για την προστασία προσώπων και πραγμάτων, καθώς και για τη διαχείριση της κυκλοφορίας. Το υλικό που συλλέγεται από τα ανωτέρω μέσα, εφόσον δεν εμπίπτει στην περίπτωση β', τηρείται για χρονικό διάστημα επτά (7) ημερών, μετά το πέρας των οποίων καταστρέφεται με πράξη του αρμόδιου

28. Βλ. *Λίλιαν Μήτρον*, σε: Η προστασία των προσωπικών δεδομένων στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων, σ. 29.

εισαγγελία. Η παράβαση των διατάξεων του προηγούμενου εδαφίου τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους, αν δεν τιμωρείται βαρύτερα από άλλη διάταξη.

Ως προς τα ανωτέρω εφαρμόζονται οι ισχύουσες ουσιαστικές και δικονομικές ποινικές διατάξεις. Στις περιπτώσεις άσκησης από τους πολίτες του δικαιώματος του συνέρχεσθαι κατά το άρθρο 11 του Συντάγματος επιτρέπεται η απλή λειτουργία συσκευών καταγραφής ήχου ή εικόνας ή άλλων ειδικών τεχνικών μέσων με σκοπό την καταγραφή εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις του επόμενου εδαφίου. Η καταγραφή ήχου ή εικόνας με οποιασδήποτε τεχνικής μορφής συσκευές με σκοπό τη βεβαίωση τέλεσης των παραπάνω εγκλημάτων γίνεται μόνον κατόπιν εντολής εκπροσώπου της εισαγγελικής αρχής και εφόσον επίκειται σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια. Σκοπός της καταγραφής αυτής είναι μόνον η χρησιμοποίηση του βεβαιούντος την τέλεση των εγκλημάτων υλικού ως αποδεικτικού στοιχείου ενώπιον οποιασδήποτε ανακριτικής, εισαγγελικής αρχής και δικαστηρίου. Η επεξεργασία κάθε άλλου υλικού που δεν είναι αναγκαίο προς εξυπηρέτηση του παραπάνω σκοπού για τη βεβαίωση των εγκλημάτων απαγορεύεται, το δε σχετικό υλικό καταστρέφεται με πράξη του αρμόδιου Εισαγγελέα».

Η Αρχή, αλλά και τα δικαστήρια συνεπώς θα κληθούν να κρίνουν κατά περίπτωση, αν η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα χρηστών του διαδικτύου από τον χρήστη του υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής του νόμου ως αποκλειστικά προσωπική δραστηριότητα του χρήστη. Εάν η επεξεργασία των δεδομένων δεν υπάγεται στις διατάξεις του Ν. 2472/1997, οποιαδήποτε διενέργεια αστυνομικής έρευνας σε στοιχεία χρηστών υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης, τα οποία είναι δημοσίως προσβάσιμα στοιχεία των χρηστών, θεωρείται διενέργεια προανακριτικής πράξεως και προϋποθέτει τη διάπραξη εγκλήματος²⁹. Η έρευνα

29. Βλ. υπ' αριθ. 54/2005 Αναφορά Εισαγγελέα Πλημμελοδικών Λάρισας, ΠοινΧρ 2006, σ. 276 επ.

θα πρέπει να διενεργηθεί σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του ΚΠΔ και να τελεί υπό την εποπτεία του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών. Σε περίπτωση ανάγκης διακριβώσεως ιδιαίτερας σοβαρών εγκλημάτων η ελληνική αστυνομία μπορεί να ζητήσει από υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης την πρόσβαση σε προφίλ χρηστών, που δεν είναι προσιτά στο ευρύ κοινό και ως εκ τούτου απαραίτητη είναι η άρση του απορρήτου κατ' επιταγή του άρθρου 19 του Ελληνικού Συντάγματος³⁰.

Σύμφωνα με την απόφαση 38/2008 της ΑΠΔΠΧ, εφαρμόζεται ο Ν. 2472/1997 στην περίπτωση της αναρτήσεως δεδομένων στο διαδίκτυο. Η θέση αυτή καταγράφεται ακόμα πιο ρητά στην απόφαση 44/2009, η οποία αφορούσε στην ανάρτηση προσωπικών πληροφοριών σε ιστοσελίδα. Η ΑΠΔΠΧ αποφαινεται ρητά ότι «προκειμένου δε η επεξεργασία να είναι νόμιμη θα πρέπει να πληρούνται οι όροι και οι προϋποθέσεις των άρθρων 4, 5 και 7 του Ν. 2472/1997, για τα απλά και για τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα αντίστοιχα».

Βάσει του άρθρου 5 του Ν. 2472/1997, η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα επιτρέπεται μόνον, όταν το υποκείμενο των δεδομένων έχει δώσει τη συγκατάθεσή του (παρ. 1). Στην παράγραφο 2 του ιδίου άρθρου ορίζεται ότι κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η επεξεργασία και χωρίς τη συγκατάθεση, όταν:

«α) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση σύμβασης, στην οποία συμβαλλόμενο μέρος είναι υποκείμενο δεδομένων ή για τη λήψη μέτρων κατόπιν αιτήσεως του υποκειμένου κατά το προσυμβατικό στάδιο.

β) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκπλήρωση υποχρεώσεως του υπεύθυνου επεξεργασίας, η οποία επιβάλλεται από το νόμο.

30. Βλ. ΑΠΔΠΧ, Απόφαση 19/2008, όπου τέθηκε το ζήτημα της λεγόμενης αντίστροφης αναζητήσεως των στοιχείων του συνδρομητή παρόχου τηλεφωνίας, δηλαδή της δυνατότητας ανακαλύψεως του ονόματος και της διευθύνσεως του συνδρομητή με βάση τον αριθμό του τηλεφώνου του. Βλ. επίσης *Γρηγόρη Τσόλια*, ΔιΜΜΕ 2008, σ. 175 επ.

γ) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για τη διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου, εάν αυτό τελεί σε φυσική ή νομική αδυναμία να δώσει τη συγκατάθεσή του.

δ) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση έργου δημόσιου συμφέροντος ή έργου που εμπίπτει στην άσκηση δημόσιας εξουσίας και εκτελείται από δημόσια αρχή ή έχει ανατεθεί από αυτή είτε στον υπεύθυνο επεξεργασίας είτε σε τρίτο, στον οποίο γνωστοποιούνται τα δεδομένα.

ε) Η επεξεργασία είναι απολύτως αναγκαία για την ικανοποίηση του έννομου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή ο τρίτος ή οι τρίτοι στους οποίους ανακοινώνονται τα δεδομένα και υπό τον όρο ότι τούτο υπερέρχει προφανώς των δικαιωμάτων και συμφερόντων των προσώπων στα οποία αναφέρονται τα δεδομένα και δεν θίγονται οι θεμελιώδεις ελευθερίες αυτών».

Επίσης το άρθρο 7 απαγορεύει τη συλλογή και επεξεργασία των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων (παρ. 1). Στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου ορίζεται ότι: «Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η συλλογή και η επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων, καθώς και η ίδρυση και λειτουργία σχετικού αρχείου, ύστερα από άδεια της Αρχής, όταν συντρέχουν μία ή περισσότερες από τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

α) Το υποκείμενο έδωσε τη γραπτή συγκατάθεσή του εκτός εάν η συγκατάθεση έχει αποσπασθεί με τρόπο που αντίκειται στο νόμο ή τα χρηστά ήθη ή νόμος ορίζει ότι η συγκατάθεση δεν αίρει την απαγόρευση.

β) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για τη διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου ή προβλεπόμενου από το νόμο συμφέροντος τρίτου, εάν το υποκείμενο τελεί σε φυσική ή νομική αδυναμία να δώσει τη συγκατάθεσή του.

γ) Η επεξεργασία αφορά δεδομένα που δημοσιοποιεί το ίδιο το υποκείμενο ή είναι αναγκαία για την αναγνώριση, άσκηση ή υπεράσπιση δικαιώματος ενώπιον δικαστηρίου ή πειθαρχικού οργάνου.

δ) Η επεξεργασία αφορά θέματα υγείας και εκτελείται από πρόσωπο που ασχολείται κατ' επάγγελμα με την παροχή υπηρεσιών

υγείας και υπόκειται σε καθήκον εξεμύθειας ή σε συναφείς κώδικες δεοντολογίας, υπό τον όρο ότι η επεξεργασία είναι απαραίτητη για την ιατρική πρόληψη, διάγνωση, περίθαλψη ή τη διαχείριση υπηρεσιών υγείας.

ε) Η επεξεργασία εκτελείται από Δημόσια Αρχή και είναι αναγκαία είτε αα) για λόγους εθνικής ασφάλειας είτε ββ) για την εξυπηρέτηση των αναγκών εγκληματολογικής ή σωφρονιστικής πολιτικής και αφορά τη διακρίβωση εγκλημάτων, ποινικές καταδίκες ή μέτρα ασφαλείας είτε γγ) για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας είτε δδ) για την άσκηση δημόσιου φορολογικού ελέγχου ή δημόσιου ελέγχου κοινωνικών παροχών.

στ) Η επεξεργασία πραγματοποιείται για ερευνητικούς και επιστημονικούς αποκλειστικά σκοπούς και υπό τον όρο ότι τηρείται η ανωνυμία και λαμβάνονται όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων στα οποία αναφέρονται.

ζ) Η επεξεργασία αφορά δεδομένα δημοσίων προσώπων, εφόσον αυτά συνδέονται με την άσκηση δημοσίου λειτουργήματος ή τη διαχείριση συμφερόντων τρίτων, και πραγματοποιείται αποκλειστικά για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Η άδεια της αρχής χορηγείται μόνο εφόσον η επεξεργασία είναι απολύτως αναγκαία για την εξασφάλιση του δικαιώματος πληροφόρησης επί θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος καθώς και στο πλαίσιο καλλιτεχνικής έκφρασης και εφόσον δεν παραβιάζεται καθ' οιονδήποτε τρόπο το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής».

Μεγάλης σημασίας είναι η εξασφάλιση της αρχής της αναλογικότητας στην επεξεργασία των δεδομένων. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. β' του νόμου τα δεδομένα πρέπει να είναι συναφή, πρόσφορα, και όχι περισσότερα από όσα κάθε φορά απαιτείται ενόψει των σκοπών της επεξεργασίας.

Ένα ειδικότερο θέμα προκύπτει από την αθέμιτη επεξεργασία στοιχείων των χρηστών είτε από καταχωρημένους «φίλους» είτε τρίτους. Η πρώτη υπόθεση για δυσφήμιση μέσω υπηρεσιών κοινωνικής

δικτυώσεως εκδικάστηκε ήδη στα ελληνικά δικαστήρια³¹ Το Μονομελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης, εν προκειμένω, κρίνοντας κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, απαγόρευσε προσωρινώς στον καθ' ου τη χρήση εγγράφων την ανάρτηση εγγράφων με προσωπικά δεδομένα (κυρίως έγγραφα τίτλων σπουδών ή αναγνωρίσεις τίτλων σπουδών που είχε καταθέσει η αιτούσα στο Πανεπιστήμιο στο πλαίσιο και για τον σκοπό διεκδικήσεως θέσεως ΔΕΠ που είχε προκηρυχθεί) καθώς και τη δημοσίευση δυσφημιστικού χαρακτήρα σχολίων στο Facebook που αφορούσαν την αιτούσα και ιδίως τη διάθεση των εγγράφων αυτών μέσω αναρτήσεων σε ιστοσελίδες του διαδικτύου ή μέσω αποστολής μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Το Δικαστήριο κατέληξε σε αυτήν την απόφαση, διαγιγνώσκοντας τον κίνδυνο που θα ενείχαν για την προσωπικότητα και την υπόληψη της αιτούσας οι «συκοφαντικές αναρτήσεις εγγράφων» που την αφορούσαν. Η ελληνική αστυνομία έχει ήδη δεχτεί καταγγελίες για αντιγραφή φωτογραφιών χρηστών του Facebook και για διάθεση στο διαδίκτυο με μοντάρισμα³². Αντίστοιχες αποφάσεις ελληνικών δικαστηρίων θίγουν το θέμα της προσβολής της προσωπικότητας που τελείται μέσω διάδοσης πληροφορίας στο διαδίκτυο³³.

31. Βλ. ΜΠρΘεσ 16790/2009 (Ασφαλιστικά μέτρα) [Ανάρτηση στο Facebook εγγράφων με προσωπικά δεδομένα και δυσφημιστικών σχολίων], Σημείωση Λίλιαν Μήτρου, ΔιΜΕΕ 2009, σ. 400 επ.

32. Βλ. *Αννα-Μαρία Πισκοπάνη*, ΔιΜΜΕ 2009, σ. 228 επ. (υποσ. 36).

33. Βλ. σχετικά ΠΠρΠειρ 27/2009, ΔιΜΕΕ 1/2009, σ. 65 επ. και ΜΠρΡοδόπ 44/2008, ΔιΜΕΕ 2/2009, σ. 204 επ., όπου όμως γίνεται λόγος για προσβολή της προσωπικότητας, η οποία συντελείται στο διαδίκτυο, μέσω ηλεκτρονικών περιοδικών. Δεδομένου ότι για τις προσβολές αυτές δεν υπάρχει ιδιαίτερο θεσμικό πλαίσιο, η αντιμετώπισή τους δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο με την αναλογική εφαρμογή της ήδη υπάρχουσας νομοθεσίας για τις προσβολές της προσωπικότητας μέσω του έντυπου (εφημερίδες, περιοδικά) ή του ηλεκτρονικού (τηλεόραση, ραδιόφωνο) Τύπου.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι Έλληνες χρήστες οφείλουν να συγκατατεθούν με την πολιτική προστασίας της ιδιωτικότητας του Facebook και συνεπώς αναφορικά με τη διαβίβαση των προσωπικών δεδομένων τους στις ΗΠΑ και για την περαιτέρω επεξεργασία τους. Η αστυνομία και άλλες κρατικές υπηρεσίες των ΗΠΑ μπορούν κατά συνέπεια να χρησιμοποιήσουν πληροφορίες που είναι ανοιχτά προσβάσιμες στο διαδίκτυο, όπως οι σελίδες κοινωνικής δικτύωσης³⁴. Ως εκ τούτου δύνανται να ερευνούν και τα προφίλ των Ελλήνων χρηστών.

34. Βλ. Report and Guidance on Privacy in Social Network Services “Rome Memorandum” 43rd meeting, 3-4 March 2008, Rome (Italy) International Working Group on Data Protection in Telecommunications.

V. Το Ευρωπαϊκό Θεσμικό Πλαίσιο

Το ζήτημα της εισβολής στην προσωπική σφαίρα του χρήστη υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης δημιουργεί έντονα ερωτήματα αναφορικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων των χρηστών σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

A. Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως

Το άρθρο 7 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως κατοχυρώνει το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Χάρτη, κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, που το αφορούν. Στο δικαίωμα αυτό εντάσσεται το δικαίωμα ενημέρωσης για την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, που αφορούν στο υποκείμενο των δεδομένων σε σαφή και κατανοητή γλώσσα, το δικαίωμα προσβάσεως στα δεδομένα, το δικαίωμα διορθώσεως τυχόν εσφαλμένων ή ελλιπών πληροφοριών, το δικαίωμα, σε κάποιες περιπτώσεις, εναντίωσης στην επεξεργασία, για νόμιμους λόγους, το δικαίωμα μη συμμορφώσεως σε αυτοματοποιημένες αποφάσεις που σκοπεύουν στην αξιολόγηση ορισμένων πτυχών της προσωπικότητας, όπως οι επιδόσεις στην εργασία, η φερεγγυότητα, η αξιοπιστία και η συμπεριφορά, και το δικαίωμα αποζημιώσεως από τον υπεύθυνο επεξεργασίας για τη βλάβη που έχει υποστεί το υποκείμενο των δεδομένων. Ο Χάρτης με τις διατυπώσεις αυτές θέλησε να τονίσει τη συνάφεια του «ιδιωτικού βίου» και της «προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», σε μια περίοδο, κατά την οποία και τα δύο φαίνεται να δέχονται σοβαρή

πίεση εξαιτίας των τεχνολογικών εξελίξεων, των τρομοκρατικών απειλών και των διαφορετικών πολιτικών προτεραιοτήτων³⁵.

Β. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Σύμφωνα με το άρθρο 8 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κάθε πρόσωπο δικαιούται σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του. Υπό την έννοια αυτή το δικαίωμα αυτό εξασφαλίζει στο άτομο μία σφαίρα, στην οποία δεν θα μπορεί να εισέρχεται κανείς και η οποία συμβάλλει στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Για το σκοπό αυτό πρέπει να αναγνωρίζεται η δυνατότητα στο άτομο να διατηρεί προσωπικές επαφές, ακόμα και επαγγελματικές, χωρίς να διεισδύει το κράτος σε αυτές. Η αναγνώριση της ιδιωτικότητας αυτής δεν ισχύει στις περιπτώσεις, όπου το άτομο συνδέεται με το δημόσιο βίο ή με άμεσα προστατευόμενα δημόσια συμφέροντα³⁶. Μυστικά μέσα παρακολούθησεως συνιστούν επέμβαση στην ιδιωτική σφαίρα του ατόμου και μπορούν να δικαιολογηθούν μόνο εάν τίθενται προς προστασία της ζωής³⁷. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων κατοχυρώνεται στην ΕΣΔΑ στο άρθρο 8³⁸. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), η παρακολούθηση από εργοδότη τηλεφωνημάτων, ηλεκτρονικών μηνυμάτων και επισκέψεων στο διαδίκτυο των υπαλλήλων παραβιάζει το δικαίωμα στην ιδιωτική σφαίρα³⁹. Η εν λόγω υπόθεση αφορά στην παρακολούθηση των ηλεκτρονικών επικοινωνιών μιας διοικητικής υπαλλήλου στο χώρο εργασίας της, στο Κολλ-

35. *Peter Hustinx*, σ. 1.

36. Βλ. διεξοδική ανάλυση από *Jochen Abr. Frowein*, Frowein/Peukert EMRK-Kommentar, άρθρο 8, αρ. περιθ. 3.

37. Βλ. ΕΔΔΑ, Απόφαση *Segerstedt-Wiberg* κ.α. κατά Σουηδίας, 6.6.2006.

38. Βλ. *Robert Uerpmann-Wittzack*, σε: Dirk Ehlers (επιμ.), § 3, αρ. περιθ. 3, όπ. περαιτ. παραπ.

39. Βλ. ΕΔΔΑ, Απόφαση *Copland* κατά Ην. Βασιλείου, 3.4.2007.

ήλεγιο Carmarthenshire. Η προσφεύγουσα προσελήφθη το 1991 και το 1995 ανέλαβε προσωπική βοήθός του Διευθυντή και στη συνέχεια του Υποδιευθυντή. Κατά τη διάρκεια της εργασίας της οι ηλεκτρονικές επικοινωνίες του γραφείου της (τηλέφωνο, διαδίκτυο και ηλεκτρονική αλληλογραφία) τελούσαν υπό παρακολούθηση κατόπιν προτροπής της διοικήσεως, γεγονός το οποίο αποδέχθηκε και το ίδιο το Κολλέγιο. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου αντέτεινε ότι η παρακολούθηση γινόταν για να διαπιστωθεί, εάν η προσφεύγουσα εκμεταλλευόταν τις παροχές του Κολλεγίου για προσωπικό της όφελος και όχι για την εκπλήρωση των εργασιακών της καθηκόντων. Με διαφορετική διατύπωση, η παρακολούθηση σκόπευε στην παρακολούθηση της επαγγελματικής συνέπειας της εργαζομένης. Σχετικά με τη φύση της παρακολούθησής, υποστήριξε ότι αυτή αφορούσε την ανάλυση των υπαρχόντων τηλεφωνικών λογαριασμών του Κολλεγίου (αναλυτικές καταστάσεις), όπου καταγράφονταν οι τηλεφωνικές κλήσεις, ημερομηνία και ώρα κλήσεων, χρονική διάρκεια και κόστος, την ανάλυση των στοιχείων προσβάσεως στο διαδίκτυο, όπως τις ιστοσελίδες που επισκεπτόταν, την ημερομηνία, ώρα και διάρκεια επισκέψεων και την ανάλυση των ηλεκτρονικών διευθύνσεων, την ημερομηνία και την ώρα αποστολής των ηλεκτρονικών επιστολών. Η Κυβέρνηση ισχυρίσθηκε ότι η παρακολούθηση δεν αφορούσε το περιεχόμενο των τηλεφωνικών κλήσεων ή την ανάλυση του περιεχομένου των ιστοσελίδων που επισκέφθηκε η προσφεύγουσα, αλλά την ανάλυση των αυτοματοποιημένα παραχθειςών πληροφοριών. Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι ηλεκτρονικές επικοινωνίες του ατόμου (στις οποίες συγκαταλέγεται ρητά και το διαδίκτυο και η ηλεκτρονική αλληλογραφία) υπάγονται στην έννοια του ιδιωτικού βίου και επομένως τυγχάνουν της προστασίας του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, ανεξάρτητα από το αν λαμβάνουν χώρα σε επαγγελματικό ή μη χώρο⁴⁰. Ιδιαίτερη

40. Βλ ΕΔΔΑ, Αποφάσεις Halford κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 25.06.1997 και Amann κατά Ελβετίας, 16.2.2002.

σημασία δόθηκε στο γεγονός ότι η προσφεύγουσα δεν προειδοποιήθηκε από τη διοίκηση του Κολλεγίου για το ενδεχόμενο παρακολούθησής των επικοινωνιών της και επομένως είχε δικαιολογημένα την απαίτηση να γίνει σεβαστό το δικαίωμα της στη προστασία του ιδιωτικού της βίου αναφορικά με τις τηλεφωνικές της κλήσεις στο χώρο της εργασίας της. Το Δικαστήριο απέρριψε τους ισχυρισμούς του Ηνωμένου Βασιλείου, δεχόμενο ότι στην έννοια της προστασίας που παρέχει το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, πέραν του περιεχομένου της επικοινωνίας, υπάγονται και τα εξωτερικά στοιχεία της, τα οποία μάλιστα αποτελούν «αναπόσπαστο στοιχείο της τηλεφωνικής επικοινωνίας»⁴¹. Επίσης και αν ακόμη η απόκτηση των στοιχείων αυτών έγινε νόμιμα, μέσω των αναλυτικών καταστάσεων των τηλεφωνικών κλήσεων, αυτό δεν αποτελεί λόγο για να μην εφαρμοσθεί το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Τέλος, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι η αποθήκευση προσωπικών δεδομένων, που αφορούν τον ιδιωτικό βίο του ατόμου, επίσης υπάγονται στην προστασία του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, ανεξάρτητα από το αν αυτά αποκαλύφθηκαν σε τρίτους ή χρησιμοποιήθηκαν σε βάρος της προσφεύγουσας σε πειθαρχική ή άλλη διαδικασία. Αφού το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η συλλογή και η αποθήκευση των στοιχείων αυτών συνιστά επέμβαση στον ιδιωτικό βίο, διαπίστωσε περαιτέρω ότι αυτή δεν ήταν σύμφωνη με το νόμο, καθώς κατά το επίδικο χρονικό διάστημα δεν υφίστατο καθορισμένο νομικό πλαίσιο και για τον λόγο αυτό, δεν προχώρησε στην εξέταση της προϋποθέσεως της αναγκαιότητας ή μη, ως προς την επέμβαση στην άσκηση του δικαιώματος αυτού.

Γ. Η Οδηγία 95/46/ΕΚ

Οι βασικές αρχές της προστασίας προσωπικών δεδομένων σε ευρωπαϊκό επίπεδο θεσπίζονται από την Οδηγία 95/46/ΕΚ. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προβεί σε συλλογική προσπάθεια επιδίωξης των

41. Βλ. ΕΔΔΑ, Απόφαση Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 2.8.1984.

θεμάτων της προστασίας της ιδιωτικότητας των πληροφοριών μέσω της εν λόγω Οδηγίας επιδιώκοντας να προσφέρει ευρεία προστασία στα άτομα έναντι της χρήσεως και διαδόσεως των προσωπικών τους δεδομένων χωρίς τη συγκατάθεσή τους. Η Οδηγία βασίζεται στην αρχή ότι η ιδιωτικότητα συνιστά θεμελιώδες ατομικό δικαίωμα. Η Οδηγία στοχεύει στο να αναγνωρίσει στα άτομα τη δυνατότητα διεξοδικού ελέγχου αναφορικά με τη χρήση και τη διάδοση των προσωπικών τους δεδομένων και επιβάλλει στους επεξεργαστές των δεδομένων συγκεκριμένα καθήκοντα αναφορικά με τον τρόπο συλλογής και επεξεργασίας των δεδομένων.

Τα βασικότερα θέματα που σχετίζονται με την κοινωνική δικτύωση συνοψίζονται ακολούθως: Σύμφωνα με το άρθρο 7 της Οδηγίας, η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων μπορεί να γίνεται μόνο, εάν (στην περίπτωση της κοινωνικής δικτυώσεως) το πρόσωπο, στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα έχει δώσει τη ρητή συγκατάθεσή του. Η επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων αναφορικά με τη φυλετική ή εθνική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις και την υγεία και τη σεξουαλική ζωή κατ' αρχήν απαγορεύεται, σύμφωνα με το άρθρο 8 παρ. 1. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, εφόσον το πρόσωπο, στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα, έχει δώσει ρητά τη συγκατάθεσή του για την επεξεργασία, εκτός αν η νομοθεσία του κράτους μέλους ορίζει ότι η συγκατάθεση δεν αίρει την απαγόρευση αυτή. Σύμφωνα με το άρθρο 10, ο υπεύθυνος της επεξεργασίας ή ο εκπρόσωπός του πρέπει να παρέχει στο πρόσωπο από το οποίο συλλέγονται δεδομένα που το αφορούν πληροφορίες αναφορικά με α) την ταυτότητα του υπευθύνου της επεξεργασίας και, ενδεχομένως, του εκπροσώπου του β) τους σκοπούς της επεξεργασίας για την οποία προορίζονται τα δεδομένα γ) οποιαδήποτε περαιτέρω πληροφορία, όπως τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών των δεδομένων, το κατά πόσον η παροχή των δεδομένων είναι υποχρεωτική ή όχι,

καθώς και τις ενδεχόμενες συνέπειες της αρνήσεως παροχής τους, την ύπαρξη δικαιώματος προσβάσεως στα συγκεκριμένα δεδομένα και δικαιώματος διορθώσεώς τους, εφόσον οι πληροφορίες αυτές είναι αναγκαίες, λόγω των ειδικών συνθηκών υπό τις οποίες συλλέγονται τα δεδομένα. Σκοπός της τελευταίας περιπτώσεως είναι να εξασφαλίζεται η θεμιτή επεξεργασία έναντι του προσώπου, στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα.

Από την Οδηγία, συνεπώς, προκύπτει ότι εάν, ο χρήστης έχει δώσει τη συγκατάθεσή του για την αναγραφή προσωπικών του δεδομένων στο προφίλ του, δεν τίθεται θέμα παράνομης δημοσιοποιήσεώς του, δεδομένου ότι η ανάρτηση των δεδομένων έγινε με τη βούληση του χρήστη.

Το ερώτημα που ανακύπτει είναι αν οι χρήστες υπηρεσιών κοινωνικής δικτυώσεως που διαμένουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση προστατεύονται από την Κοινοτική Οδηγία 95/46 έναντι παρόχων υπηρεσιών κοινωνικής δικτυώσεως που εδρεύουν εκτός Ευρωπαϊκής Ενώσεως. Σύμφωνα με το άρθρο 4 της Οδηγίας 95/46⁴², όπως έχει ερμηνευ-

42. Σύμφωνα με το άρθρο 4 της Οδηγίας 95/46 (παρ. 1) κάθε κράτος μέλος εφαρμόζει τις εθνικές διατάξεις που θεσπίζει δυνάμει της παρούσας Οδηγίας σε κάθε επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, εφόσον:

« α) η επεξεργασία εκτελείται στα πλαίσια των δραστηριοτήτων υπευθύνου εγκατεστημένου στο έδαφος του κράτους μέλους. Όταν ο ίδιος υπεύθυνος είναι εγκατεστημένος στο έδαφος περισσότερων του ενός κρατών μελών, πρέπει να λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε να εξασφαλίζεται ότι κάθε εγκατάστασή του πληροί τις απαιτήσεις που προβλέπει η εφαρμοστέα εθνική νομοθεσία-

β) ο υπεύθυνος δεν είναι εγκατεστημένος στο έδαφος του κράτους μέλους, αλλά σε τόπο όπου εφαρμόζεται η εθνική του νομοθεσία δυνάμει του δημοσίου διεθνούς δικαίου-

γ) ο υπεύθυνος της επεξεργασίας δεν είναι εγκατεστημένος στο έδαφος της Κοινότητας και για τους σκοπούς της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προσφεύγει σε μέσα, αυτοματοποιημένα ή όχι, ευρισκόμενα στο έδαφος του εν λόγω κράτους μέλους, εκτός εάν τα μέσα αυτά χρησιμοποιούνται μόνο με σκοπό τη διέλευση από το έδαφος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας». Στην περίπτωση της παραγράφου 1 γ ο υπεύθυνος της επεξεργασίας πρέπει να υποδείξει έναν αντιπρόσωπο εγκατεστημένο στο έδαφος του εν λόγω κράτους μέλους. Δεν θίγε-

τεί από την Ομάδα προστασίας των προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, που συστάθηκε βάσει του άρθρου 29 της Οδηγίας 95/46/ΕΚ⁴³, η Οδηγία εφαρμόζεται υπό προϋποθέσεις και όταν μια εταιρεία που διαχειρίζεται έναν ιστότοπο έχει έδρα εκτός Ευρωπαϊκής Ενώσεως. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση παρόχου υπηρεσίας, που είναι εγκατεστημένος σε ένα ή περισσότερα κράτη μέλη και παρέχει όλες τις υπηρεσίες του από τα κράτη αυτά, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αυτόν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας για την προστασία των δεδομένων. Πρέπει να σημειωθεί ότι σ' αυτή την περίπτωση, οι κανόνες για την προστασία των δεδομένων δεν περιορίζονται στα πρόσωπα, στα οποία αναφέρονται τα δεδομένα και τα οποία ευρίσκονται στο έδαφος ή έχουν την ιθαγένεια ενός από τα κράτη μέλη. Όταν ο πάροχος υπηρεσίας είναι υπεύθυνος της επεξεργασίας και δεν είναι εγκατεστημένος στον ευρωπαϊκό οικονομικό χώρο, η κοινοτική νομοθεσία προστασίας των δεδομένων εξακολουθεί να εφαρμόζεται σε δύο περιπτώσεις. Πρώτον, όταν ο πάροχος έχει έδρα σε κράτος μέλος, όπως ορίζεται στο άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. α). Δεύτερον, όταν η υπηρεσία προσφεύγει σε μέσα ευρισκόμενα στο έδαφος κράτους μέλους, όπως ορίζεται στο άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. γ). Στη δεύτερη περίπτωση, η υπηρεσία, σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 2, πρέπει να υποδείξει έναν αντιπρόσωπο εγκατεστημένο στο έδαφος του εν λόγω κράτους μέλους.

ται η τυχόν ανάληψη νομικών ενεργειών κατά του ιδίου του υπευθύνου της επεξεργασίας (βλ. παρ. 2 του άρθρου 4 Οδηγίας 95/46).

43. Βλ. Έγγραφο εργασίας σχετικά με τη διεθνή εφαρμογή του δικαιού της ΕΕ για την προστασία των δεδομένων στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στο Διαδίκτυο από ιστοχώρους με έδρα εκτός της ΕΕ, http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/docs/wpdocs/2002/wp136_el.pdf (τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010) και Γνωμοδότηση 1/2008 σχετικά με τα θέματα προστασίας δεδομένων σε σχέση με τις μηχανές αναζήτησης.

Κρίσιμο είναι επίσης το ερώτημα, αν η αναδημοσίευση δεδομένων άλλων χρηστών σε σελίδες κοινωνικής δικτυώσεως εξαιρείται από το ρυθμιστικό πεδίο της Οδηγίας 95/46, ως εμπόνη στην εξαίρεση της προσωπικής/οικιακής χρήσεως. Σύμφωνα με γνωμοδότηση της Ομάδας 29⁴⁴ για τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτυώσεως, οι χρήστες σελίδων κοινωνικής δικτυώσεως είναι υποκείμενα δεδομένων, η επεξεργασία των δεδομένων των επαφών τους θεωρείται ως προσωπική δραστηριότητα και εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 95/46. Σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να αμφισβητηθεί ότι η επεξεργασία εμπόνη στην εξαίρεση ασκήσεως προσωπικής δραστηριότητας και ο χρήστης να θεωρηθεί υπεύθυνος επεξεργασίας των δεδομένων των επαφών του και να έχει όλες τις προβλεπόμενες από την Οδηγία 95/46 υποχρεώσεις. Ενδεικτικά αναφέρονται οι περιπτώσεις: α) αν ο χρήστης χρησιμοποιεί τη σελίδα όχι για προσωπική χρήση, αλλά ως μέρος της επαγγελματικής δραστηριότητάς του π.χ. ως εκπρόσωπος μιας εταιρείας, β) ο υπερβολικά μεγάλος αριθμός επαφών αποτελεί μια ένδειξη ότι ο χρήστης δεν διατηρεί τη σελίδα μόνο για προσωπική χρήση, γ) αν ο χρήστης έχει επιλέξει να έχει επιτρέψει την πρόσβαση στο προφίλ του σε όλους τους χρήστες του διαδικτύου. Αυτό το οποίο είναι γεγονός είναι ότι η Οδηγία αδυνατεί να καλύψει τις νέες ανάγκες που προκύπτουν από την διακινδύνευση της ιδιωτικότητας στο διαδίκτυο και εν προκειμένω από τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτυώσεως. Το 2009 το Information Commissioner's Office (ICO) ζήτησε από την πολυεθνική ερευνητική ομάδα Rand να ερευνήσει τις ηθικές της Οδηγίας 95/46 και να προτείνει τυχόν βελτιώσεις της. Σύμφωνα με την Τεχνική Έκθεση του Rand το Μάιο του 2009⁴⁵, η σχέση της κοινωνίας με το δικαίωμα ιδιωτικότητας έχει μεταβλη-

44. Βλ. Γνώμη 5/2009 της Ομάδας Εργασίας του αρ. 29 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

45. Βλ. *Neil Robinson, Hans Graux, Maarten Botterman, Lorenzo Valeri, Technical Report, "Review of the European Data Protection Directive", σ. 60.*

θεί εξαιτίας της χρήσεως των κοινωνικών δικτύων. Η ίδια η Οδηγία είναι αναποτελεσματική, δεδομένου ότι περιορίζεται στην προστασία προσωπικών δεδομένων, ενώ πλέον απειλούνται σοβαρά και άλλες εκφάνσεις της ιδιωτικότητας των ατόμων. Το διαρκώς αναπτυσσόμενο νέο παγκόσμιο περιβάλλον διασυνδέσεως καθιστά, σύμφωνα με την Έκθεση, εξαιρετικά δυσχερή τη διατήρηση της Οδηγίας για μακρύ χρονικό διάστημα, εάν δεν αναπροσαρμοστεί στις νέες ανάγκες προστασίας της ιδιωτικότητας.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η Ομάδα 29, εξέδωσε έγγραφο που υπογράφεται άτυπα από την ομάδα εργασίας προσωπικών δεδομένων στον τομέα της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας⁴⁶. Στο έγγραφο αυτό υπογραμμίζεται η διαχρονική αξία της Οδηγίας, τονίζεται, ωστόσο, η ανάγκη προσθηκών για την αποτελεσματική προστασία των υποκειμένων των δεδομένων και την αποτελεσματική λειτουργία Αρχών Προστασίας. Συγκεκριμένα, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη συγκαταθέσεως κατά τη χρήση υπηρεσιών στο διαδίκτυο, η ενίσχυση της αρχής της διαφάνειας αναφορικά με τις νέες τεχνολογίες, π.χ. διαφήμιση σε υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης προσαρμοσμένες στο προφίλ του χρήστη, η θεσμοθέτηση σχεδιασμού προϊόντων που είναι φιλικά για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, η θεσμοθέτηση της αρχής της υπευθυνότητας, π.χ. του ορισμού υπευθύνου για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, η ενίσχυση της επιχειρησιακής ικανότητας των Αρχών Προστασίας, η προσαρμογή του θεσμικού πλαισίου για την προστασία προσωπικών δεδομένων λόγω των αλληλαγών που επέφερε η Συνθήκη της Λισσαβόνας και τέλος η ενίσχυση των μέσων αντιμετώπισης της τρομοκρατίας και του οικονομικού εγκλήματος⁴⁷.

46. Βλ. Working Party on Police and Justice, *The Future of Privacy*, Joint contribution to the Consultation of the European Commission on the legal framework for the fundamental right to protection of personal data.

47. Βλ. τη διεξοδική παρουσίαση του εγγράφου από Ζωή Καρδασιάδου, Συνέντευξη τύπου με την ευκαιρία της Ευρωπαϊκής Ημέρας Προστασίας Προ-

Δ. Η Οδηγία 98/34/ΕΚ, όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 98/48/ΕΚ

Από νομικής σκοπιάς, τα κοινωνικά δίκτυα είναι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας, όπως ορίζονται στο άρθρο 1, παρ. 2 της Οδηγίας 98/34/ΕΚ, όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 98/48/ΕΚ. Με τον όρο «υπηρεσία» νοείται οποιαδήποτε υπηρεσία της κοινωνίας των πληροφοριών, δηλαδή κάθε υπηρεσία που συνήθως παρέχεται έναντι αμοιβής, με ηλεκτρονικά μέσα εξ αποστάσεως και κατόπιν προσωπικής επιλογής ενός αποδέκτη υπηρεσιών. Η υπηρεσία «με ηλεκτρονικά μέσα» συνιστά, σύμφωνα με την Οδηγία, υπηρεσία που παρέχεται στην αφετηρία της και γίνεται αποδεκτή στον προορισμό της μέσω εξοπλισμών ηλεκτρονικής επεξεργασίας (συμπεριλαμβανομένης της ψηφιακής συμπίεσης) ή αποθηκεύσεως δεδομένων και η οποία παρέχεται, διαβιβάζεται και λαμβάνεται εξ ολοκλήρου μέσω τηλεφωνικής γραμμής, ραδιοφωνικής μεταδόσεως, οπτικής ίνας ή με άλλα ηλεκτρομαγνητικά μέσα.

Ε. Σύσταση Αρ. R (99) 5/23.2.1999 της Επιτροπής Υπουργών των Κρατών Μελών για την Προστασία της Ιδιωτικότητας στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών

Η Σύσταση αυτή τονίζει στους χρήστες ότι το διαδίκτυο δεν είναι ασφαλές και ότι πρέπει να κάνουν χρήση διαφόρων υπάρχοντων μέσων για την προστασία της ιδιωτικότητάς τους. Υπενθυμίζει στους χρήστες ότι οποιαδήποτε ενέργειά τους στο διαδίκτυο αφήνει ίχνη, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν χωρίς τη γνώση του. Επίσης συστήνει στους παρόχους υπηρεσιών να χρησιμοποιούν τεχνολογίες ενισχύσεως της ιδιωτικότητας, να ενημερώνουν επαρκώς τους χρήστες για τους κινδύνους που ενέχει το διαδίκτυο αναφορικά με την ιδιωτικότητά τους. Επίσης τους συστήνει να μην αποθηκεύουν τα δεδο-

μένα των χρηστών για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από αυτό που απαιτείται για την επεξεργασία των δεδομένων και να μην χρησιμοποιούν τα δεδομένα για δικούς τους προωθητικούς ή εμπορικούς σκοπούς, εκτός αν ο χρήστης έχει συναινέσει επί τούτου. Τα δύο τελευταία σημεία είναι εξαιρετικά χρήσιμα, καθώς ορισμένες υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook, διατηρούν αποθηκευμένα τα προσωπικά στοιχεία του χρήστη, ακόμα και μετά την απενεργοποίηση του λογαριασμού του ακόμα και αν ο χρήστης δεν συμφωνεί με την αποθήκευση των στοιχείων αυτών. Επίσης, είναι γεγονός ότι οι σελίδες κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούν τα δεδομένα των χρηστών για διαφημιστικούς σκοπούς (η διαφήμιση αποτελεί την αποκλειστική πηγή εσόδων των υπηρεσιών αυτών), χωρίς όμως η ενημέρωση και η συγκατάθεση των χρηστών να είναι επαρκής.

ΣΤ. Η Οδηγία 2002/58 για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 2009/136/ΕΚ

Στις περιπτώσεις, στις οποίες οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης παρέχουν υπηρεσίες ηλεκτρονικής επικοινωνίας, εφαρμόζονται επίσης οι διατάξεις της Οδηγίας 2002/58 για την προστασία ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες. Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 της Οδηγίας αυτής, εναρμονίζονται οι διατάξεις των κρατών μελών, οι οποίες απαιτούνται, προκειμένου να διασφαλίζεται ισοδύναμο επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, και ιδίως του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή και την εμπιστευτικότητα, όσον αφορά στην επεξεργασία προσωπικών δεδομένων στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και να διασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και των εξοπλισμών και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών στην Κοινότητα. Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 της Οδηγίας, τα κράτη μέλη κατοχυρώνουν, μέσω της εθνικής νομοθεσίας, το απόρρητο των επικοινωνιών

νιών, που διενεργούνται μέσω δημόσιου δικτύου επικοινωνιών και των διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και των συναφών δεδομένων κινήσεως. Ειδικότερα, απαγορεύουν την ακρόαση, υποκλοπή, αποθήκευση ή άλλο είδος παρακολούθησης ή επιτηρήσεως των επικοινωνιών και των συναφών δεδομένων κινήσεως από πρόσωπα πέραν των χρηστών, χωρίς τη συγκατάθεση των ενδιαφερομένων χρηστών, εκτός αν υπάρχει σχετική νόμιμη άδεια, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 15 παρ. 1.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Οδηγία⁴⁸ αυτή ενισχύει την προστασία των συνδρομητών και χρηστών υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ρυθμίζοντας νέες τεχνολογικές εξελίξεις, π.χ. στην επεξεργασία προσωπικών δεδομένων από συσκευές ταυτοποίησης με τη βοήθεια ραδιοσυχνοτήτων, όπου εφαρμόζονται οι διατάξεις της Οδηγίας μόνο όταν οι συσκευές αυτές συνδέονται σε διαθέσιμο στο κοινό δίκτυο ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Επίσης ενισχύει την καταπολέμηση της αζήτητης αλληλογραφίας (spam) και αναβαθμίζει την υποχρέωση λήψεως μέτρων ασφαλείας από τους παρόχους δικτύου ή υπηρεσίας για την προστασία δεδομένων που διακινούνται ή αποθηκεύονται.

48. Βλ. τη διεξοδική παρουσίαση της Οδηγίας από Ζωή Καρδασιάδου, Συνέντευξη τύπου με την ευκαιρία της Ευρωπαϊκής Ημέρας Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, 28 Ιανουαρίου 2010, σ. 1 επ.

VI. Το Αμερικανικό Θεσμικό πλαίσιο

A. Η 4^η Τροποποίηση του Συντάγματος των ΗΠΑ

Σύμφωνα με την 4^η Τροποποίηση του Συντάγματος των ΗΠΑ (1791), το δικαίωμα των πολιτών στην ατομική ασφάλεια, στην ασφάλεια των οικιών τους, των εγγράφων τους και των αντικειμένων τους έναντι παράλογων ερευνών και κατασχέσεων, δεν θα παραβιαστεί και δεν θα εκδοθούν εντάλματα, εκτός εάν συντρέχει λόγος σοβαρής αιτίας, συνοδευόμενα από ένορκη καταγγελία ή αποδείξεις, και ειδική περιγραφή του τόπου, που θα ερευνηθεί, και των ατόμων ή των αντικειμένων, που θα συλληφθούν. Ιστορικά η τροπολογία αυτή έλαβε χώρα, προκειμένου να θέσει θεσμικούς φραγμούς σε ανεξέλεγκτες έρευνες και κατασχέσεις. Οι νέες όμως κοινωνικές συνθήκες οδήγησαν σε επαναπροσδιορισμό της τροπολογίας από το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ. Σύμφωνα με την απόφαση σταθμό *Katz v. United States*⁴⁹, το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε ότι το άτομο πρέπει αφενός να έχει μια ουσιαστική αξίωση ιδιωτικότητας και αφετέρου η κοινωνία πρέπει να αναγνωρίζει την αξίωση αυτή ως λογική. Τα δύο αυτά κριτήρια είναι δύσκολο να αναλυθούν στην περίπτωση του διαδικτύου. Προκύπτει ως βασική αρχή ότι το άτομο δεν μπορεί να έχει αξίωση προστασίας της ιδιωτικότητας των πληροφοριών, που το ίδιο διαδίδει σε τρίτους⁵⁰. Ως εκ τούτου, το άτομο αναλαμβάνει την ευθύνη ότι η αποκάλυψη προσωπικών του στοιχείων σε άλλους ενέχει των κίνδυνο οι πληροφορίες αυτές να αποκαλυφθούν σε μη επιθυμητούς

49. *Katz v. United States*, 389 U.S. (1967) 347.

50. *Smith v. Md.*, 442 U.S. (1979), 735 (743).

τρίτους⁵¹. Στον αντίποδα της θέσεως αυτής είναι η αρχή ότι ο,τιδήποτε το άτομο επιδιώκει να κρατήσει εμπιστευτικό, ακόμα και αν το έχει αποκαλύψει σε έναν ευρύ κύκλο προσώπων, χρήζει συνταγματικής προστασίας⁵². Ως εκ τούτου, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι η προστασία του ιδιωτικού βίου δεν έχει θεσμοθετηθεί, ειδικότερα αναφορικά με τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης, όπως π.χ. η ανάρτηση φωτογραφιών από άτομα διαφορετικά από τα απεικονιζόμενα σε αυτή⁵³. Αυτό το οποίο προκύπτει είναι ότι απαιτείται επαναπροσδιορισμός της έννοιας της ιδιωτικότητας.

B. Εκούσιο νομοθετικό κενό σε ομοσπονδιακό επίπεδο

Οποιοσδήποτε περιορισμός της ελευθερίας αναρτήσεως πληροφοριών στο διαδίκτυο αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερο σκεπτικισμό από την αμερικανική νομική σκέψη, δεδομένου ότι κρίνεται ότι έρχεται σε σύγκρουση με την ελευθερία του λόγου⁵⁴ και την οικονομική δραστηριότητα των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης. Ως εκ τούτου, παρατηρείται ένα εκούσιο νομοθετικό κενό σε ομοσπονδιακό επίπεδο αναφορικά με τους όρους λειτουργίας των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης. Μεμονωμένα μόνο προβλέπεται η υποχρέωση των εταιρειών να έχουν πολιτική προστασίας της ιδιωτικότητας των χρηστών του διαδικτύου. Η Πολιτεία της Καλιφόρνιας, όπου εδρεύει το Facebook έχει θεσπίσει την California Online Privacy Protection το 2003. Το Facebook επίσης έχει λάβει άδεια του προγράμματος απορρήτου TRUSTe, ενός μη κερδοσκοπικού οργανισμού, ο οποίος πιστοποιεί ότι ένας ιστότοπος προσφέρει εκέγγυα προστασίας της ιδιωτικότητας και ασφάλειας των χρηστών του και λειτουργεί ως διαμεσολαβητής σε

51. *United States v. Miller*, 425 U.S. (1976), 435 (443).

52. *Katz v. United States*, 389 U.S. (1967), 347 (351).

53. Βλ. *Daniel Findlay*, 10 N.C. J.L. & Tech. (2008), σ. 171 επ. (187).

54. Βλ. κυρίως *Daniel J. Solove*, *Understanding Privacy*, σ. 196.

τυχόν διαφωνίες της εταιρείας με το χρήστη⁵⁵. Επίσης το Facebook έχει δηλώσει στην πολιτική ιδιωτικότητάς του ότι έχει προσχωρήσει στις «αρχές ασφαλούς λιμένα»⁵⁶. Η προσχώρηση μιας αμερικανικής εταιρείας στις «αρχές ασφαλούς λιμένα» αποτελεί εξέγγυο ότι η εταιρεία αυτή παρέχει ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας των προσωπικών δεδομένων και ως εκ τούτου επιτρέπεται η διαβίβαση δεδομένων από κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς αυτήν κατά το άρθρο 25 παρ. 1 της Οδηγίας 95/46/ΕΚ. Περαιτέρω συνέπεια της προσχώρησης μίας υπηρεσίας στις εν λόγω αρχές είναι η υπαγωγή της εταιρείας στη δικαιοδοσία της Ομοσπονδιακής Επιτροπής Εμπορίου των ΗΠΑ (Federal Trade Commission), η οποία διερευνά καταγγελίες και λαμβάνει μέτρα κατά των αθέμιτων πρακτικών, καθώς και για την αποζημίωση των θιγομένων ατόμων ανεξάρτητα από τη χώρα κατοικίας ή την ιθαγένειά τους, σε περίπτωση μη συμμορφώσεως προς τις αρχές ασφαλούς λιμένα. Η δικαστική προστασία, ωστόσο, δυσχεραίνεται, δεδομένου ότι οποιοσδήποτε καταγγελίες ευρωπαίων πολιτών κατά αμερικανικών εταιρειών θα εκδικαστούν στις Ηνωμένες Πολιτείες. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο χρήστης δεν έχει πρόσβαση στις πολιτικές ιδιωτικότητας των εταιρειών αυτών. Άλλωστε πολλούς άλλες υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης πλην του Facebook, που εδρεύει στην Καλιφόρνια, δεν διαθέτουν ανάλογο κείμενο προστασίας της ιδιωτικότητας, δεδομένου ότι δεν απαιτείται από το δίκαιο των πολιτειών, στις οποίες εδρεύουν. Ως εκ τούτου, δεν παρέχεται στο χρήστη οποιαδήποτε ενημέρωση για τον τρόπο που επεξεργάζονται τα δεδομένα του και δεν μπορεί καν να διαπιστώσει την αθέμιτη χρήση τους.

55. Βλ. Άννα-Μαρία Πσκοπάνη, ΔιΜΜΕ 2009, σ. 228 επ. (υποσ. 40-41).

56. Βλ. σχετικά http://www.export.gov/safeharbor/eu/eg_main_018475.asp, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010. Πρόκειται για «αρχές» που προέκυψαν μετά από διαπραγματεύσεις μεταξύ της ΕΕ και των ΗΠΑ και οι οποίες εφαρμόζονται σύμφωνα με την καθοδήγηση που παρέχεται από τις συχνά υποβαλλόμενες ερωτήσεις που εκδίδονται από το Υπουργείο Εμπορίου των ΗΠΑ.

Οι «αρχές ασφαλιούς λιμένα» δεν απέφυγαν, ωστόσο, τη δριμεία κριτική από την Ομάδα 29⁵⁷ και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή⁵⁸ λόγω του ανεπαρκούς –σύμφωνα με την κριτική- επιπέδου προστασίας των προσωπικών δεδομένων.

Γ. Η Communication Decency Act (Πράξη Κοσμιότητας των Επικοινωνιών)⁵⁹

Σύμφωνα με την εν λόγω πράξη, ουδείς πάροχος ή χρήστης υπηρεσιών διαδραστικού υπολογιστή δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί ως εκδότης ή εκπρόσωπος οποιασδήποτε πληροφορίας που παρέχεται από κάποιον πάροχο (§230, c, 1). Με τον όρο υπηρεσίες διαδραστικού υπολογιστή, νοείται οποιαδήποτε πληροφοριακή υπηρεσία ή σύστημα ή ακόμα και λογισμικό που παρέχει τη δυνατότητα της προσβάσεως από περισσότερους χρήστες σε έναν εξυπηρετητή υπολογιστή, ο οποίος παρέχει υπηρεσία στο διαδίκτυο συμπεριλαμβανομένης της υπηρεσίας ή συστήματος που προσφέρει πρόσβαση στο διαδίκτυο (§230, f, 2). Ο πάροχος πληροφοριών είναι οποιοδήποτε πρόσωπο ή ομάδα που είναι υπεύθυνο εν όλω ή εν μέρει για τη δημιουργία ή διάπλωση της πληροφορίας που παρέχεται μέσω του διαδικτύου ή οποιοδήποτε άλλο διαδραστικό σύστημα υπολογιστή (§230, f, 3). Οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης συνιστούν υπηρεσίες διαδραστικού υπολογιστή και οποιοδήποτε μέλος τους μπορεί να συνιστά πάροχο των πληροφοριών.

57.Βλ. Γνώμη 4/2000 της Ομάδας Εργασίας του αρ. 29 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αναφορικά με το επίπεδο προστασίας των αρχών ασφαλιούς λιμένα.

58. European Commission, The implementation of Commission Decision on the adequate protection of personal data provided by the Safe Harbor Privacy Principles, 20 October 2004.

59. 47 USCS § 230.

Ο λόγος θεσπίσεως της πράξεως είναι να απαλλιάξει τις υπηρεσίες διαδραστικού υπολογιστή από τη νομική ευθύνη αναφορικά με την επικοινωνία τρίτων προσώπων. Το δικαστήριο στην απόφαση *Doe v. MySpace*⁶⁰ υπογραμμίζει ότι η εν λόγω πράξη ενθαρρύνει τις υπηρεσίες διαδραστικού υπολογιστή να δημιουργήσουν φόρα ανταλληλαγής ιδεών, καθώς προστατεύει τις υπηρεσίες αυτές από οποιαδήποτε ευθύνη αναφορικά με οποιοδήποτε μήνυμα αναρτάται στις υπηρεσίες αυτές. Το δικαστήριο αποφαινεται ότι η πράξη χορήγησε στην υπηρεσία κοινωνικής δικτύωσης MySpace ασυλία έναντι οποιασδήποτε αναρτήσεως που παρενοχλεί σεξουαλικά πάροχο πληροφοριών. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και η απόφαση *Zeran v. America Online, Inc.*⁶¹, όπου το δικαστήριο απεφάνθη ότι η πράξη παρέχει στις υπηρεσίες ασυλία έναντι οποιασδήποτε αδικοπραξίας, ακόμα και αν οι πάροχοι των πληροφοριών ειδοποιούν τις υπηρεσίες σχετικά. Ο δικαιολογητικός λόγος της ασυλίας αυτής είναι ότι το δυσβάσταχτο βάρος εποπτείας από τις υπηρεσίες διαδραστικού υπολογιστή θα υπονόμει την ελευθερία λόγου στο διαδίκτυο⁶². Το Δικαστήριο σε αντίστοιχη απόφαση παραδέχεται πάντως ότι θα ήταν πρακτικώς ανέφικτο για τις υπηρεσίες να ελέγχουν όλες τις αναρτήσεις⁶³. Συνεπώς, η απαλλοτρία της ευθύνης γίνεται κυρίως για πρακτικούς λόγους αδυναμίας ελέγχου των αναρτήσεων.

60. Βλ. *Doe v. MySpace, Inc.*, 474 F. Supp. 2d (2007), 843 (846-47)-W.D. Tex.

61. Βλ. *Zeran v. America Online, Inc.*, 129 F.3d (1997), 327 (330) -4th Cir.

62. Βλ. *Doe v. MySpace, Inc.*, 474 F. Supp. 2d (2007), 843 (848)-W.D. Tex.

63. Βλ. *Carafano v. Metrosplash.com., Inc.*, 339 F.3d (2003), 1119 (1124)-9th Cir.

VII. Προτάσεις και Εκθέσεις

A. Έκθεση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Ασφαλείας Πληροφοριακών Συστημάτων (European Network and Information Security Agency-ENISA)⁶⁴

Το κεντρικό μήνυμα της εκθέσεως εστιάζεται στο ότι η κοινωνική δικτύωση έχει πολλή πλεονεκτήματα στην εποχή μας και αν χρησιμοποιηθεί ορθώς μπορεί να συμβάλει στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, ενώ εάν δεν χρησιμοποιηθεί επαρκώς μπορεί να μετατραπεί σε επικίνδυνο εργαλείο για τους spammers ή οποιουσδήποτε άηλιους μετέχουν σε παράνομες ενέργειες. Η έκθεση προτείνει τη διεξοδική εκπαίδευση των χρηστών και την υιοθέτηση εκπαιδευτικής πολιτικής που δεν θα απαγορεύει τη χρήση υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης, αλλά αντιθέτως θα ενθαρρύνει τη συνετή χρήση της. Η σύγχρονη εκπαιδευτική πολιτική οφείλει να εκπαιδεύσει τους χρήστες αναφορικά με το πώς θα ευεργετηθούν από τα οφέλη της κοινωνικής δικτύωσης χωρίς να υφίστανται τις αρνητικές συνέπειες από αυτή.

B. Συστάσεις για τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης από τη Διεθνή Ομάδα για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων στις Τηλεπικοινωνίες (International Working Group on Data Protection in Telecommunications -IWGDPT)

Ήδη από το Μάρτιο του 2008 η Διεθνής Ομάδα για την Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων στις Τηλεπικοινωνίες εξέδωσε ένα

64. Βλ. ENISA Report, Security Issues and Recommendations for Online Social Networks, επιμέλεια: Giles Hogben, October 2007.

έγγραφο συστάσεων, το ηλεγόμενο *Μνημόνιο της Ρώμης*⁶⁵, για τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης απευθυνόμενο στους παρόχους και στους χρήστες των υπηρεσιών αυτών. Το μνημόνιο αυτό αναλύει τους κινδύνους για την ιδιωτική ζωή και την ασφάλεια, που ενέχουν οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης και παρέχει κατευθυντήριες γραμμές για τα ρυθμιστικά όργανα, τους παρόχους και τους χρήστες. Το προσφάτως εγκριθέν ψήφισμα για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης ασχολείται επίσης με τις προκλήσεις που επέφεραν οι υπηρεσίες αυτές.

Ορισμένα ενδεικτικά μέτρα που προτείνονται προς τους παρόχους, περιλαμβάνουν:

- Τη διαφανή και πλήρη πληροφόρηση των χρηστών σχετικά με την επεξεργασία και τη χρήση των προσωπικών τους δεδομένων. Ειδικότερα, η πληροφόρηση αυτή πρέπει να παρέχεται τόσο στο κείμενο των όρων και προϋποθέσεων ή / και την πολιτική ιδιωτικότητας του παρόχου, όσο και σε επιμέρους σημεία κατά τη χρήση των υπηρεσιών (π.χ. ενημέρωση για τις επιλογές ιδιωτικότητας κατά την δημιουργία φωτογραφικών άλμπουμ). Επίσης, οι πάροχοι πρέπει να παρέχουν στους χρήστες τη δυνατότητα ασκήσεως των δικαιωμάτων τους για πρόσβαση και αντίρρηση (π.χ. διόρθωση ή διαγραφή) στα προσωπικά τους δεδομένα. Επιπρόσθετα, πρέπει να ενημερώνουν τους χρήστες για τους κινδύνους δημοσιοποίησης των προσωπικών τους δεδομένων στο διαδίκτυο, καθώς και για το γεγονός ότι είναι παράνομο να δημοσιεύουν προσωπικά δεδομένα τρίτων (π.χ. φωτογραφίες) χωρίς την συγκατάθεση των τελειωτών. Τέλος, πρέπει να ενημερώνουν τους χρήστες, όταν τα προσωπικά τους προφίλ χρησιμοποιούνται για σκοπούς στοχευμένης διαφήμισης.

65. Βλ. Report and Guidance on Privacy in Social Network Services, Rome Memorandum, 4. March 2008.

- Την παροχή δυνατότητας ελέγχου των προφίλ των χρηστών από τους ίδιους τους χρήστες, όπως π.χ. να έχουν οι χρήστες τη δυνατότητα να περιορίζουν τη δημοσιοποίηση μέρους του προφίλ τους σε συγκεκριμένες ομάδες άλλων χρηστών ή να μην επιτρέπουν τη χρήση των προσωπικών τους δεδομένων από τρίτους ή για άλλους σκοπούς (όπως π.χ. διαφημιστικούς).
- Την ενεργοποίηση μηχανισμών για τη διαχείριση παραπόνων που υποβάλλονται από τους χρήστες, προβλέποντας και μέτρα όπως κατάργηση λογαριασμών, χρηστών που δεν συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.
- Την παροχή δυνατότητας δημιουργίας και χρήσεως ανώνυμων προφίλ.

Επίσης, προς τους χρήστες των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης ενδεικτικά συνίσταται να:

- Είναι προσεκτικοί, όταν δημοσιεύουν προσωπικά δεδομένα, καθώς όλα όσα δημοσιεύονται γίνονται αυτόματα διαθέσιμα σε άγνωστο αριθμό ατόμων στο διαδίκτυο.
- Σέβονται την ιδιωτικότητα των άλλων και να μην δημοσιεύουν προσωπικά δεδομένα τρίτων χωρίς την συγκατάθεση τους.
- Χρησιμοποιούν ρυθμίσεις φιλικές προς την ιδιωτικότητα, π.χ. περιορισμό της διαθεσιμότητας των προσωπικών τους δεδομένων σε μηχανές αναζήτησης.
- Χρησιμοποιούν διαφορετικά αναγνωριστικά και κωδικούς πρόσβασης από αυτά που χρησιμοποιούν σε άλλους διαδικτυακούς τόπους που επισκέπτονται (π.χ. υπηρεσίες web-banking ή ηλεκτρονικού ταχυδρομείου).
- Προσέχουν ώστε να μη δίνουν κατά λάθος τη συγκατάθεση τους για διάθεση των προσωπικών τους δεδομένων για διαφημιστικούς σκοπούς.
- Να προτιμούν τη χρήση ανώνυμων προφίλ.

Γ. Γνώμη 5/2009 της Ομάδας εργασίας του άρθρου 29 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Η Ομάδα Εργασίας 29, εξέδωσε Γνώμη σχετικά με την προστασία προσωπικών δεδομένων στις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης (Γνώμη 5/2009). Η Γνώμη επικεντρώνεται στον τρόπο, με τον οποίο η λειτουργία δικτυακών τόπων κοινωνικής δικτύωσης, μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της νομοθεσίας της ΕΕ περί προστασίας των δεδομένων. Βασικός στόχος της Γνώμης είναι να παράσχει οδηγίες στους παρόχους υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να εφαρμόζονται, προκειμένου να εξασφαλιστεί συμμόρφωση με τη νομοθεσία της ΕΕ.

Η Γνώμη επισημαίνει ότι οι πάροχοι υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης και, σε πολλή περιπτώσεις, οι τρίτοι πάροχοι εφαρμογών, είναι υπεύθυνοι επεξεργασίας των δεδομένων αναγνωρίζοντας αντίστοιχες ευθύνες προς τους χρήστες των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης (άρθρο 3 παρ. 1).

Η Γνώμη δίνει μια άποψη του πόσοι χρήστες χρησιμοποιούν τους δικτυακούς τόπους για καθαρά προσωπικούς λόγους, επικοινωνώντας με άλλους στο πλαίσιο των προσωπικών, οικογενειακών ή οικιακών τους υποθέσεων. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η Γνώμη θεωρεί ότι ισχύει η εξαίρεση από υποχρεώσεις λόγω οικιακής χρήσης και ότι δεν ισχύουν οι κανονισμοί που αφορούν τους υπεύθυνους επεξεργασίας δεδομένων (άρθρο 3 παρ. 1). Η Γνώμη καθορίζει επίσης τις συνθήκες, υπό τις οποίες ένας χρήστης μιας υπηρεσίας κοινωνικής δικτύωσης δεν καλύπτεται από την εξαίρεση από υποχρεώσεις λόγω οικιακής χρήσης. Οι περιπτώσεις αυτές εστιάζονται στη χρήση των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης για την επίδιωξη διαφημιστικών, πολιτικών ή φιλιανθρωπικών στόχων (άρθρο 3 παρ. 1.1). Αντίστοιχη εξαίρεση συνιστά η πρόσβαση των υπηρεσιών σε όλους τους χρήστες της υπηρεσίας κοινωνικής δικτύωσης ή η χρήση των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης για την εξυπηρέτηση δημοσιογραφικών

σκοπών ή απλώς ως μέσο καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής εκφράσεως (άρθρο 3 παρ. 1.2). Η εφαρμογή της εξαιρέσεως λόγω οικιακής χρήσεως επιβάλλεται επίσης από την ανάγκη διασφαλίσεως των δικαιωμάτων τρίτων, ιδίως όσον αφορά ευαίσθητα δεδομένα (άρθρο 3 παρ. 1.3).

Σε όλη τη Γνώμη υποστηρίζεται η ύπαρξη ισχυρών προεπιλεγμένων ρυθμίσεων ασφαλείας και διαφύλαξης της ιδιωτικής ζωής, ως ιδανικού σημείου αφετηρίας όσον αφορά όλες τις παρεχόμενες υπηρεσίες. Η πρόσβαση στις πληροφορίες προφίλι αποτελεί την κύρια πηγή ανησυχίας. Αν δεν υπάρχουν περιορισμοί στην εν λόγω πρόσβαση, τρίτοι μπορούν να συνδέσουν πάσης φύσεως προσωπικές λεπτομέρειες όσον αφορά τους χρήστες, είτε ως μέλη της υπηρεσίας κοινωνικής δικτυώσεως ή μέσω μηχανών αναζήτησεως. Ωστόσο, λίγοι μόνο είναι οι χρήστες που εγγράφονται σε μια υπηρεσία, οι οποίοι θα κάνουν οποιοσδήποτε αλληλαγές στις εξ ορισμού ρυθμίσεις. Για το λόγο αυτό τονίζεται ότι οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτυώσεως πρέπει να παρέχουν εξ ορισμού ρυθμίσεις που να προστατεύουν την ιδιωτική ζωή, οι οποίες θα επιτρέπουν στους χρήστες να συγκατατίθενται ελεύθερα και ειδικά για οποιαδήποτε πρόσβαση στο περιεχόμενο του προφίλι τους, που βρίσκεται πέρα από τις επαφές της επιλογής τους, προκειμένου να μειωθεί ο κίνδυνος της παράνομης επεξεργασίας του από τρίτους. Τα προφίλι περιορισμένης προσβάσεως δεν πρέπει να είναι αναγνωρίσιμα από τις εσωτερικές μηχανές αναζήτησεως ή μέσω της αναζήτησεως βάσει παραμέτρων, όπως της ηλικίας ή της περιοχής (άρθρο 3 παρ. 2). Η Γνώμη ορίζει επίσης ότι η δημοσίευση ευαίσθητων δεδομένων στο διαδίκτυο μπορεί να λάβει χώρα μόνο με την ρητή συναίνεση του υποκειμένου των δεδομένων ή μόνο αν το εν λόγω υποκείμενο των δεδομένων κοινοποίησε αυτοπροσώπως τα δεδομένα (άρθρο 3 παρ. 4). Ως ευαίσθητα δεδομένα θεωρεί η Γνώμη τα δεδομένα, τα οποία αποκαλύπτουν τη φυλετική ή την εθνική προέλευση, τις πολιτικές απόψεις, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε συνδικάτα ή δεδομένα που αφορούν την υγεία ή τη σεξουα-

λική ζωή (άρθρο 3 παρ. 4) επαναλαμβάνοντας ουσιαστικά το άρθρο 8 παρ. 1 της Οδηγίας 95/46.

Η Γνώμη θίγει τις επιπρόσθετες εφαρμογές, τις οποίες παρέχουν τρίτοι φορείς, οι οποίοι επεξεργάζονται και τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, ορίζοντας ότι ο πάροχος οφείλει να παρέχει σαφείς και συγκεκριμένες πληροφορίες στους χρήστες σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα τους και να έχει πρόσβαση μόνο στα απαραίτητα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα (άρθρο 3 παρ. 6).

Αναφορικά με τα δικαιώματα των χρηστών, η Γνώμη αναφέρει ότι τόσο τα μέλη όσο και τα μη μέλη των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης τυγχάνουν, κατά περίπτωση, των δικαιωμάτων των υποκειμένων των δεδομένων, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 10 έως 14 της Οδηγίας 95/46. Τόσο τα μέλη όσο και τα μη μέλη πρέπει να έχουν πρόσβαση σε μια εύχρηστη διαδικασία διαχείρισης παραπόρων, την οποία θέτει σε εφαρμογή η υπηρεσία κοινωνικής δικτύωσης. Επίσης πρέπει, γενικά, να επιτρέπεται στους χρήστες να χρησιμοποιούν ψευδώνυμο (άρθρο 3 παρ. 9).

Τέλος, αναφορικά με την προστασία των δεδομένων των παιδιών και ανηλίκων, η Γνώμη προτείνει (άρθρο 4) τη χάραξη μίας πολιτικής βασιζόμενης α) σε πρωτοβουλίες ευαισθητοποίησης αναφορικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων, β) στη δίκαιη και νόμιμη επεξεργασία των δεδομένων των ανηλίκων, όπως η μη απαίτηση ευαίσθητων δεδομένων στις φόρμες εγγραφής, η απουσία άμεσης εμπορικής προωθήσεως ειδικά προς τους ανηλίκους, η προηγούμενη σύμφωνη συγκατάθεση των γονέων πριν από την ολοκλήρωση της εγγραφής και τα κατάλληλα επίπεδα λογικού διαχωρισμού μεταξύ των κοινοτήτων παιδιών και ενήλικων, γ) στην εφαρμογή τεχνολογιών για την ενίσχυση της ιδιωτικής ζωής, δ) στην αυτορύθμιση από τους παρόχους, για ενθάρρυνση της εγκρίσεως κωδίκων δεοντολογίας, οι οποίοι πρέπει να διαθέτουν αποτελεσματικά μέτρα επιβολής, και πειθαρχικής φύσεως και ε) να είναι απαραίτητο σε ειδικά νομοθε-

τικά μέτρα για την αποθάρρυνση αθέμιτων ή / και δόλιων πρακτικών στο πλαίσιο των υπηρεσιών κοινωνικής δικτυώσεως.

Δ. Συστάσεις της Καναδικής Επιτροπής Προστασίας του Ιδιωτικού Βίου αναφορικά με το Facebook, 2009⁶⁶

Πολύ ενδιαφέρουσες είναι οι συστάσεις της Καναδικής Επιτροπής Προστασίας του Ιδιωτικού Βίου αναφορικά με το Facebook το 2009 κατόπιν της προσφυγής της Καναδικής Εταιρείας Πολιτικής στο διαδίκτυο και δημοσίου συμφέροντος το 2008.

Η Επιτροπή συστήνει (αριθ. 99 της εκθέσεως) στο Facebook να καταστήσει τα προφίλ των χρηστών μη προσιτά σε μηχανές αναζήτησεως, να αντικαταστήσει την προεπιλογή ιδιωτικότητας των φωτογραφιών, οι οποίες εκ των προτέρων θα είναι προσιτές μόνο στα δίκτυα και στους φίλους του χρήστη, να υπάρχει μία παραπομπή στην πολιτική ιδιωτικότητας ήδη από την εγγραφή του χρήστη και να καταστεί εκ των προτέρων γνωστό σε αυτόν ότι θα μπορεί να αλλιάξει το βαθμό ιδιωτικότητας του προφίλ. Τέλος, όσοι χρήστες γίνονται μέλη σε δίκτυα μετά την εγγραφή τους θα πρέπει να λαμβάνουν την ίδια ενημέρωση αναφορικά με την προστασία της ιδιωτικότητας με τους χρήστες που γίνονται μέλη σε δίκτυα κατά την εγγραφή τους στο Facebook.

Σε απάντηση των συστάσεων αυτών το Facebook δεσμεύτηκε (αριθ. 100 της εκθέσεως) να εισαγάγει σύστημα καθορισμού του βαθμού προστασίας της ιδιωτικότητας από τον ίδιο το χρήστη. Οι χρήστες που θα επιλέξουν υψηλού βαθμού προστασίας της ιδιωτικότητας δεν θα είναι ορατοί στις μηχανές αναζήτησεως. Δεσμεύτηκε επίσης να εισαγάγει σύστημα καθορισμού της ιδιωτικότητας ανά συγκεκριμένο τομέα, π.χ. διαφορετικό βαθμό ιδιωτικότητας στις φωτογραφίες από

66. Βλ. *Elizabeth Denham*, Report of Findings into the Complaint Filed by the Canadian Internet Policy and Public Interest Clinic (CIPPIC), against Facebook Inc., σ. 26-27.

ότι στις αναρτήσεις τοίχου. Επίσης δεσμεύτηκε να υπάρχει παραπομπή στην πολιτική ιδιωτικότητας ήδη από την εγγραφή και τέλος να παρέχει την ίδια μορφή ενημερώσεως στους χρήστες που γίνονται μέλη σε δίκτυα μετά την εγγραφή τους στο Facebook με αυτούς που γίνονται μέλη σε δίκτυα κατά την εγγραφή τους.

Είναι φανερό, συνεπώς, ότι η έκθεση αυτή επηρέασε την προστασία της ιδιωτικότητας στο Facebook και ότι η προσφυγή των πολιτών σε αρμόδια όργανα συνιστά μία πολύ αποτελεσματική αντίδραση σε απειλές της ιδιωτικής ζωής.

VIII. Το Διεθνές Θεσμικό πλαίσιο

Το πρώτο κείμενο προστασίας της ιδιωτικότητας σε διεθνές επίπεδο ήταν η Απόφαση 2450/1968 της Γενικής Συνελεύσεως των Ηνωμένων Εθνών, η οποία θίγει τα προβλήματα που ανακύπτουν από την ανάπτυξη της τεχνολογίας και ειδικότερα από τη χρήση υπολογιστών.

Ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ) εξέδωσε το 1980 κατευθυντήριες αρχές αναφορικά με την προστασία της ιδιωτικότητας⁶⁷ και τις διασυνοριακές ροές προσωπικών δεδομένων. Παρά το μη δεσμευτικό τους χαρακτήρα, οι αρχές έγιναν αποδεκτές κυρίως από χώρες που στερούντο ειδικής νομοθεσίας περί προστασίας των δεδομένων, όπως π.χ. οι Η.Π.Α. Οι βασικότερες από τις αρχές αυτές είναι η αρχή της περιορισμένης συγκεντρώσεως και συλλογής των δεδομένων, η αρχή της ποιότητας των δεδομένων, η αρχή του προσδιορισμένου σκοπού, η αρχή της περιορισμένης χρήσεως των προσωπικών δεδομένων, η αρχή των μέτρων ασφάλειας των προσωπικών δεδομένων, η αρχή της διαφάνειας, η αρχή της συμμετοχής του ατόμου και η αρχή της ευθύνης.

67. Βλ. OECD Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data, 23 Σεπτεμβρίου 1980.

ΙΧ. Προβληματισμοί

Το ζήτημα της αναρτήσεως προσωπικών δεδομένων των χρηστών από τους χρήστες σε υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης εγείρει το ερώτημα ως προς το πώς ορίζουν την ιδιωτικότητα στο διαδίκτυο οι χρήστες⁶⁸.

Α. Περί ιδιωτικού βίου (ιδιωτικότητας)

Ο Δικαστής του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. *Louis Brandeis* χαρακτήρισε την ιδιωτικότητα ως το πιο περιεκτικό και το πιο πολύτιμο δικαίωμα των πολιτισμένων ανθρώπων⁶⁹. Πρόκειται περί της «καρδιάς των ελευθεριών» και της «αφετηρίας όλων των ελευθεριών»⁷⁰. Το δικαίωμα αυτό θεωρήθηκε «βασικό για τη δημοκρατική διακυβέρνηση», απαραίτητο για την προστασία της αυτόνομης ζωής, «σηματικό για την συναισθηματική και ψυχολογική ηρεμία»⁷¹. Η ανεύρεση ενός ορισμού για την ιδιωτικότητα είναι, ωστόσο, εξαιρετικά δυσχερής. Όλοι την αναζητούν, όλοι υπογραμμίζουν την αναγκαιότητά και τη σημασία της, αλλά δεν υπάρχει κάποιος κοινός παρανομαστής αναφορικά με την έννοιά της και τη σημασία της. Άλλοι θεωρούν ότι η ιδιωτικότητα είναι όλα και τίποτα μαζί⁷² περιλαμβάνοντας μη σχετι-

68. Πρβλ. *Avner Levin and Patricia Sanchez Abril*, 11 *Vand. J. Ent. & Tech. L.* (2009), σ. 1001 επ. (1004).

69. Βλ. *Olmstead v. United States*, 277 US (1928), 438 (478).

70. Βλ. *Pub. Utilities Comm'n v. Polak*, 343 U.S. (1951), 451 (467).

71. Βλ. *Ruth Gavison*, 89 *Yale L.J.* (1980), σ. 421 (455).

72. Βλ. *Jorge Luis Borges*, σε: Donald A. Yates/James E. Irby (επιμ.), σ. 248 επ. (249).

ζόμενα συστατικά, άλληλοι μιλούν για το τέλος της ιδιωτικότητας⁷³ και άλληλοι δεν διστάζουν να κάνουν λόγο για τις αρνητικές της συνέπειες. Χαρακτηριστικά έχει υποστηριχθεί ότι η ιδιωτικότητα συγκρούεται με άλλες σημαντικές αξίες της κοινωνίας μας, όπως την καταπολέμηση και εξαρθρώση εγκληματικών ενεργειών, την προστασία της ιδιοκτησίας και της εύρυθμης κυβερνητικής λειτουργίας⁷⁴. Μοιλονότι ο προσδιορισμός της έννοιας της ιδιωτικότητας είναι δυσχερής, η κοινωνία μας έχει δεν έχει καταλήξει ως προς το τι είναι ιδιωτικότητα, αηλήά πότε αυτή προσβάλλεται⁷⁵. Χαρακτηριστικά παραδείγματα προσβολής της ιδιωτικότητας είναι η αναφορά του ονόματος μίας βιασθείσης γυναίκας στην εφημερίδα⁷⁶, η εισβολή δημοσιογράφων στο σπίτι κάποιου και η μυστική φωτογράφιση και παρακολούθηση αυτού⁷⁷, συσκευές με ακτίνες χ, οι οποίες σκιαγραφούν το ανθρώπινο σώμα πίσω από τα ρούχα⁷⁸, η γνωστοποίηση προσωπικών πληροφοριών από μία εταιρεία στο ευρύ κοινό, παρά την υπόσχεσή της να διατηρήσει τις πληροφορίες αυτές εμπιστευτικές κοκ⁷⁹.

Παρόηες τις δυσκολίες ανευρέσεως ενός κοινά αποδεκτού ορισμού αναφορικά με την ιδιωτικότητα, δεν είναι λίγες οι απόπειρες προσδιορισμού της έννοιας αυτής. Ένας φιλοσοφικός ορισμός της ιδιωτικό-

73. Πρβλ. τους τίτλους των έργων των *Peter Schaar*, *Das Ende der Privatsphäre* (το τέλος της ιδιωτικής σφαιρας) και *Charles Sykes*, *The End of Privacy* (το τέλος της ιδιωτικότητας).

74. Πρβλ. *Fred H. Cate*, σ. 29.

75. Αντίστοιχη δυσκολία παρουσιάζει και η ανεύρεση ορισμού για την έννοια της ανθρώπινης αξίας και για το λόγο αυτό έχουμε καταλήξει στο πότε αυτή προσβάλλεται.

76. Βλ. *Florida Star v. B.J.F.*, 491 US (1989), 524 (527).

77. Βλ. *Dietemann v. Time, Inc.*, 449 (1971) F.2d 245 (246) -9th Circuit.

78. Βλ. *Guy Gugliotta*, *Washington Post*, Sept. 28, 2001, σ. A8.

79. Βλ. διεξοδική αναφορά παραδειγμάτων από *Daniel J. Solove*, *Understanding Privacy*, σ. 6.

τητας είναι η παρεμπόδιση της προσβάσεως στο άτομο⁸⁰. Η νομική και φιλοσοφική θεώρηση της ιδιωτικότητας συνίσταται στο να μένει κάποιος ανενόχλητος και ήσυχος, στο να είναι μόνος (let alone) στη δική του σφαίρα⁸¹. Πρόκειται περί μίας καταστάσεως απομονώσεως του ατόμου, μοναχικότητάς του⁸² ή αποκρύψεώς⁸³ του ή προστασίας έναντι της έξωθεν επιτηρήσεως⁸⁴. Μια άλλη θεώρηση της ιδιωτικότητας έγκειται στον έλεγχο προσωπικών υποθέσεων και πληροφοριών⁸⁵. Οι δύο βασικότερες συλλήψεις της ιδιωτικότητας ορίζουν την ιδιωτικότητα ως έλεγχο και ως αξία⁸⁶. Για παράδειγμα, η αμερικανική νομική σκέψη δίνει μεγάλη σημασία στην έννοια της ιδιωτικότητας ως ελέγχου προσωπικών πληροφοριών και αυτονομίας αποφάσεως σε ποιον θα διαδοθούν οι πληροφορίες αυτές, ενώ η ευρωπαϊκή νομική σκέψη υιοθετεί την αξιοπρέπεια ή το θεμελιώδες δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή ως πρωταρχική προστατευόμενη αξία⁸⁷.

80. Βλ. μεταξύ άλλων *Anita L. Allen*, σ. 15, σύμφωνα με την οποία η ιδιωτικότητα συνίσταται στη μη πρόσβαση στο άτομο, «στις διανοητικές του καταστάσεις ή σε πληροφορίες σχετικές με αυτό» και *Ruth Gavison*, 89 *Yale L.J.* (1980) σ. 421 επ. (425-40), η οποία ορίζει ότι η ιδιωτικότητα έχει τρεις διαστάσεις, τη μυστικότητα, την ανωνυμία και τη μοναξιά.

81. Βλ. χαρακτηριστικά τις αποφάσεις του Ανώτατου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου των Η.Π.Α. *Whalen v. Roe*, 429 U.S. (1977), 589 (608), *Time v. Hill*, 385 U.S. (1967), 374 (412), *Katz v. United States*, 389 U.S. (1967), 347 (350). Βλ. επίσης *Samuel Warren/Louis Brandeis*, 4 *Harv. L. Rev.* (1890), σ. 205-7, που ήδη από το 1890 όρισαν την έννοια του ιδιωτικού βίου.

82. Πρβλ. ΑΠΔΠΧ, Απόφαση 92/2001 (Big Brother), όπου γίνεται λόγος για την ανάγκη μοναχικότητας σε ορισμένες δραστηριότητες.

83. Βλ. *Κώστα Μανριά*, σ. 80.

84. Βλ. *Λίλιαν Μήτρον*, σε: *Ιατρικό Απόρρητο*, σ. 19 επ. (27).

85. Βλ. *Charles Fried*, 77 *Yale L.J.* (1968), σ. 475 επ. (482).

86. Βλ. *James Q. Whitman*, 113 *Yale L.J.* (2004), σ. 1151 επ. (1160 επ.).

87. Βλ. *Avner Levin/Mary Jo Nicholson*, 2 *Ottawa L. & Tech. J.* (2005), σ. 357 επ. (357-95).

1. Η ιδιωτικότητα υπό την έννοια του ελέγχου των προσωπικών πληροφοριών και της αυτονομίας

Το δικαίωμα στο να είσαι μόνος προέκυψε από την εισβολή της τεχνολογίας στη ζωή του ανθρώπου. Ήδη από το 1890 ο *Samuel Warren* και ο *Louis Brandeis* όρισαν το δικαίωμα αυτό ως δικαίωμα στο να είσαι μόνος έχοντας υπόψη τους την ευρεία κυκλοφορία των φωτογραφικών μηχανών Kodak και τον κίνδυνο που ελλοχεύει η ευρεία δημοσιοποίηση φωτογραφιών στις εφημερίδες⁸⁸.

Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, η αυτονομία συνιστά τη βασική ιδέα της ιδιωτικότητας. Βασικός σκοπός της ιδιωτικότητας υπό αυτό το πρίσμα είναι το άτομο να μπορεί μόνο του να παρακολουθεί⁸⁹ και να ελέγχει τις πληροφορίες που το αφορούν⁹⁰. Η επιλογή του ατόμου να κρατήσει ορισμένα δεδομένα του ιδιωτικά και να δημοσιοποιήσει κάποια άλλα είναι καθοριστικής σημασίας για τη διαμόρφωση της υπάρξεώς του ως αυτόνομο πρόσωπο, που ελεύθερα επιλέγει τα σχέδια στη ζωή του⁹¹. Ένας άλλος ορισμός της ιδιωτικότητας υπό την έννοια αυτή είναι η δυνατότητα ελέγχου αναφορικά με το ποιοι τομείς της ζωής μας και το πότε μπορούν να είναι ορατοί από άλλους⁹². Πρόκειται συνεπώς ως προς τον καθορισμό του πότε, πώς, από ποιους και σε ποιο βαθμό οι πληροφορίες που μας αφορούν θα γνωστοποιούνται σε άλλους. Πολύ συχνά τα άτομα αποποιούνται της ιδιωτικότητάς του για πολλούς λόγους, π.χ. στις διαπροσωπικές τους σχέσεις αποκαλύπτουν εξαιρετικά προσωπικές πληροφορίες ή στις

88. Βλ. *Samuel Warren/Louis Brandeis*, 4 Harv. L. Rev. (1890), σ. 205-7.

89. Πρβλ. *Βασιλη Βουτσάκη*, σε: *Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα*, σ. 87 επ. (93).

90. Βλ. την ανάλυση των *Avner Levin and Patricia Sanchez Abril*, 11 Vand. J. Ent. & Tech. L. (2009), σ. 1001 επ. (1008).

91. Βλ. *Stanley I. Benn*, σε: *J. Roland Pennock & John W. Chapman* (εκδ.), *Nomos XII*, 1971, *Privacy* σ. 1 (24).

92. Βλ. *Richard Parker*, 27 Rutgers L. Rev. 1984 σ. 275 επ. (281).

οικονομικές τους συναλλαγές εθελουσίως αποκαλύπτουν την οικονομική τους κατάσταση προκειμένου να εξασφαλίσουν κάποια ευνοϊκότερη μεταχείριση⁹³. Αυτό που είναι πρωταρχικής σημασίας, εν προκειμένω, είναι η ελευθερία του ατόμου να ελέγχει τις πληροφορίες αυτές και συνεπώς ποιος έχει πρόσβαση σε αυτές. Πρόκειται συνεπώς περί μίας διακριτικής ευχέρειας του ατόμου να αποφασίζει ποιοι θα έχουν πρόσβαση στα δεδομένα του. Η έμφαση στη δυνατότητα ελέγχου της προσβάσεως στην πληροφορία επιτρέπει στο άτομο να αποφασίσει μόνο του ποιο βαθμό εμπιστευτικότητας θα προσδώσει σε συγκεκριμένα θέματα. Ο χρήστης υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης που αναρτά φωτογραφίες του εαυτού του σε εξαιρετικά ιδιωτικές του στιγμές σε σελίδα κοινωνικής δικτύωσης και χωρίς να ορίζει περιοριστικά τις ρυθμίσεις απορρήτου καθίσταται από μόνος του θύμα της δικής του απερίσκεπτης συμπεριφοράς⁹⁴. Πρόβλημα, ωστόσο, παρουσιάζει ο ορισμός της έννοιας του ελέγχου των πληροφοριών, τι δηλαδή περιλαμβάνει ο έλεγχος αυτός. Ερωτήματα ανακύπτουν για το αν περιλαμβάνει την ιδιοκτησία των δεδομένων ή την ελευθερία αποφάσεως αναφορικά με τη διάδοση των δεδομένων αυτών⁹⁵.

2. Η ιδιωτικότητα υπό την έννοια της αξιοπρέπειας

Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, η ανάγκη ιδιωτικότητας είναι ζήτημα ανθρώπινης αξιοπρέπειας⁹⁶. Συνεπώς το δίκαιο οφείλει να προστατεύει την ιδιωτικότητα με βάση την αρχή της μη εισχωρήσεως

93. Βλ. *Avner Levin/Patricia Sanchez Abril*, 11 Vand. J. Ent. & Tech. L. (2009), σ. 1001 επ. (1008-1009).

94. Βλ. *Avner Levin and Patricia Sanchez Abril*, 11 Vand. J. Ent. & Tech. L. (2009), σ. 1001 επ. (1009).

95. Πρβλ. *Daniel Solove*, *Understanding Privacy*, σ. 29.

96. Βλ. *Samuel Warren & Louis Brandeis*, 4 Harv. L. Rev. (1890), σ. 205-207 και *James Q. Whitman*, 113 Yale L.J. (2004), σ. 1151 επ. (1160 επ.).

στην προσωπικότητα⁹⁷. Μία περαιτέρω εξειδίκευση της θεωρήσεως αυτής είναι ότι η προστασία της ιδιωτικότητας πρέπει να εξυπηρετεί μια θεμελιώδη αρχή: σεβασμός στην αξιοπρέπεια, την ακεραιότητα και την ανεξαρτησία⁹⁸. Η παραβίαση της ιδιωτικότητας αφήνει το άτομο εκτεθειμένο σε δημόσια θέαση και δημόσιο έλεγχο. Αυτή η απογύμνωση του ατόμου ενώπιον όλων συνιστά κατάδηλη παραβίαση της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας⁹⁹. Η θεώρηση της ιδιωτικότητας από την οπτική γωνία της αξιοπρέπειας δίνει έμφαση στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και του εσωτερικού κόσμου του ατόμου. Υπό αυτό το πρίσμα η ιδιωτικότητα συμπεριλαμβάνει το δικαίωμα του ατόμου να διατηρεί ορισμένες πτυχές της ζωής του κρυφές και συνεπώς να διαμορφώνει ακόμα και διαφορετικές ανά περίπτωση προσωπικότητες. Πράττοντας έτσι το άτομο μπορεί να παρουσιάζει ένα διαφορετικό προσωπείο, καθένα από τα οποία εμφανίζεται σε διαφορετικές περιστάσεις και συγκυρίες¹⁰⁰. Η μη δυνατότητα του ατόμου να αποκρύψει ένα από τα προσωπεία αυτά μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες για εκείνο. Για παράδειγμα, το άτομο μπορεί να επιδιώξει να αποκρύψει τις πολιτικές του πεποιθήσεις, προκειμένου η αποκάλυψη αυτών να μην έχει αρνητικό αντίκτυπο στον επαγγελματικό του τομέα.

Στην ευρωπαϊκή νομική σκέψη η ιδιωτικότητα συνιστά ένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα. Σύμφωνα με το άρθρο 8 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κάθε πρόσωπο χαίρει σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας και της αλληλεγγύης. Το δικαίωμα αυτό έχει ενσωματωθεί στο δίκαιο των κρατών μελών. Τα Συντάγματα ορισμένων κρατών μελών

97. Βλ. *Samuel Warren/Louis Brandeis*, 4 Harv. L. Rev. (1890), σ. 205-207.

98. Βλ. *Edward Bloustein*, 39 N.Y.U. L. Rev. (1964) σ. 962 επ. (971).

99. Βλ. *Edward Bloustein*, 39 N.Y.U. L. Rev. (1964) σ. 962 επ. (971).

100. Βλ. *Avner Levin and Patricia Sanchez Abril*, 11 Vand. J. Ent. & Tech. L. (2009), σ. 1001 επ. (1013).

αναγνωρίζουν το δικαίωμα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια¹⁰¹, την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας¹⁰², το σεβασμό της ιδιωτικής ζωής¹⁰³ ή ακόμα και της προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα¹⁰⁴. Η Συνθήκη της Λισσαβόνας αντανakλά την ιδιάζουσα σημασία της αξιοπρέπεια¹⁰⁵. Η αξιοπρέπεια αποτελεί συνεπώς τη βάση για την προστασία της ιδιωτικότητας στην ευρωπαϊκή νομική σκέψη. Το

101. Βλ. άρθρο 1 παρ. 1 Γερμανικού Θεμελιώδους Νόμου (ΓερμΘεμΝ).

102. Άρθρο 2 παρ. 1 ΓερμΘεμΝ. Το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού από το συνδυασμό των διατάξεων περί προστασίας της αναπτύξεως της προσωπικότητας (άρθρο 2 παρ. 1 ΓερμΘεμΝ) και ανθρώπινης αξιοπρέπεια (άρθρο 1 παρ. 1 ΓερμΘεμΝ), βλ. BVerfGE 65,1. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, η οποία αποτελεί το θεμελιώδη λίθο για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στη Γερμανία, το άτομο έχει το δικαίωμα να καθορίζει πού και με ποιο τρόπο θα γίνονται γνωστά τα προσωπικά του δεδομένα. Ο πληροφοριακός αυτοκαθορισμός συνίσταται στην κυριαρχία του υποκειμένου των δεδομένων για όλα τα δεδομένα που τον αφορούν και για κάθε χρήση αυτών. Οποιοσδήποτε περιορισμός θα πρέπει να στηρίζεται σε διάταξη νόμου. Το Δικαστήριο καθιστά σαφές ότι δεν υπάρχει κάποιο ασήμαντο δεδομένο και ως εκ τούτου η οποιαδήποτε χρήση των δεδομένων χρήζει ιδιαίτερης νομιμοποίησης.

103. Στη Γαλλία το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή αναγνωρίζεται ως μια από τις ελευθερίες που κατοχυρώνει το άρθρο 2 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1793, η οποία συνιστά μέρος του Γαλλικού Συντάγματος.

104. Βλ. άρθρο 9Α του Ελληνικού Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών του δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί, όπως νόμος ορίζει.

105. Για τις αξίες της Ευρωπαϊκής Ενώσεως βλ. http://europa.eu/scad-plus/european_convention/objectives_en.htm, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή στην Ευρώπη προστατεύει όλα τα κοινωνικά στρώματα, ακόμα και τις διάσημες προσωπικότητες¹⁰⁶.

Β. Η ιδιαιτερότητα της ιδιωτικότητας στο διαδίκτυο

Το διαδίκτυο εκτός από ευεργετικά οφέλη ενέχει και έντονους κινδύνους¹⁰⁷. Δεδομένου ότι η πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι κατά κύριο λόγο δωρεάν, οι φορείς παροχής των διαφόρων υπηρεσιών ανατρέχουν στη λήψη των διαφημιστικών αγγελιών, προκειμένου να καλύψουν τα έξοδα λειτουργίας των ιστοσελίδων τους. Ως εκ τούτου, προκύπτει η ανάγκη αξιολογήσεως και μετρήσεως της αποτελεσματικότητας των διαφημίσεων, μέσω της παρακολούθησής της συμπεριφοράς του χρήστη στο διαδίκτυο. Τα καταγεγραμμένα δεδομένα χρησιμοποιούνται για εμπορικούς, κατά κύριο λόγο, σκοπούς, δεδομένου ότι ο φορέας παροχής υπηρεσιών εμφανίζει στις επόμενες συνδέσεις του χρήστη πληροφορίες και διαφημίσεις που τον ενδιαφέρουν. Επίσης, οι διάφοροι διακομιστές του διαδικτύου αποθηκεύουν σε αρχεία τα δεδομένα συνδέσεως και κινήσεως των χρηστών με σκοπό τη βελτίωση του συστήματος και τη μέτρηση της επισκεψιμότητας της ιστοσελίδας. Η αποθήκευση αυτή δεν είναι ακίνδυνη. Οι φορείς παροχής συνδέσεως και υπηρεσιών είναι σε θέση να γνωρίζουν ποιους διαδικτυακούς τόπους επισκέπτεται ένας συγκεκριμένος χρήστης και αν ο χρήστης έδωσε ορισμένα προσωπικά στοιχεία κατά τη διάρκεια της συνδέσεώς του είναι σε θέση να ταυτοποιήσουν την ανώνυμη διεύθυνση IP του χρήστη με τα προσωπικά του στοιχεία. Το κάθε πρόγραμμα πλοήγησης στο Διαδίκτυο (φυλλομετρητής)¹⁰⁸ δίνει πληροφορίες αναφορικά με τη χώρα προελεύσεως του

106. Πρβλ. *Lorna Skinner*, 9 Comm. L. (2004), σ. 118 επ.

107. Βλ. συστηματική παρουσίαση των κινδύνων από *Ηλία Καστανά*, σε: *Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα*, σ. 29 επ. (33 επ.).

108. Internet Explorer, Mozilla Firefox, Google Chrome, κτλ.

χρήστη, το όνομα του χρησιμοποιούμενου υπολογιστή, τον τύπο του φυλλομετρητή και άλλες πληροφορίες σχετικά με τον χρησιμοποιούμενο υπολογιστή. Συνεπώς, η απλή επίσκεψη ενός ατόμου σε μια σελίδα παρέχει αρκετές πληροφορίες στον ιδιοκτήτη του επισκεπτόμενου ιστοχώρου. Περαιτέρω μέσω των μηχανών αναζήτησης είναι δυνατή η έρευνα και η συλλογή στοιχείων για ένα άτομο από διαφορετικές ιστοσελίδες. Η ηλεκτρονική διεύθυνση του χρήστη δεν χαίρει επίσης της απαραίτητης προστασίας με αποτέλεσμα να δέχεται σωρεία μηνυμάτων αζήτητης επικοινωνίας (spam). Μπορεί να γίνει συλλογή διευθύνσεων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου από ιστοσελίδες (mail harvesting) για λόγους διαφημίσεως είτε χειροκίνητα είτε αυτοματοποιημένα, μέσω ειδικών προγραμμάτων (web crawlers), και στη συνέχεια να λιάβει χώρα αποστολή spam¹⁰⁹. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο μόνο 5% των μηνυμάτων που μεταφέρονται στα δίκτυα επικοινωνιών προωθείται στις ηλεκτρονικές ταχυδρομικές θυρίδες των χρηστών, ενώ το υπόλοιπο 95% αποκόπτεται ως αζήτητη επικοινωνία από τους παρόχους υπηρεσιών του διαδικτύου¹¹⁰. Αλλά και αρκετά από τα μηνύματα που δέχεται ο χρήστης είτε ανιχνεύονται από ειδικά φίλτρα είτε διαπιστώνονται από τους ίδιους τους χρήστες ως αζήτητη αλληλογραφία. Εκτός από την ενόχληση της λήψης της αζήτητης αλληλογραφίας, οι spammers εγκαθιστούν σε ηλεκτρονι-

109. Βλ. ΑΠΔΠΧ, Απόφαση 83/2009, όπου η Αρχή επέβαλε πρόστιμο σε εταιρεία για αζήτητη ηλεκτρονική επικοινωνία και παράνομη διαβίβαση δεδομένων σε χώρα εκτός ΕΕ. Η Αρχή έκρινε παράνομη τη συλλογή διευθύνσεων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και άλλων προσωπικών δεδομένων από ιστοσελίδες και επαγγελματικές ενώσεις τονίζοντας ότι απαιτείται εκ νέου συγκατάθεση συνδρομητών τηλεφωνίας για παροχή προηγμένης υπηρεσίας γεωγραφικής αναζήτησεως.

110. Βλ. Third ENISA Anti-Spam Measures Survey, What Are the Measures Used by European Providers to Reduce the Amount of Spam Received by Their Customers?, 2009 και Βασίλειο Ζορκάδη, Συνέντευξη τύπου με την ευκαιρία της Ευρωπαϊκής Ημέρας Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, 28 Ιανουαρίου 2010, σ. 1.

κούς υπολογιστές κακόβουλο λογισμικό που διαδίδεται αυτόματα, μόλυνοντας και άλλους υπολογιστές, σχηματίζοντας δίκτυα υπολογιστών, με τα οποία εξαπολύουν μαζικές αποστολές spam ή άλλες παράνομες ενέργειες¹¹¹. Οι spammers συνήθως νοικιάζουν τέτοιου είδους δίκτυα (botnets), για να μην μπορεί να ανιχνευτεί η παράνομη δραστηριότητα τους. Τα δίκτυα αυτά δημιουργούνται με μόλυνση των υπολογιστών από κακόβουλο λογισμικό (Trojan Horses, Rootkits κλπ) μέσω πολλής φορές μιας απλής επισκέψεως του χρήστη σε σελίδα που περιέχει κακόβουλο κώδικα.

Ένας άλλος κίνδυνος αναφορικά με την ιδιωτικότητα που προκύπτει από το διαδίκτυο είναι η παρακολούθηση εκ μέρους του εργοδότη των διαδικτυακών τόπων που επισκέφτηκαν οι εργαζόμενοι σε μία επιχείρηση και η πρόσβαση του εργοδότη στο σκληρό δίσκο του εργαζόμενου ή στα μηνύματα που λαμβάνει ο εργαζόμενος στην επαγγελματική ηλεκτρονική διεύθυνση του. Η δυνατότητα αυτή παρέχεται και για την προστασία των επιχειρηματικών δικτύων των εργοδοτών μέσω της χρήσεως προγραμμάτων φίλτραρίσματος περιεχομένου¹¹², προκειμένου οι εργαζόμενοι να μην επισκέπτονται ακατάλληλες ιστοσελίδες. Αντίστοιχη δυνατότητα προσβάσεως σε όλα τα ηλεκτρονικά μηνύματα των εργαζομένων μπορούν να έχουν οι διαχειριστές για λόγους ασφάλειας. Το θέμα λοιπόν δεν αφορά την ύπαρξη αυτών των τεχνολογικών δυνατοτήτων αλλά τον τρόπο χρήσεώς τους¹¹³.

Ο αρχικός σκοπός του διαδικτύου ήταν να συλλέγει πληροφορίες, προκειμένου οι πληροφορίες αυτές να είναι προσιτές σε όλους. Στην παρούσα φάση εξελίξεως του όμως, έχοντας περάσει πλέον εδώ και

111. Βλ. *Βασίλειο Ζορκάδη*, Συνέντευξη τύπου με την ευκαιρία της Ευρωπαϊκής Ημέρας Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, 28 Ιανουαρίου 2010, σ. 1.

112. Όρος γνωστός ως content filtering.

113. Βλ. σχετ. ΑΠΔΠΧ, Οδηγία 115/2001, αναφορικά με την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων των εργαζομένων.

καιρό στο Web 2.0 (που χαρακτηρίζεται από την παροχή στο χρήστη υπηρεσιών διαδραστικών κοινοτήτων, κτλ), το διαδίκτυο αναπτύσσεται ραγδαίως ως εργαλείο επικοινωνίας, εκπαίδευσης, αγορών και τραπεζικών συναλλαγών¹¹⁴. Η πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι σε μεγάλο βαθμό απαραίτητη και αναπόφευκτη (π.χ. για τη συμπλήρωση των φορολογικών δηλώσεων). Με άλλα λόγια το διαδίκτυο είναι ο μεγαλύτερος συλλέκτης πληροφοριών όλων των εποχών σε παγκόσμιο επίπεδο¹¹⁵. Στο διαδίκτυο είναι αποθηκευμένα ενδεχομένως ο αριθμός διαβατηρίου ή ταυτότητας, τα δακτυλικά αποτυπώματα, ο αριθμός της πιστωτικής κάρτας, το ιστορικό των αγορών, οι επισκέψεις του κάθε χρήστη, η φήμη του σε ένα διαδικτυακό πλειστηριασμό ή στο ηλεκτρονικό εμπόριο, το προφίλ του σε μία σελίδα κοινωνικής δικτύωσης, οι σκέψεις του σε ένα ιστολόγιο¹¹⁶. Μετά από τη συλλογή αδιανόητου αριθμού δεδομένων τέθηκε το θέμα της προστασίας της ιδιωτικότητας των υποκειμένων των δεδομένων αυτών. Έντονο προβληματισμό προκαλεί επίσης η δυνατότητα συσχέτισης των δεδομένων αυτών¹¹⁷. Ένα μεμονωμένο στοιχείο μπορεί να μην έχει ιδιαίτερη σημασία, αλλά η σύνδεση και συσχέτιση όλων αυτών των στοιχείων καθίσταται προβληματική¹¹⁸. Ο πληθυσμός αρχίζει να ευαισθητοποιείται και η ανησυχία περί προσβολής της ιδιωτικής σφαίρας συνιστά ένα σημαντικό λόγο αποφυγής της χρήσεως του διαδικτύου¹¹⁹.

Πώς όμως μεταηλλάσσεται η έννοια της ιδιωτικότητας στο διαδίκτυο; Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα εν προκειμένω είναι η απόφαση

114. Βλ. *Jerry Kang*, 50 *Stan. L. Rev.* (1998), σ. 1193 επ. (1223).

115. Πρβλ. *Shawn C. Helms*, 7 *B.U. J. Sci. & Tech. L.* (2001), σ. 288 επ. (293).

116. Βλ. *Domikik Sedlmeier*, σ. 18.

117. Βλ. *Marit Hansen/Sebastian Meissner* (επιμ.), *Verkettung digitaler Identitäten*, σ. 19 επ.

118. Βλ. *Daniel J. Solove*, *The digital person*, σ. 44-47.

119. Βλ. *Jonathan P. Cody*, 48 *Cath. U. L. Rev.* (1999), σ. 1183 επ. (1184).

Bodil-Linqvist του ΔΕΚ¹²⁰. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το σκεπτικό της αποφάσεως, η εργασία που συνίσταται στην αναφορά, επί ιστοσελίδας του διαδικτύου, σε διάφορα πρόσωπα και στον προσδιορισμό τους είτε με το όνομά τους είτε με άλλα μέσα, για παράδειγμα με τον αριθμό τηλεφώνου τους ή με στοιχεία σχετικά με τις συνθήκες εργασίας τους και τις ασχολίες τους κατά τον ελεύθερο χρόνο, συνιστά αυτοματοποιημένη, εν όλω ή εν μέρει, επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 3, παρ. 1, της Οδηγίας 95/46 και δεν εμπίπτει στις εξαιρέσεις του άρθρου 3, παρ. 2, της Οδηγίας 95/46 (επεξεργασία στο πλαίσιο δραστηριοτήτων που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου, όπως οι δραστηριότητες που προβλέπονται στις διατάξεις των τίτλων V και VI της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, επεξεργασία δεδομένων που αφορά τη δημόσια ασφάλεια, την εθνική άμυνα, την ασφάλεια του κράτους -συμπεριλαμβανομένης και της οικονομικής ευημερίας του, εφόσον η επεξεργασία αυτή συνδέεται με θέματα ασφάλειας του κράτους- και τις δραστηριότητες του κράτους σε τομείς του ποινικού δικαίου και επίσης που τελείται για αποκλειστικά προσωπικές ή οικιακές δραστηριότητες) (σκεπτικό 1, 2). Η αναφορά του γεγονότος ότι ένα πρόσωπο τραυματίστηκε στο πόδι και τελεί σε μερική αναρρωτική άδεια συνιστά δεδομένο προσωπικού χαρακτήρα σχετικό με την υγεία, κατά την έννοια του άρθρου 8, παρ. 1, της Οδηγίας 95/46 (σκεπτικό 3). Επίσης δεν υφίσταται διαβίβαση δεδομένων προς τρίτη χώρα, κατά την έννοια του άρθρου 25 της Οδηγίας 95/46, οσάκις ένα πρόσωπο που βρίσκεται εντός κράτους μέλους αναγράφει σε ιστοσελίδα του διαδικτύου, η οποία είναι αποθηκευμένη στον χώρο του παρέχοντος υπηρεσίες φιλοξενίας, ο οποίος είναι εγκατεστημένος εντός του ίδιου αυτού κράτους ή εντός άλλου κράτους μέλους, δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, παρέχοντας έτσι τη δυνατότητα προσβάσεως στα δεδομένα αυτά σε κάθε πρόσωπο που συνδέεται με

120. Βλ. ΔΕΚ, Υπόθεση *Bodil-Linqvist*, 6.11.2003

το διαδίκτυο, συμπεριλαμβανομένων των προσώπων που βρίσκονται εντός τρίτων χωρών (σκεπτικό 4).

Γ. Η ιδιαιτερότητα της ιδιωτικότητας στην περίπτωση της κοινωνικής δικτύωσης

Η ραγδαία εξάπλωση του διαδικτύου συνιστά μια μεγάλη πρόκληση για την προστασία της ιδιωτικότητας. Γίνεται μάλιστα λόγος για «πληροφοριακή ιδιωτικότητα» (information privacy), υπό την έννοια της επιθυμίας του ατόμου να περιορίσει το πεδίο των πληροφοριών που οι άλλοι γνωρίζουν για αυτό¹²¹. Η ιδιωτικότητα στην περίπτωση της κοινωνικής δικτύωσης βασίζεται στο βαθμό προσδοκίας του ατόμου να παραμένουν οι σχετιζόμενες με αυτόν πληροφορίες εμπιστευτικές. Μέσω των ιστοσελίδων κοινωνικών δικτύων, όπου γίνεται η διαμόρφωση ενός προσωπικού προφίλ, διαφοροποιείται ο τρόπος εμφάνισης του ατόμου αλλά και της τελικής μορφής της ταυτότητας, καθώς ο καθένας δυνητικά καθορίζεται από αυτό που επιλέγει ο ίδιος να παρουσιάσει (μέσω των ενδιαφερόντων, φίλων, φωτογραφιών, συνδέσμων και ομάδων που επιλέγει να δημοσιοποιήσει) σε συνδυασμό με αυτό που, άθελά του εν μέρει, του επιβάλλεται από την αρχιτεκτονική, αισθητική και κατάσταση του πλαισίου του εκάστοτε χώρου στον οποίο επιλέγει να παρουσιάσει τον εαυτό του. Οι ανώνυμες δημοσιεύσεις σε σελίδες κοινωνικής δικτύωσης μέσω της χρήσεως ψευδωνύμων είναι αρκετά συχνές. Η ανωνυμία προασπίζει την ελευθερία του λόγου, αλλά δημιουργεί προβλήματα αναφορικά με την εύρεση του υπευθύνου σε περίπτωση παρανόμων δημοσιεύσεων.

Μολιθότι πολλοί χρήστες είναι ευαισθητοποιημένοι σε θέματα των προσωπικών τους δεδομένων και προστατεύουν τον λογαριασμό τους μέσω των ρυθμίσεων απορρήτου, αισθάνονται αδυναμία

121. Βλ. Steven C. Carlson/Ernest D. Miller, 16 COMPUTER & HIGH TECH. L.J. (1999), σ. 83 (87).

ελέγχου των πληροφοριών που αναρτώνται σχετικά με αυτούς. Ως εκ τούτου, οι προσπάθειες εστιάζονται στην ανάπτυξη των τεχνολογιών ενισχύσεως της ιδιωτικότητας (privacy enhancing technologies). Οι φιλικές αυτές προς την ιδιωτικότητα τεχνολογικές εφαρμογές είτε ενσωματώνονται σε ήδη υπάρχουσες εφαρμογές (π.χ. σε συστήματα αποφυγής των cookies στο διαδίκτυο) είτε αποτελούν συστήματα επεξεργασίας που έχουν ήδη λάβει υπόψη τους κατά το σχεδιασμό τους την προστασία της ιδιωτικότητας¹²². Αυτό το οποίο πρέπει να σημειωθεί είναι ότι η χρήση τεχνολογιών ενισχύσεως της ιδιωτικότητας δεν θα πρέπει να επαφίεται αποκλειστικά στη διακριτική ευχέρεια του χρήστη, διότι τότε μπορεί να σημειωθεί ένα «χάσμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής» μεταξύ όσων έχουν την ικανότητα και τις γνώσεις να προστατέψουν την ιδιωτική τους ζωή και εκείνων που δεν μπορούν να το κάνουν¹²³. Επίσης ευκαίιο θα ήταν οι τεχνολογίες αυτές να μην συνιστούν προνόμιο όσων έχουν την οικονομική κυρίως δυνατότητα να εγκαταστήσουν το απαραίτητο σύστημα, αλλήλ να είναι προεγκαταστημένες στον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Το γεγονός επίσης ότι οι σελίδες κοινωνικής δικτυώσεως δίνουν τη δυνατότητα στους χρήστες να αποφασίσουν μόνοι τους αναφορικά με το βαθμό προστασίας της ιδιωτικής τους σφαίρας οδηγεί στον κίνδυνο ότι όσοι είναι περισσότερο εξοικειωμένοι με την τεχνολογία και γενικότερα με το διαδίκτυο θα προβούν σε αποτελεσματικότερα μέτρα προστασίας, σε αντίθεση με τους αρχάριους ή ανίδεους.

122. Βλ. *Πελοπίδα Δόνο*, σε: *Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα*, σ. 23 επ. (27).

123. Βλ. *Γραμματή Πάντζιου*, σ. 2-3.

Δ. Η συγκατάθεση του χρήστη με τους όρους προστασίας της ιδιωτικότητας των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης

Οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης προβάλλουν ως επιχείρημα ότι ο χρήστης συγκατατίθεται με τους όρους χρήσεώς τους προτού γίνει μέλος. Το θέμα όμως της συγκαταθέσεως δεν είναι τόσο απλό. Έντονα ερωτήματα ανακύπτουν κατά πόσο η συγκατάθεση των χρηστών είναι ελεύθερη, ρητή, ειδική και παρέχεται μετά από επαρκή ενημέρωση και με πλήρη επίγνωση των συνεπειών της συλλογής και επεξεργασίας των δεδομένων τους. Δεν πρόκειται περί μίας δυνατότητας διαπραγματεύσεως των όρων συναλλαγών εκ μέρους του χρήστη. Πρόκειται για μία τυπική διαδικασία, ένα απλό «κλικ» σε ένα κουτάκι, όπου είναι γραμμένοι πολλοί όροι με μικρά γράμματα και με δυσνόητο για μη νομικούς περιεχόμενο. Είναι γεγονός ότι οι περισσότεροι χρήστες δεν διαβάζουν τους όρους της πολιτικής ιδιωτικότητας του εκάστοτε ιστοχώρου, διότι είναι πολύπλοκα γραμμένοι και δεν τους καταλαβαίνουν. Ο μέσος όρος των χρηστών του Facebook, π.χ., δεν είναι σε θέση να κατανοήσει τους όρους και συνεπώς δεν είναι σε θέση να κατανοήσει σε τι συγκατατίθεται¹²⁴. Οι περισσότεροι χρήστες δεν κατανοούν επίσης την έκταση των δεδομένων που συλλέγεται και καταγράφεται¹²⁵. Επίσης δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η πρακτική αδυναμία των χρηστών να προσδιορίσουν τις πιθανές μελλοντικές χρήσεις των καταγεγραμμένων πληροφοριών και ως εκ τούτου και την ενδεχόμενη οικονομική αξία κτήσεως και χρήσεως των πληροφοριών¹²⁶.

124. Βλ. *Yasamine Hashemi*, 15 B.U. J. SCI. & TECH. L. (2009), σ. 140 επ. (153-154, όπ. περαιτ. παραπ.).

125. Βλ. Σχόλιο της *Alissa Cooper*, αναλύτριας στο Center for Democracy and Technology, <http://www.dallasnews.com/sharedcontent/dws/bus/stories/120907dnbusprivacy.1c47951.html>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

126. Πρβλ. *Λίλιαν Μήτρον*, σε: Προστασία της Ιδιωτικότητας & Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, σ. 505 επ. (514).

Σύμφωνα με τα στοιχεία του ίδιου του Facebook, λιγότερο από το ένα τέταρτο των χρηστών ενεργοποιεί τις ρυθμίσεις προστασίας της ιδιωτικότητας¹²⁷. Και αυτό όχι διότι οι χρήστες αδιαφορούν για την ιδιωτικότητά τους, αλλά διότι το ένα τρίτο αυτών δεν γνωρίζει για τη δυνατότητα ρυθμίσεως της προστασίας απορρήτου¹²⁸, αλλά ούτε και τους όρους προστασίας των προσωπικών τους δεδομένων. Εν προκειμένω σημειώνεται ανισότητα των διαπραγματευομένων μερών¹²⁹.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι οι όροι προστασίας της ιδιωτικότητας των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης, τροποποιούνται διαρκώς, χωρίς να ενημερώνεται ο χρήστης επαρκώς και χωρίς να υποχρεούται να ανανεώσει τη συγκατάθεσή του. Συνεπώς στο θέμα αυτό σημειώνεται έλλειψη ρητής συγκαταθέσεως, διότι δεν μπορεί να αξιωνεται από το χρήστη να ενημερώνεται διαρκώς, π.χ. στην περίπτωση του Facebook, η ενημέρωση αναφορικά με την τροποποίηση των όρων της πολιτικής ιδιωτικότητας του γίνεται σε ειδικές ενημερωτικές σελίδες.

Τέλος, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η συμμετοχή σε σελίδες κοινωνικής δικτύωσης δεν αποτελεί πάντοτε προϊόν ελεύθερης επιλογής, ιδίως για ανηλίκους. Αλλά ακόμα και στην περίπτωση των ενηλίκων, δεν είναι λίγοι εκείνοι που αισθάνονται την ανάγκη να συμμετέχουν σε σελίδες κοινωνικής δικτύωσης είτε για να μην αισθάνονται απομονωμένοι από το κοινωνικό γίγνεσθαι είτε για να έχουν τη δυνατότητα να ελέγχουν τις πληροφορίες και τις φωτογραφίες που άλλοι αναρτούν για αυτούς¹³⁰. Πρόκειται όμως και για

127. Βλ. <http://www.dallasnews.com/sharedcontent/dws/bus/stories/120907dnbusprivacy.1c47951.html>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

128. Βλ. *Allyson W. Haynes*, 111 Penn St. L. Rev. (2007), σ. 587 επ. (613-14).

129. Πρβλ. *Λίλιαν Μήτρον*, σε: Προστασία της Ιδιωτικότητας & Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, σ. 505 επ. (514, όπ. περαιτ. παραπ.).

130. Βλ. *Άννα-Μαρία Πισκοπάνη*, σε: Προστασία της Ιδιωτικότητας & Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, σ. 629 (638, όπ. περαιτ. παραπ.).

μία νέα γενιά χρηστών, τη λεγόμενη «γενιά Μ», δηλαδή η γενιά των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, η οποία γεννήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και είναι εξαιρετικά εξοικειωμένη με τις νέες τεχνολογίες. Είναι γεγονός ότι η νέα αυτή γενιά αρέσκεται στην αυτοέκθεση.

Ε. Αποκάλυψη προσωπικών δεδομένων από τους ίδιους τους χρήστες

Στο παρελθόν η καταγραφή πράξεων και σκέψεων του ατόμου αποτελούσε προνόμιο των ισχυρών, που είχαν την πολυτέλεια να διαθέτουν τους προσωπικούς τους βιογράφους. Μέσω των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης καθένας έχει τη δυνατότητα να εκθέτει όλα τα συναισθήματά του χωρίς να απαιτείται η πολυτέλεια του προσωπικού βιογράφου¹³¹. Αυτό το οποίο είναι αξιοσημείωτο στις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης είναι ότι η πλειοψηφία των χρηστών δεν διστάζει να αναρτήσει πολλαπλά προσωπικά δεδομένα. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι χρήστες χρησιμοποιούν το πραγματικό τους όνομα και όχι ψευδώνυμο, την πόλη καταγωγής τους, το σχολείο ή το πανεπιστήμιο από το οποίο αποφοίτησαν, την προσωπική τους κατάσταση, τα ενδιαφέροντά τους, την αγαπημένη τους μουσική, τα αγαπημένα τους βιβλία, τις αγαπημένες τους ταινίες και πολύ συχνά φωτογραφίες του εαυτού τους. Πρόκειται συνεπώς περί μίας αυτοεκθέσεως του ατόμου¹³². Ο μη δισταγμός αναρτήσεως προσωπικών δεδομένων και κυρίως του αληθινού ονόματος και της φωτογραφίας συνίσταται στην επιθυμία των χρηστών να μπορούν να δικτυώνονται εύκολα με άλλους χρήστες, οι οποίοι θα τους αναζητούν χωρίς δυσκολία αναγράφοντας

131. Βλ. *Άννα-Μαρία Πισκοπάνη*, σε: Προστασία της Ιδιωτικότητας & Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, σ. 629 επ. (631, όπ. περαιτ. παραπ.).

132. Βλ. *Λίλιαν Μήτρον*, Σημείωση, ΜΠρΘεσ 16790/2009 (Ασφαλιστικά μέτρα) [Ανάρτηση στο Facebook εγγράφων με προσωπικά δεδομένα και δημοσιοστικών σχολίων], ΔιΜΕΕ 2009, σ. 400 επ.

μόνο το όνομα του χρήστη. Αυτό όμως που είναι αξιοσημείωτο είναι ότι σε πολλές περιπτώσεις οι χρήστες αποδέχονται τις προσκλήσεις φιλίας αγνώστων χρηστών, με αποτέλεσμα να μοιράζονται με αυτούς τα προσωπικά τους δεδομένα, όπως π.χ. στοιχεία επικοινωνίας και φωτογραφίες. Σε μία πρόσφατη έρευνα διεξαχθείσα από την εταιρεία Sophos, μία εταιρεία ασφάλειας του διαδικτύου με έδρα τη Βοστώνη, δημιουργήθηκε για καθαρά ερευνητικούς σκοπούς ένας λογαριασμός στο Facebook με όνομα χρήστη Freddi¹³³. Ο Freddi έστειλε προσκλήσεις σε πολλούς χρήστες του Facebook, 46% εκ των οποίων την αποδέχθηκαν αποδεικνύοντας ότι δεν είχαν κάποιο δισταγμό στο να αποκαλύπτουν προσωπικά τους δεδομένα, όπως την ηλεκτρονική τους διεύθυνση, την ημερομηνία γεννήσεως και το τηλέφωνο τους σε κάποιον άγνωστο. Στις περισσότερες περιπτώσεις επίσης οι άγνωστοι έχουν πρόσβαση και στις φωτογραφίες του χρήστη. Η μελέτη αυτή καταδεικνύει ότι η επιθυμία να μοιραστούμε προσωπικές πληροφορίες με ένα κύκλο προσώπων μπορεί να οδηγήσει στην έκθεση των πληροφοριών αυτών ακόμα και σε άγνωστους σε εμάς χρήστες, οι οποίοι ενδεχομένως χρησιμοποιήσουν τις πληροφορίες αυτές για σκοπούς που δεν επιθυμεί ο χρήστης (π.χ. δημοσίευση φωτογραφιών στο διαδίκτυο)¹³⁴.

Η χρήση, ωστόσο, κάποιου ψευδωνύμου συνιστά ένα μηχανισμό προστατευτικό της ιδιωτικότητας του χρήστη, τον οποίο ο χρήστης ενδεχομένως αρνείται προκειμένου να είναι πιο εύκολα αναγνωρίσιμος από τους άλλους χρήστες. Οι χρήστες επίσης έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης με διαφορετικούς ανά περίπτωση λογαριασμούς, προκειμένου οι χρήστες να έχουν δια-

133. Βλ. <http://www.sophos.com/security/topic/facebook.html>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

134. Βλ. *Samantha L. Millier*, 97 Ky. L.J. (2008-2009), σ. 541 επ. (543).

φορετικούς φίλους ανά περίπτωση, π.χ. διαφορετικούς σε ένα επαγγελματικό και διαφορετικούς σε ένα αυστηρά προσωπικό προφίλ.

Οι χρήστες υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης αποκαλύπτουν μόνοι τους πολλές πληροφορίες που σχετίζονται με ευαίσθητα προσωπικά τους δεδομένα, π.χ. την προσωπική τους κατάσταση ή τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις. Μέσα από τις λειτουργίες π.χ. του Facebook, στις οποίες ο χρήστης συμμετέχει οικειοθελώς μπορεί να επιτευχθεί μια πλήρης σκιαγράφηση του υποκειμένου των δεδομένων. Το ίδιο το Facebook καταγράφει πάρα πολλές πληροφορίες των μελών του. Ένα πλήρως συμπληρωμένο προφίλ περιλαμβάνει περίπου σαράντα είδη πληροφοριών που καθιστούν το χρήστη πλήρως αναγνωρίσιμο, π.χ. όνομα, ημερομηνία γεννήσεως, πολιτικές και θρησκευτικές απόψεις, στοιχεία επικοινωνίας, φύλο, σεξουαλικές προτιμήσεις, προσωπική κατάσταση, αγαπημένα βιβλία, αγαπημένες ταινίες, ιστορικό της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής εμπειρίας και σαφώς φωτογραφία. Επίσης το Facebook προσφέρει στους χρήστες του πολλά εργαλεία για την ανεύρεση πιθανών επαφών¹³⁵. Περαιτέρω εφαρμογές προσφέρουν μια σωρεία πληροφοριών για τον χρήστη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστούν οι αναρτήσεις στον τοίχο. Μέσα από μία ανάρτηση μπορούμε να λάβουμε πληροφορίες τόσο για αυτόν που έκανε την ανάρτηση όσο και για το δέκτη της, π.χ. ότι ο συγκεκριμένος χρήστης βρίσκεται σε διακοπές σε εξωτικό νησί ή ακόμα και για τους δύο, π.χ. για κάποιο κοινό τους ταξίδι. Εάν ο χρήστης «σκουντήξει» κάποιον, τότε γνωρίζουμε ότι εκείνη τη στιγμή είναι ενεργοποιημένος και σκέφτεται κάποιον χρήστη. Η επισήμανση προσώπου σε φωτογραφία μπορεί να μας δώσει πολλές πληροφορίες για το πρόσωπο,

135. Βλ. <http://www.facebook.com/help.php?page=441> (πρότεινε επαφές στις τωρινές επαφές), <http://www.facebook.com/findfriends.php> (ανεύρεση επαφών); Facebook Blog, <http://blog.facebook.com/blog.php?post=15610312130> (συμβουλές από το facebook), τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

τους φίλους του και το μέρος που βρίσκεται. Παιχνίδια στο Lexulous αποκαλύπτουν το επίπεδο του λεξιλογίου του χρήστη. Η λίστα με τις σελίδες και τις ομάδες στις οποίες ο χρήστης είναι εγγεγραμμένος υποδεικνύει τις προτιμήσεις και τη φιλοσοφία του κάθε χρήστη. Η συμμετοχή σε quiz αποκαλύπτει το επίπεδο των γνώσεων, απόψεων και προτιμήσεων σε πολλούς τομείς. Μέσω ενός quiz, το οποίο συνιστά διασκέδαση για το χρήστη, παρέχεται εν αγνοία του ένα ψυχολογικό γράφημα του εαυτού του. Η δήλωση ότι θα παρευρεθούμε σε μία εκδήλωση, δίνει πληροφορίες για το πού βρίσκεται σε μία χρονική στιγμή. Με άλλα λόγια το προφίλ του χρήστη στο Facebook συνιστά ένα ψυχολογικό γράφημα του εαυτού του¹³⁶.

Το ερώτημα που ανακύπτει είναι ποιες προσδοκίες διατηρήσεως της εμπιστευτικότητας των δεδομένων έχουν οι εν λόγω χρήστες, οι οποίοι οικειοθελώς ανήρτησαν τις πληροφορίες. Μέσω της συμμετοχής σε μία σελίδα κοινωνικής δικτύωσης, εκ πρώτης όψεως φαίνεται ότι ο χρήστης δεν επιδιώκει την εμπιστευτικότητα των πληροφοριών, που εθελουσίως αναρτά, αλλά αντιθέτως επιθυμεί να κοινοποιήσει τις πληροφορίες αυτές σε ένα κύκλο χρηστών¹³⁷. Συνεπώς, εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του χρήστη αναφορικά με το ποιες πληροφορίες κοινοποιεί. Δεν είναι τυχαίο ότι το κεντρικό μήνυμα της Ελληνικής Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα την Ευρωπαϊκή Ημέρα Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων στις 28 Ιανουαρίου 2010 ήταν «Τα Προσωπικά σου δεδομένα είναι πολύτιμα. Πρόσεχε πού τα δίνεις. Μάθε πώς τα επεξεργάζονται»¹³⁸. Ως εκ τούτου, καθένας είναι υπεύθυνος για τα δεδομένα που από μόνος του δημο-

136. Πρβλ. Danah Boyd & Jeffrey Heer, σε: Proceedings of the Hawai'i International Conference on System Sciences, σ. 1 επ.

137. *Matthew J. Hodge*, 31 S. Ill. U. L. J. (1996), σ. 95 επ. (106-107).

138. Βλ. http://www.dpa.gr/pls/portal/docs/PAGE/APDPX/NEWSMAIN/PUBLICATIONS/ENTYPO_GENERAL_FINAL_LOW_PAGES_0.PDF, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

σιοποιεί στα δίκτυα κοινωνικής δικτυώσεως και συνεπώς πρέπει να αναηγογίξεται της συνέπειες της δημοσιοποιήσεως.

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, στις οποίες οι εργοδότες, προτού προσλήβουν τον εργαζόμενο ελέχουν με διάφορα μέσα τη σελίδα του στις υπηρεσίες κοινωνικής δικτυώσεως. Με τον τρόπο αυτό μπορούν κατά κάποιον τρόπο να ψυχογραφήσουν τον υποψήφιο εργαζόμενο και να εξετάσουν, αν το προφίλ του ταιριάζει με αυτό της επιχειρήσεως τους ή της υπηρεσίας τους. Σύμφωνα με διεξαχθείσα έρευνα από το CareerBuilder.com, 12% από τους 1.150 υπευθύνους προσλήψεων που ερωτήθηκαν, παραδέχτηκαν ότι εξετάζουν τη σελίδα κοινωνικής δικτυώσεως του υποψηφίου εργαζομένου. 63% εξ αυτών αρνήθηκαν να προσλήβουν τον υποψήφιο εργαζόμενο στηριζόμενοι στα ευρήματά τους από τις σελίδες κοινωνικής δικτυώσεως¹³⁹. Στην εν λόγω έρευνα πρέπει να ληφθεί επίσης υπόψη το γεγονός ότι πολλοί υπεύθυνοι προσλήψεων ενδεχομένως αποσιώπησαν να αναφέρουν ότι διεξήγαγαν έρευνά σε σελίδες κοινωνικής δικτυώσεως. Επίσης δικηγορικοί σύλληγοι στις Η.Π.Α. παραδέχονται ότι δικηγόροι, που είναι μέλη τους, ελέχουν τα προφίλ των προσώπων που είναι υποψήφιοι για ένορκοι σε δίκες ή μάρτυρες σε ποινικές και αστικές υποθέσεις π.χ. διαζυγίων. Περαιτέρω, τράπεζες και επιχειρήσεις ελέχουν το προφίλ των ανθρώπων, που πρόκειται να συνεργαστούν, για να διαπιστώσουν τη φερεγγυότητά τους, ή σύμβουλοι πανεπιστημίων ελέχουν το προφίλ εφήβων, που είναι υποψήφιοι για εισαγωγή στα πανεπιστήμια κ.ο.κ¹⁴⁰.

Στην περίπτωση που κάποιος π.χ. ζήτησε αναρρωτική άδεια από τον εργοδότη του, αλλήλ από τη σελίδα του στο Facebook προκύπτει ότι την ημέρα, που υποτίθεται ότι ήταν άρρωστος, έλειπε εκδρομή και συνεπώς δεν ήταν άρρωστος φέρει διπλή ευθύνη: και γιατί είπε

139.Βλ. περιγραφή της έρευνας από *Carly Brandenburg*, 60 Fed. Comm. L.J. (2008), σ. 597 επ. (599).

140. Βλ. *Άννα-Μαρία Πισκολάνη*, ΔιΜΜΕ 2009, σ. 228 επ. (υποσ. 22-24).

ψέματα στον εργοδότη του και γιατί από μόνος του δημοσιοποίησε τα προσωπικά του δεδομένα. Παραδείγματα αποκαλύψεως του ιδιωτικού βίου μέσω της κοινωνικής δικτύωσης υπάρχουν πολλά. Ένα άλλο πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα αφορά στις προσωπικές μας σχέσεις: ο/η σύζυγος είπε στο/η σύζυγό του/της ότι βρισκόταν στο χώρο εργασίας, αλλά τελικά από αναφορές σε σελίδες της κοινωνικής δικτύωσης προέκυψε ότι διασκέδαζε με άλλο πρόσωπο σε νυχτερινό κέντρο. Άλλο παράδειγμα αφορά στην αξιοπιστία μας. Σε ερώτηση της αστυνομίας δήλωσε κάποιος ότι δεν γνώριζε καθόλου το δράστη, ενώ από τη σελίδα του στο Facebook προκύπτει ότι είναι φίλοι και μάλιστα διατηρούν τακτική επικοινωνία. Η πρώτη αντίδραση που θα μπορούσε να προκύψει στα εν λόγω παραδείγματα είναι ότι σκοπός του δικαίου δεν είναι να προστατεύει παραβατικές συμπεριφορές. Δεν προστατεύει ούτε τον εργαζόμενο που ψεύδεται στον εργοδότη ούτε το/τη σύζυγο που μοιχείει. Επομένως αυτός που παραβατεί πρέπει να γνωρίζει ότι στη σύγχρονη εποχή ηλεκτρονικής «διακινδυνεύσεως»¹⁴¹ διατρέχει έντονα τον κίνδυνο να αποκαλυφθεί με ποικίλα μέσα. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό θα πρέπει να είναι ότι σκοπός του δικαίου δεν είναι να προστατεύσει παραβατικές συμπεριφορές, αλλά την ιδιωτική σφαίρα του ατόμου. Γιατί ακόμα και αν η εν λόγω συμπεριφορά δεν είναι παραβατική, πρόκειται π.χ. περί μίας απλής κοινωνικής επισκέψεως, που θα επιθυμούσαμε να διατηρηθεί κρυφή, τότε δικαιούμαστε προστασίας, η οποία πηγάζει από την ανάγκη προστασίας της ιδιωτικής μας σφαίρας. Σαφώς όμως ο πολίτης πρέπει να γνωρίζει ότι αν αποκαλύπτει ο ίδιος προσωπικές του πληροφορίες, δεν μπορεί να έχει την αξίωση οι πληροφορίες αυτές να παραμείνουν μυστικές.

141. Βλ. Πελοπίδα Δόνο, σε: *Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα*, σ. 23 επ.

ΣΤ. Αποκάλυψη προσωπικών δεδομένων σε ευρύτερο από τον επιδιωκόμενο κύκλο προσώπων

Τι συμβαίνει όμως στην περίπτωση που οι χρήστες επιθυμούν να δημοσιοποιήσουν ορισμένες προσωπικές πληροφορίες μόνο σε ένα συγκεκριμένο και επιλεγμένο από αυτούς κύκλο ατόμων, αλλά η δημοσιοποίηση αυτή πολλές φορές γίνεται χωρίς τη γνώση τους ή και την επιθυμία τους και σε έναν ευρύτερο, μη επιθυμητό για αυτούς κύκλο προσώπων; Σύμφωνα με την πολιτική ιδιωτικότητας του Facebook, το Facebook μπορεί να αποκαλύψει τις πληροφορίες χρηστών σε εκτέλεση νόμιμων επιταγών, όπως εντάλματα και δικαστικές αποφάσεις, σύμφωνα με τους ισχύοντες νόμους. Επίσης μπορεί να κοινοποιεί πληροφορίες των χρηστών, όταν είναι αναγκαίο για την εκπλήρωση νομικής υποχρέωσης ή για την προστασία συμφερόντων της είτε για να εμποδίσει μορφές διαδικτυακού εγκλήματος, όπως απάτη μέσω υπηρεσιών του Facebook, είτε για να αποτρέψει πρόκληση άμεσης σωματικής βίας. Η εταιρεία ενδέχεται να κοινοποιήσει για τους προαναφερόμενους λόγους πληροφορίες σε εταιρείες, δικηγόρους και κρατικές αρχές.

Αυτό το οποίο αξίζει να διερευνηθεί είναι ποιες προσδοκίες διατηρήσεως της ιδιωτικότητας έχει κάποιος που αναρτά μία πληροφορία σε υπηρεσία κοινωνικής δικτύωσης καθιστώντας τη προσιτή σε ένα περιορισμένο κύκλο προσώπων. Πολύ πλούσια εν προκειμένω είναι η νομολογία αμερικανικών δικαστηρίων σε παρεμφερή ζητήματα αποκαλύψεως πληροφοριών σε έναν ευρύτερο από τον επιδιωκόμενο κύκλο προσώπων. Σύμφωνα με την απόφαση *Sanders v. American Broadcasting Co*¹⁴², το απλό γεγονός ότι ένα άτομο είναι ορατό με τη βούλησή του από κάποιον δεν σημαίνει ότι πρέπει να είναι ορατό από όλους. Αντιστοίχως από το γεγονός ότι ένας ενάγων αποκαλύπτει ορισμένες πληροφορίες για τον εαυτό του σε μερικούς

142. Βλ. *Sanders v. American Brdcst. Co.*, 978 P.2d (1999), 67 (72)-Cal.

δεν συνάγεται ότι δεν έχει το δικαίωμα να διατηρήσει τις πληροφορίες αυτές ιδιωτικές από άλλους¹⁴³. Πολύ ενδιαφέρουσα είναι και η υπόθεση *Multimedia WMAZ, Inc. v. Kubach*¹⁴⁴, σύμφωνα με την οποία το γεγονός ότι ένας φορέας τους AIDS έχει αποκαλύψει τη φορεία του σε αρκετό κόσμο δεν σημαίνει ότι η φορεία του πρέπει να γίνει γνωστή σε όλους και ότι δεν χείρει προστασίας. Εν προκειμένω, ο *Kubach* συμφώνησε να εμφανιστεί στην τηλεοπτική εκπομπή αποκρύπτοντας όμως τα χαρακτηριστικά του προσώπου του. Η απόκρυψη, ωστόσο, δεν ήταν επαρκής και ο ίδιος ήταν αναγνωρίσιμος. Ο τηλεοπτικός σταθμός ισχυρίστηκε ότι ο ενάγων δεν δικαιούτο να έχει κάποια προσδοκία προστασίας της ιδιωτικότητάς του, δεδομένου ότι είχε αποκαλύψει τη φορεία του ήδη σε ευρύ κύκλο προσώπων. Πολύς κόσμος γνώριζε ήδη ότι ο ενάγων ήταν φορέας. Το Δικαστήριο διαφώνησε με τον τηλεοπτικό σταθμό με τον ισχυρισμό ότι, παρόλο που ο ενάγων είχε αποκαλύψει τη φορεία του σε άτομα που τον αγαπούσαν και νοιάζονταν για εκείνον, η αποκάλυψη δεν έπρεπε να ξεπεράσει τον επιθυμητό από τον φορέα κύκλο προσώπων που θα γνώριζαν για τη φορεία του. Επιπρόσθετα, μολιόντι ο ενάγων δεν είχε πει στους φίλους και τους συγγενείς του να κρατήσουν εμπιστευτική την ιατρική του κατάσταση, οι ίδιοι καταλάβαιναν ότι η πληροφορία σχετικά με τη φορεία του ενάγοντα δεν ήταν κάτι που θα μπορούσαν να συζητούν με άλλους αδιάκριτα.

Δεν είναι εύκολο να εκτιμήσουμε ποια θα ήταν η στάση του δικαστηρίου στην περίπτωση των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης. Το γεγονός ότι χρήστης υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης καθιστά το προφίλ του προσιτό σε εκατοντάδες ή ακόμα και σε χιλιάδες χρή-

143. Βλ. *Y.G. v. Jewish Hosp. of St. Louis*, 795 S.W.2d (1990), 488 - Mo. Ct. App. και *Multimedia WMAZ, Inc. v. Kubach*, 443 S.E.2d (1994), 491 - Ga. Ct. App..

144. *Multimedia WMAZ, Inc. v. Kubach*, 443 S.E.2d (1994), 491 - Ga. Ct. App.

στες δεν θα μπορούσε να αποτελέσει τη μοναδική ένδειξη για το αν ο χρήστης έχει μια λογική προσδοκία προστασίας της ιδιωτικότητάς του έναντι άλλων μη επιθυμητών για αυτόν χρηστών. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, στις οποίες τα δικαστήρια έχουν δεχθεί ότι η αξίωση τηρήσεως της εμπιστευτικότητας δεν μπορεί να vonηθεί, όταν κάποιος αναρτά πληροφορίες σε ένα δημοσίως προσβάσιμο μέσο, όπως το διαδίκτυο, χωρίς να λαμβάνει οιοδήποτε μέσο προστασίας των πληροφοριών αυτών¹⁴⁵. Είναι γεγονός ότι, εάν κάποιος προβεί σε περιοριστικές ρυθμίσεις του απορρήτου της προσωπικής του σελίδας, δικαιούται μεγαλύτερης προστασίας της ιδιωτικότητάς του από άλλους χρήστες που δεν έχουν προβεί σε αντίστοιχες περιοριστικές ρυθμίσεις¹⁴⁶.

Αυτό όμως που είναι δυσχερές να απαντηθεί είναι κατά πόσον μία προσπάθεια προστασίας της ιδιωτικότητας μέσω περιοριστικών ρυθμίσεων του απορρήτου σε υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης επαρκεί στο να προστατεύσει την προσδοκία προστασίας της ιδιωτικότητας. Είναι πολύ πιθανόν κάποιος να έχει καταστήσει το προφίλ του προσιτό σε ορισμένους μόνο χρήστες και οι υπόλοιποι χρήστες που δεν δικαιούνται προσβάσεως να χρησιμοποιούν το όνομα χρηστών που έχουν πρόσβαση και τον κωδικό προσβάσεώς τους (με έγκρισή τους), προκειμένου να μπορούν να έχουν και εκείνοι έμμεση πρόσβαση στη σελίδα. Π.χ. ο εργοδότης παρακαλεί κάποιον εργαζόμενο να μπει στο λογαριασμό του στο Facebook, προκειμένου να ελέγξει τη σελίδα άλλου εργαζομένου. Παρεμφερής είναι η νομολογία αμερικανικών δικαστηρίων αναφορικά με το δικαίωμα τηρήσεως της εμπιστευτικότητας στις πληροφορίες, που αναρτά κάποιος στο διαδίκτυο. Συγκεκριμένα, στην υπόθεση *Konop v. Hawaiian Airlines, Inc.*¹⁴⁷, πιλότος των Hawaiian Airlines διατηρούσε ιστοσελίδα, στην οποία επέτρεπε

145. Βλ. *United States v. Gines-Perez*, 214 F. Supp. 2d (2002), 205 (224-26) - D.P.R.

146. Βλ. *Carly Brandenburg*, 60 Fed. Comm. L.J. (2008), σ. 597 επ. (608).

147. Βλ. *Konop v. Hawaiian Airlines, Inc.*, 302 F.3d (2002), 868-9th Cir..

σε άηλιους εργαζόμενους της εταιρείας να διαβάζουν νέα και πολλά σχόλια αναφορικά με την αεροπορική εταιρεία, το προσωπικό και το σωματείο των εργαζομένων. Η πρόσβαση στην εν λόγω ιστοσελίδα γινόταν μέσω της χρήσεως έγκυρου ονόματος χρήστη και κωδικού προσβάσεως. Κάποιος εργοδότης, που δεν είχε πρόσβαση στην ιστοσελίδα, δανείστηκε με την έγκριση κάποιου εργαζομένου το όνομα χρήστη και τον κωδικό προσβάσεως του εργαζομένου και απέκτησε πρόσβαση στη σελίδα. Το δικαστήριο απεφάνθη ότι η μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση του εργοδότη μέσω του εργαζομένου συνιστά προσβολή της ιδιωτικότητας. Αυτό όμως το οποίο ήταν αντικείμενο της αποφάσεως δεν ήταν η παραβίαση της ιδιωτικότητας, αλλά αν οι εν λόγω εργαζόμενοι που δάνεισαν τα στοιχεία τους στον εργοδότη από μόνοι τους είχαν ενδιαφέρον να έχουν πρόσβαση στην ιστοσελίδα ή αν απλώς απέκτησαν πρόσβαση μόνο και μόνο για να εξυπηρετήσουν τον εργοδότη. Αυτό το οποίο ενδεχομένως θα μπορούσε να ισχυριστεί το δικαστήριο στην περίπτωση των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης είναι ότι εξαιτίας της μεγάλης προσβασιμότητας στο διαδίκτυο, είναι εξαιρετικά δύσκολο για τους χρήστες υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης να έχουν αξίωση προστασίας της εμπιστευτικότητας των πληροφοριών που αναρτούν στο διαδίκτυο¹⁴⁸.

Στην εποχή της ηλεκτρονικής διακινδυνεύσεως πρέπει να γνωρίζουμε, ωστόσο, ότι η οποιαδήποτε ανάρτηση προσωπικών δεδομένων στο διαδίκτυο δεν δύναται εκ των πραγμάτων να είναι ασφαλής. Η διαβίβαση της πληροφορίας σε μη επιθυμητά πρόσωπα είναι εξαιρετικά πιθανή. Για το λόγο αυτό προτείνεται οι ρυθμίσεις απορρήτου των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης να είναι εκ των προτέρων εξαιρετικά περιοριστικές για τους χρήστες (εν αμφιβολία υπέρ της προστασίας) και αν ο χρήστης επιλέξει να έχει μεγαλύτερη δημοσιοποίηση η

148. Πρβλ. *Reno v. ACLU*, 521 U.S. 844 (1997), σύμφωνα με την οποία το διαδίκτυο επιτρέπει σε εκατομμύρια ανθρώπους σε όλο τον κόσμο να ανταλλάσσουν πληροφορίες και να επικοινωνούν.

σελίδα του (αν π.χ. πρόκειται περί ενός συγγραφέα ή πολιτικού που επιδιώκει να δημοσιοποιεί φωτογραφίες και κείμενα που ο ίδιος έχει επιλέξει σε ευρύ κοινό), τότε θα πρέπει να προβεί από μόνος του ως χρήστης σε αλληλαγή των σχετικών ρυθμίσεων και να παραιτηθεί από την προεπιλεγμένη για αυτόν προστασία. Η προεπιλογή της αυστηρής προστασίας των προσωπικών δεδομένων δεν πρέπει να θεωρείται ότι συνιστά αποτέλεσμα πατερναλιστικής αντιμετώπισης των χρηστών. Προτείνεται στο πλαίσιο της παρούσης μελέτης λόγω του ότι αρκετοί χρήστες εγγράφονται σε υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης χωρίς να διαθέτουν την κατάλληλη τεχνογνωσία για την προστασία των προσωπικών τους δεδομένων στο διαδίκτυο. Και αυτή η έλλειψη τεχνογνωσίας μπορεί να οδηγήσει ανύποπτους χρήστες στην αποκάλυψη δεδομένων εν αγνοία τους. Η καθιέρωση της αρχής εν αμφιβολία υπέρ της προστασίας δεν εφαρμόζεται δυστυχώς από τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης. Για παράδειγμα, στο Facebook καθιερώνεται η αρχή ότι οι χρήστες επιθυμούν να μοιράζονται τις αναρτημένες από αυτούς πληροφορίες με άλλους χρήστες και ως εκ τούτου, αν επιθυμούν περαιτέρω να περιορίσουν τον κύκλο των προσώπων που έχει πρόσβαση στο προφίλ τους και γενικότερα στις αναρτήσεις του, θα πρέπει να το πράξουν από μόνοι τους¹⁴⁹. Θεσπίζεται συνεπώς τεκμήριο ότι ο χρήστης επιθυμεί τη διάδοση των πληροφοριών και όχι ότι επιθυμεί την προστασία τους.

Παράλληλα με την υποχρεωτική προεπιλογή των ρυθμίσεων απορρήτου υπέρ της προστασίας των προσωπικών δεδομένων του χρήστη κρίσιμη κρίνεται εν προκειμένω και η ευαισθητοποίηση και η εκπαίδευση του κοινού σε θέματα προστασίας των προσωπικών τους δεδομένων. Μεγάλης σημασίας στην περίπτωση αυτή αποτελούν οι ενημερωτικές εκστρατείες των διαφόρων αρχών προστασίας δεδομέ-

149. <http://www.facebook.com/policy.php>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

νων προσωπικού χαρακτήρα¹⁵⁰. Η ενημερωτική εκστρατεία δεν θα πρέπει, ωστόσο, να αποτελεί αποκλειστική ευθύνη των αρχών αυτών. Η ευαισθητοποίηση σε θέματα προστασίας προσωπικών δεδομένων θα πρέπει να γίνεται από το ίδιο το σχολείο. Το ίδιο το σχολείο δεν θα πρέπει να αποθαρρύνει τους μαθητές από το να συμμετέχουν σε υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης ή ακόμα και να τιμωρεί για αυτό, αλλή να εκπαιδεύει τους μαθητές και τους γονείς πώς να αξιοποιούν τα πλεονεκτήματα των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης χωρίς να υφίστανται τις αρνητικές τους επιπτώσεις¹⁵¹.

Z. Αποκάλυψη δεδομένων εν αγνοία των υποκειμένων

Στην εποχή της ηλεκτρονικής διακινδυνεύσεως πρέπει να επωμιζόμαστε την ευθύνη για τα δεδομένα που με δική μας πρωτοβουλία δημοσιοποιούμε στο διαδίκτυο. Τι συμβαίνει όμως στις περιπτώσεις, όπου η δημοσιοποίηση προσωπικών δεδομένων γίνεται εν αγνοία του υποκειμένου, πολλές φορές μάλιστα χωρίς καν να ειδοποιείται για την ανάρτηση; Χαρακτηριστικό παράδειγμα, εν προκειμένω, συνιστά η δημιουργία προφίλι εν αγνοία του υποκειμένου και η επισήμανση (tag) προσώπου σε φωτογραφία χωρίς τη βούλησή του.

Ένα σημαντικό θέμα ανακύπτει από την καταχώρηση δεδομένων εν αγνοία των υποκειμένων στο διαδίκτυο, όπου αναρτώνται πληροφορίες, οι οποίες συχνά αποδίδουν μία δεδομένη χρονική στιγμή χωρίς να έχουν επικαιροποιηθεί και εμπλουτιστεί με νεώτερα στοι-

150. Βλ. π.χ. την εκδήλωση της Ελληνικής Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα στις 28 Ιανουαρίου 2010,

http://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33,66912&_dad=portal&_schema=PORTAL, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

151. Βλ. Συμπεράσματα της Εκθέσεως της Ευρωπαϊκής Αρχής Ασφάλειας Δικτύου και Πληροφορίας (European Network and Information Security Agency-ENISA), επιμέλεια: Giles Hogben.

χεία¹⁵². Οι πληροφορίες αυτές μπορεί επίσης να μην είναι αληθείς και να δυσφημούν το άτομο, προσβάλλοντάς την προσωπικότητά του. Η παγκοσμιοποίηση του διαδικτύου στέκεται πολλές φορές τροχοπέδη στην αναζήτηση ένομης προστασίας του θιγομένου. Ελλείψει παγκόσμιας ρυθμίσεως τίθεται το θέμα του εφαρμοστέου κανόνα δικαίου.

1. Η περίπτωση της δημιουργίας προφίλ εν αγνοία του υποκειμένου ή κλοπής δεδομένων με σκοπό την άμεση οικονομική βλάβη του χρήστη

α. Δημιουργία προφίλ εν αγνοία του υποκειμένου (Online Mobbing)

Δεν είναι δυστυχώς λίγες οι περιπτώσεις, όπου ένας χρήστης δημιουργεί ένα προφίλ για κάποιον άλλο χρήστη εν αγνοία του χρησιμοποιώντας απλώς μια ηλεκτρονική διεύθυνση που έχει κατασκευάσει επί τούτου, προκειμένου να επιβεβαιώσει τη συγκατάθεσή του στη δημιουργία προφίλ. Γνωστός ποδοσφαιριστής εμφανίζεται χωρίς να συναινεί σε σελίδα κοινωνικής δικτύωσης με δικό του προφίλ, δικές του φωτογραφίες και παρουσιάζεται ότι αναρτά σχόλια και δημοσιεύσεις. Γνωστός καθηγητής εμφανίζεται στο Facebook χωρίς τη βούλησή του ότι ανήκει ενεργώς σε συγκεκριμένη παραχριστιανική οργάνωση και ζητεί από χρήστες να ενισχύσουν το έργο της αξιοποιώντας την αναγνωρισιμότητά του στο κοινό. Φοιτητής του πανεπιστημίου ερωτάται από πληθώρα συμφοιτητών του και γνωστών του εάν είναι ομοφυλόφιλος, διότι εμφανίζεται στο Facebook και πάλι χωρίς τη βούλησή του ως ανήκων σε ομάδες ομοφυλοφίλων. Όλες αυτές οι περιπτώσεις συνιστούν καταφανή κατάχρηση και για το λόγο αυτό η προστασία

152. Βλ. *Λίλιαν Μήτρον*, Σημείωση, ΜΠρΘεσ 16790/2009 (Ασφαλιστικά μέτρα) [Ανάρτηση στο facebook εγγράφων με προσωπικά δεδομένα και δυσφημιστικών σχολίων], ΔιΜΕΕ 2009, σ. 400 επ.

πρέπει να παρέχεται από τον ίδιο τον πάροχο μέσω της άμεσης αφαιρέσεως οποιασδήποτε καταχρηστικής αναρτήσεως.

Αυτό όμως που έχει σημασία είναι ότι ακόμα και μετά την απομάκρυνση κάποιου ψευδούς προφίλ, η βλάβη έχει επιτευχθεί μέσω της αναγνώσεως των πληροφοριών από απεριορίστο αριθμό επισκεπτών¹⁵³. Ο μέσος επισκέπτης συνάγει ότι ο καθηγητής ανήκει σε παραχριστιανική οργάνωση και ο ότι φοιτητής είναι ομοφυλόφιλος. Πιθανόν να μη μάθει ποτέ ότι οι πληροφορίες ήταν ψευδείς.

β. Η κλοπή ταυτότητας

Ένας από τους μεγάλους κινδύνους των υπηρεσιών κοινωνικής δικτυώσεως είναι η έκθεσή τους σε κλοπή ψηφιακής/δικτυακής ταυτότητας (identity theft), απάτη, εκβιασμό, μια μορφή διαδικτυακής απάτης, όπου με το πρόσχημα της προωθήσεως προϊόντων τρίτοι αποκτούν προσωπικά δεδομένα των χρηστών π.χ. στοιχεία πιστωτικών καρτών (targeting phishing) κ.ά. Ως κλοπή ταυτότητας νοείται συνεπώς η παράνομη χρήση της ψηφιακής ταυτότητας ενός φυσικού προσώπου από τρίτο με σκοπό την άμεση βλάβη του κατόχου της ταυτότητας μέσω της διαπράξεως παρανόμων ενεργειών¹⁵⁴. Οι κίνδυνοι αυτοί επισημαίνονται από την Έκθεση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Ασφαλείας Πληροφοριακών Συστημάτων (ENISA)¹⁵⁵. Οι περιπτώσεις αυτές συνιστούν κλοπή ταυτότητας, η οποία προστατεύεται από άλλες διατάξεις πλην όμως από το δίκαιο προστασίας της ιδιωτικότητας¹⁵⁶. Κρίσιμη εν προκειμένω είναι η θεσμική αντιμετώπιση του

153. Βλ. *Domikik Sedlmeier*, σ. 36, όπ. περαιτ. παραπ.

154. Βλ. *Domikik Sedlmeier*, σ. 36, όπ. περαιτ. παραπ.

155. Βλ. ENISA, Έκθεση, σελ. 8 επ.

156. Για την κλοπή ταυτότητας βλ. *Brigitte Acoca*, Scoping Paper on Online Identity Theft, σ. 14.

προβλήματος σε παγκόσμιο και όχι μόνο σε εθνικό επίπεδο, δεδομένης της παγκοσμιοποίησεως του διαδικτύου.

γ. Προστασία προσβαλλομένου

Ο προσβαλλόμενος προστατεύεται εκτός από τις ρυθμίσεις του ποινικού δικαίου (η χωρίς δικαίωμα διείσδυση – πρόσβαση σε συστήματα επεξεργασίας δεδομένων έστω και όταν γίνεται χωρίς πρόθεση βλάβης τιμωρείται με το άρθρο 370Γ ΠΚ και η εξύβριση τιμωρείται με το άρθρο 360 ΠΚ) και από τις διατάξεις περί προστασίας της προσωπικότητας. Πολύ διεξοδική ανάλυση επί του θέματος παρέχει το Μονομελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης¹⁵⁷. Συγκεκριμένα, από τις διατάξεις των άρθρων 57 και 59 ΑΚ συνάγεται ότι στην προσωπικότητα περιλαμβάνονται όλα τα αγαθά που είναι αναποσπάστως συνδεδεμένα με το πρόσωπο, στο οποίο ανήκουν ως έχον σωματική, ψυχική, πνευματική και κοινωνική ατομικότητα. Σε περίπτωση δε παρανόμου προσβολής της προσωπικότητας και ειδικότερα της τιμής ή της υπολήψεως του προσώπου, πλην των άλλων, με εξύβριση ή συκοφαντική δυσφήμιση, ο προσβληθείς έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον¹⁵⁸. Εάν δε συντρέχει επείγουσα περίπτωση ή επικείμενος κίνδυνος μπορεί να ζητήσει προσωρινή προστασία με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων στο πλαίσιο της προσωρινής ρυθμίσεως της καταστάσεως, να ζητήσει, δηλαδή, να υποχρεωθεί προσωρινώς ο προσβάλλων να άρει την προσβολή και να την παραλείπει στο μέλλον, υπό την προϋπόθεση

157. Βλ. ΜΠρΘεσ 16790/2009 (Ασφαλιστικά μέτρα) [Ανάρτηση στο facebook εγγράφων με προσωπικά δεδομένα και δυσφημιστικών σχολίων], Σημείωση Λίλιαν Μήτρου, ΔιΜΕΕ 2009, σ. 400 επ.

158. Βλ. ΑΠ 854/2002.

επικείμενης προσβολής στο μέληθον¹⁵⁹ (και μάλιστα με απειλή χρηματικής ποινής και προσωπικής κρατήσεως¹⁶⁰). Και τούτο διότι, σε περίπτωση προσβολής ενός απολήτου δικαιώματος (όπως του δικαιώματος στην προσωπικότητα), η αξίωση προς παράλειψη μεληθοντικών προσβολών έχει διάρκεια όσο και η διάρκεια του απολήτου δικαιώματος και συνεπώς η, ως άνω, αξίωση μπορεί να τεθεί σε προσωρινή λειτουργία, εφόσον αποτελεί μία διαρκή έννομη σχέση¹⁶¹, το δε Δικαστήριο έχει την εξουσία να διατάξει προσωρινώς την παράλειψη πράξεων που προσβάλλουν απόλυτα δικαιώματα, χωρίς να κινδυνεύει να ματαιωθεί ο πρακτικός σκοπός της κύριας δίκης, εφ' όσον σε περίπτωση που ο καθ' ου τυχόν δικαιωθεί στην κύρια δίκη, θα δικαιούται στο μέληθον να επαναλάβει τις πράξεις που κρίθηκαν σε προσωρινό στάδιο αθέμιτες¹⁶².

δ. Ανακόπτουσες δυσκολίες και περαιτέρω ερωτήματα αναφορικά με το εφαρμοστέο δίκαιο

Οι ανωτέρω αναφερόμενες περιπτώσεις εντάσσονται στην κατηγορία του ηλεκτρονικού εγκλήματος. Ο όρος ηλεκτρονικό έγκλημα ή ηλεκτρονική εγκληματικότητα αποτελεί μια ευρεία έννοια, στην οποία εμπίπτουν όλες εκείνες οι αξιόποινες πράξεις που τελούνται με τη χρήση ενός συστήματος ηλεκτρονικής επεξεργασίας δεδομένων¹⁶³. Η ηλεκτρονική εγκληματικότητα εν στενή εννοία αναφέρεται στις αξιόποινες πράξεις, όπως είναι η ηλεκτρονική απάτη, η χωρίς άδεια από-

159. Βλ. ΕφΛαρ 431/2000, Αρμ 2001, σ. 457 = ΕλλΔνη 2001, σ. 502 = ΝοΒ 2001, σ. 264.

160. Βλ. ΜΠρΡοδ 816/2001.

161. Βλ. ΜΠρΑθ 2925/2008.

162. ΜΠρΚοζ 363/1998.

163. Πρβλ. την ενημερωτική σελίδα της Ελληνικής Αστυνομίας, [http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=v
iew&id=1414&Itemid=0&lang](http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=1414&Itemid=0&lang), τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

κτηση δεδομένων, η παραποίηση δεδομένων και η δωλιοφθορά δηλαδή εγκλήματα, όπου ο ηλεκτρονικός υπολογιστής αποτελεί κύριο μέσο τελείσεως των εγκλημάτων. Η ηλεκτρονική εγκληματικότητα εν ευρεία έννοια μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή περιλαμβάνει όλα εκείνα τα αδικήματα, για την τέλεση των οποίων ο ηλεκτρονικός υπολογιστής χρησιμοποιείται ως βοηθητικό μέσο.

Αυτό όμως το οποίο καθίσταται εξαιρετικά δυσχερές είναι η ανεύρεση του υπαιτίου και η απόδοση ευθυνών σε αυτόν. Δεδομένου ότι ο υπεύθυνος επεξεργασίας στην περίπτωση της κοινωνικής δικτύωσης είναι εγκατεστημένος στις ΗΠΑ, στερούνται αρμοδιότητας οι εθνικές αρχές προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Το θέμα αυτό απαιτείται να λυθεί συλλογικά από πρωτοβουλίες της Ε.Ε. σε διαβούλευση με τις ΗΠΑ. Κρίσιμη εν προκειμένω είναι η αντιμετώπιση του θέματος σε παγκόσμιο επίπεδο.

Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι, ακόμα και αν ο πάροχος της σελίδας κοινωνικής δικτύωσης αφαιρέσει το περιεχόμενο μιας προσβλητικής σελίδας, η προσβολή της προσωπικότητας μέσω της διαδόσεως αναληθών πληροφοριών θα έχει ήδη επέλθει. Το δίλημμα που τίθεται εν προκειμένω είναι, αν ο χώρος της κοινωνικής δικτύωσης θα πρέπει να είναι διαφανής, δηλαδή, αν θα πρέπει να απαιτείται από τους παρόχους να έχουν πλήρη έλεγχο όλων των στοιχείων των χρηστών, προκειμένου να τους αποδοθούν ευθύνες σε περίπτωση παράνομης συμπεριφοράς. Οι χρήστες θα έχουν τη δυνατότητα να μην εμφανίζουν τα στοιχεία αυτά στο προφίλ τους. Με τον τρόπο αυτό λειτουργεί ο διαδικτυακός πλειστηριασμός, π.χ. το ebay, για τη συμμετοχή στον οποίο απαιτείται η πλήρης καταγραφή των στοιχείων από τον πάροχο και ο έλεγχος εκ μέρους του, αν τα στοιχεία αυτά είναι αληθή. Με αντίστοιχο τρόπο λειτουργούν επίσης τα ηλεκτρονικά καταστήματα και το ηλεκτρονικό εμπόριο στο σύνολό του. Ο λόγος δημιουργίας του ηλεκτρονικού εμπορίου δεν θα μπορούσε όμως σε καμία περίπτωση να ταυτισθεί με αυτόν της κοινωνικής δικτύωσης. Άλλες λειτουργίες επιτελεί το ηλεκτρονικό εμπόριο, και άλλες η κοινωνική δικτύ-

ωση. Δεν πρέπει επίσης να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι αν ο χρήστης γνωρίζει ότι όλα του τα στοιχεία είναι καταγεγραμμένα από τον πάροχο, τότε θα είναι πολύ επιφυλακτικός να εκφρασθεί ελεύθερα. Θα είναι αισθητή εκ μέρους του η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τον πάροχο και ως εκ τούτου η απροθυμία του να συμμετάσχει ενεργώς σε σελίδες κοινωνικής δικτύωσης. Το ζητούμενο στο ηλεκτρονικό εμπόριο είναι η ασφάλεια των συναλλαγών και στην κοινωνική δικτύωση η ελευθερία της εκφράσεως και της επικοινωνίας, χωρίς όμως να προσβάλλεται η ιδιωτικότητα του ατόμου. Αντίστοιχο δίλημμα έχει προκαλέσει και το ζήτημα του ελέγχου των ιστολογίων (blogs)¹⁶⁴.

Το επόμενο ερώτημα που ανακύπτει είναι, αν εφαρμόζονται οι κανόνες περί τύπου και ραδιοτηλεοράσεως στο διαδίκτυο και ειδικό-

164. Πρβλ. τη Γνωμοδότηση 9/2009 του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου *Γεωργίου Σανιδά*, ΔιΜΕΕ 2009, σ. 389 επ., σύμφωνα με την οποία το απόρρητο των επικοινωνιών δεν καλύπτει α) την επικοινωνία μέσω του διαδικτύου (Internet) και β) τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας (ονοματεπώνυμα και λοιπά στοιχεία συνδρομητών, αριθμοί τηλεφώνων, χρόνος και τόπος κλήσεως, διάρκεια συνδιαλέξεως κ.λ.π.). Επίσης, οι εισαγγελικές, ανακριτικές και προανακριτικές αρχές, πολύ δε περισσότερο τα Δικαστικά Συμβούλια και τα Δικαστήρια, δικαιούνται να ζητούν από τους παρόχους των υπηρεσιών Επικοινωνίας, μέσω του διαδικτύου (Internet) τα ηλεκτρονικά ίχνη μιας εγκληματικής πράξεως, την ημεροχρονολογία και τα στοιχεία του προσώπου στο οποίο αντιστοιχεί το ηλεκτρονικό ίχνος, από τους λοιπούς δε παρόχους των υπηρεσιών επικοινωνίας τα «εξωτερικά στοιχεία» της επικοινωνίας και ο πάροχος υποχρεούται να τα παραδίδει χωρίς να είναι αναγκαίο να προηγηθεί άδεια κάποιας Αρχής και ίδια της Αρχής Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών. Τέλος, η Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών αλλά και οποιαδήποτε άλλη Ανεξάρτητη Αρχή ούτε νομιμοποιείται ούτε δικαιούται να ελέγξει με οποιονδήποτε τρόπο, αμέσως ή εμμέσως, το εάν η περί άρσεως ή μη του απορρήτου απόφαση των οργάνων της Δικαιοσύνης είναι σύννομη ή όχι. Αυτό κρίνεται από τα ίδια τα όργανα της Δικαιοσύνης. Ούτε όμως περαιτέρω η ρηθείσα Αρχή μπορεί να ελέγξει τους παρόχους υπηρεσιών επικοινωνίας για τη, σε κάθε περίπτωση, συμμόρφωσή τους προς τις αποφάσεις των οργάνων της Δικαιοσύνης. Εάν πράξει τούτο ενεργεί καθ' υπέρβαση της δικαιοδοσίας της.

τερα στα ιστολόγια καθώς στους ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης. Το Μονομελές Πρωτοδικείο Ροδόπης¹⁶⁵ αντιμετώπισε νομικά το θέμα των ιστολογίων χωρίς όμως να αποφανθεί επί της ουσίας, αφού ο εναγόμενος αρνήθηκε ότι του ανήκει το ιστολόγιο και ο ενάγων δεν μπόρεσε να αποδείξει του λόγου το αληθές. Το δικαστήριο έκρινε πάντως εν προκειμένω ότι το ιστολόγιο συνιστά διαδραστικό μέσο επικοινωνίας αορίστου αριθμού προσώπων και ως εκ τούτου διαφέρει από τις ιστοσελίδες, που διατηρούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στο διαδίκτυο. Συνεπώς διαγράφεται η τάση της νομολογίας να θεωρούνται τύπος και οι ιστοσελίδες εφημερίδων ή παραδοσιακών μέσων μαζικής ενημέρωσης, αλλιώς όχι και αυτές των ιστολογίων¹⁶⁶. Πολύ περισσότερο δεν θα μπορούσαν να εφαρμοσθούν οι διατάξεις περί τύπου και στους ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης, ωστόσο στο θέμα αυτό δεν χωρούν ενιαίες γενικές κρίσεις και ενιαίοι ορισμοί, γιατί όπως ακριβώς και τα ιστολόγια έτσι και κάθε σελίδα κοινωνικής δικτύωσης επιτελεί διαφορετικούς σκοπούς. Η περίπτωση αναρτήσεως π.χ. της δημοσιεύσεως αποτελεσμάτων μίας δημοσκοπήσεως σε μία σελίδα κοινωνικής δικτύωσης δέκα μέρες προ των βουλευτικών ή δημοτικών εκλογών παρά τη ρητή απαγόρευση του άρθρου 7 του Ν. 3603/2007 (που ορίζει ότι η δημοσίευσή τους επιτρέπεται σε χρονική περίοδο πριν από δεκαπέντε ημέρες από τη διενέργεια των εκλογών) δεν θα ενέπιπτε δίχως αλληλο στην απαγόρευση του νόμου. Η στάθμιση εν προκειμένω είναι, ωστόσο, κρίσιμη προκειμένου να εξεταστεί ο ρόλος της προκειμένης σελίδας κοινωνικής δικτύωσης.

Το σημαντικό ερώτημα που ανακύπτει και έχει άμεσο ενδιαφέρον για τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης είναι ποιος πρέπει να φέρει την ευθύνη για την ανάρτηση προσβλητικού περιεχομένου. Το Π.Δ. 131/2003, το οποίο εναρμόνισε την Οδηγία 31/2000 της Ευρωπαϊκής Ενώσεως για το Ηλεκτρονικό Εμπόριο ρυθμίζει ρητά το πρόβλημα

165. Βλ. ΜΠρΡοδοπ 44/2008.

166. Βλ. *Ενάγγελο Παλακωνοσταντίνου*, ΕφημΔΔ 2009, σ. 460 επ. (465).

των ευθυνών. Το άρθρο 11 παρ. 1 του Π.Δ. εισάγει τη γενική αρχή της μη υποχρέωσης ελέγχου για το περιεχόμενο που διακινείται μέσω του διαδικτύου, με αποτέλεσμα σε μία υπηρεσία της Κοινωνίας της Πληροφορίας να μην υφίσταται ευθύνη του φορέα παροχής υπηρεσιών όσον αφορά τις μεταδιδόμενες πληροφορίες, υπό τους όρους ότι ο φορέας παροχής υπηρεσιών: α) δεν αποτελεί την αφετηρία της μεταδόσεως των πληροφοριών, β) δεν επιλέγει τον αποδέκτη της μεταδόσεως και γ) δεν επιλέγει και δεν τροποποιεί τις μεταδιδόμενες πληροφορίες. Σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 2 του Π.Δ., οι δραστηριότητες μεταδόσεως και παροχής προσβάσεως που αναφέρονται στην παρ. 1 περιλαμβάνουν την αυτόματη, ενδιάμεση και προσωρινή αποθήκευση των μεταδιδόμενων πληροφοριών, στο βαθμό που η αποθήκευση εξυπηρετεί αποκλειστικά την πραγματοποίηση της μεταδόσεως στο δίκτυο επικοινωνιών και η διάρκειά της δεν υπερβαίνει το χρόνο που είναι ευλόγως απαραίτητος για τη μετάδοση. Το Π.Δ. τονίζει στο άρθρο 11 παρ. 3. ότι δεν θίγεται η δυνατότητα να επιβληθεί δικαστικά ή διοικητικά στο φορέα παροχής υπηρεσιών η παύση ή η πρόληψη της παραβάσεως. Στο άρθρο 13 του Π.Δ. επισημαίνεται πάντως ότι σε περίπτωση παροχής μιας υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας συνισταμένης στην αποθήκευση πληροφοριών παρεχομένων από έναν αποδέκτη υπηρεσίας, δεν υφίσταται ευθύνη του φορέα παροχής της υπηρεσίας για τις πληροφορίες που αποθηκεύονται μετά από αίτηση αποδέκτη της υπηρεσίας (χρήστης-επισκέπτης της ιστοσελίδας), υπό τους όρους ότι: (α) ο φορέας παροχής της υπηρεσίας δεν γνωρίζει πραγματικά ότι πρόκειται για παράνομη δραστηριότητα ή πληροφορία και ότι, σε ό,τι αφορά αξιώσεις αποζημιώσεως, δεν γνωρίζει τα γεγονότα ή τις περιστάσεις από τις οποίες προκύπτει η παράνομη δραστηριότητα ή πληροφορία, ή (β) ο φορέας παροχής της υπηρεσίας, μόλις αντιληφθεί τα προαναφερθέντα, αποσύρει ταχέως τις πληροφορίες ή καθιστά την πρόσβαση σε αυτές αδύνατη. Συνεπώς, στην περίπτωση των υπηρεσιών κοινωνικής δικτυώσεως, ο πάροχος δεν πρέπει να υπέχει ευθύνη γενικά για την ανάρτηση προ-

σβλητικού περιεχομένου, αν όμως λάβει γνώση της προσβλητικής αναρτήσεως οφείλει να την αφαιρέσει. Ως εκ τούτου, κρίνεται σκόπιμη η υποχρέωση απομακρύνσεως φωτογραφίας κατόπιν καταγγελίας του θιγομένου, δεδομένου ότι η καταγγελία αποδεικνύει τη γνώση του φορέα παροχής υπηρεσίας.

2. Η περίπτωση της επισημάνσεως προσώπου σε φωτογραφία εν αγνοία του

Σε ποινική δίκη της Πολιτείας του Rhode Island ο κατηγορος επείρησε να αποδείξει μέσω φωτογραφιών αναρτημένων χωρίς τη συμμετοχή του κατηγορουμένου σε σελίδα κοινωνικής δικτυώσεως ότι η συμπεριφορά του κατηγορουμένου μετά από ένα ατύχημα που προκάλεσε λόγω καταναλώσεως αλκοόλ κάθε άλλου παρά τη μεταμέλειά του δεν υποδείκνυε. Συγκεκριμένα, ο κατηγορούμενος δύο εβδομάδες μετά το αυτοκινητικό ατύχημα που προκάλεσε απεικονίζεται σε μία κοινωνική συγκέντρωση ενδεδυμένος ως κατάδικος φορώντας μία μπλούζα, στην οποία αναγραφόταν το σύνθημα «το πουλί της φυλακής». Ο δικαστής επηρεασμένος ενδεχομένως από τις φωτογραφίες σχολίασε αρνητικά τη συμπεριφορά του κατηγορουμένου, τον καταδίκασε σε δύο χρόνια φυλακίσεως λέγοντας ότι οι φωτογραφίες συνιστούσαν ένδειξη της διαθέσεως του κατηγορουμένου λίγο διάστημα μετά από το ατύχημα αστειευόμενος με την πιθανότητα φυλακίσεώς του¹⁶⁷. Σε άλλη περίπτωση η αστυνομία οδηγείται στη σύλληψη ανηλίκων για κατανάλωση αλκοόλ, λόγω αναρτημένων φωτογραφιών ανηλίκων, που καταναλώνουν αλκοόλ σε σελίδες κοινωνικής δικτυώσεως¹⁶⁸.

167. Βλ. Unrepentant on Facebook? Expect jail time, <http://freedom-school.com/reading-room/unrepentant-on-facebook-expect-jail-time.pdf>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

168. Βλ. σχετικά *Nancy Hass*, N.Y. Times, 8 Ιανουαρίου 2006, §4A, σ. 30.

Η ανάρτηση φωτογραφιών σε σελίδες κοινωνικής δικτυώσεως προκαλεί έντονο προβληματισμό αναφορικά με την προστασία της ιδιωτικής σφαίρας του απεικονιζομένου. Στο Facebook υπάρχουν τέσσερα επίπεδα απορρήτου αναφορικά με τις φωτογραφίες. Ο χρήστης έχει τις εξής επιλογές αναφορικά με το ποιος μπορεί να δει τις φωτογραφίες, στις οποίες απεικονίζεται: α) όλοι οι φίλοι, β) οι φίλοι φίλων, γ) οι φίλοι, οι φίλοι των φίλων και τα δίκτυα στα οποία ανήκει ο χρήστης και γ) όλοι οι χρήστες. Τα μέτρα αυτά επιχειρούν να αποτρέψουν εισχωρήσεις στην ιδιωτική σφαίρα. Για παράδειγμα, η διαδικασία επισήμανσης συμπεριλαμβάνει τη γνωστοποίηση του απεικονιζομένου. Όταν κάποιος χρήστης του Facebook απεικονίζεται, ειδοποιείται μέσω ηλεκτρονικού μηνύματος για την απεικόνιση αυτή και έχει τη δυνατότητα να αφαιρέσει την επισήμανση και συνεπώς να μη φαίνεται το όνομά του στη φωτογραφία του. Πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι ο απεικονιζόμενος δεν έχει κάποιο περιθώριο περισυλλογής από το χρονικό σημείο της αναρτήσεως μέχρι της δικής του αποφάσεως. Είναι, συνεπώς, πολύ πιθανόν ότι έως ότου διαβάσει το ηλεκτρονικό μήνυμα κάποιοι άλλοι χρήστες του Facebook θα έχουν τη δυνατότητα να δουν την επισήμανση και να αποθηκεύσουν σε προσωπικό τους αρχείο τη φωτογραφία αυτή. Μολιόντι επίσης μέσω της διαδικασίας της αφαίρεσης της επισήμανσης είναι πολύ πιο δύσκολο να ανακαλύψει κανείς τη φωτογραφία, διότι δεν αναρτάται πλέον στο προφίλ του απεικονιζόμενου, πρέπει να σημειωθεί ότι η φωτογραφία παραμένει ακόμα στη σελίδα της κοινωνικής δικτυώσεως και το απεικονιζόμενο πρόσωπο εξακολουθεί να είναι ορατό από τους χρήστες που έχουν πρόσβαση στις φωτογραφίες αυτού που ανήρτησε την επίμαχη φωτογραφία. Επίσης, αν κάποιοι άλλοι έχουν επισημανθεί στην ίδια φωτογραφία και δεν έχουν επιλέξει να αφαιρέσουν την επισήμανση, το πρόσωπο που επιδιώκει να μην είναι ορατό σε άλλους είναι εκτεθειμένο σε μια ανεπιθύμητη δημοσιότητα¹⁶⁹. Συνεπώς, η προστασία

169. Βλ. *Daniel Findla*, 10 N.C. J.L. & Tech. (2008), σ. 171 επ. (184).

μέσω της δυνατότητας αφαιρέσεως της επισημάνσεως είναι ανεπαρκής. Μοιλονότι το Facebook δέχεται καθημερινά πληθώρα παραπόνων για την ανεπάρκεια προστασίας της ιδιωτικής σφαίρας του ατόμου, δεν παρέχει τη δυνατότητα αφαιρέσεως μιας φωτογραφίας (όχι απλώς της επισημάνσεως), αν η φωτογραφία αυτή δεν είναι προσβλητική. Ως λύση προτείνει στο θιγόμενο χρήστη να επικοινωνήσει με τον χρήστη που ανήρτησε τη φωτογραφία και να τον παρακαλέσει να την αφαιρέσει από μόνος του¹⁷⁰. Ως εκ τούτου, η προστασία της ιδιωτικής σφαίρας των θιγομένων χρηστών εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του χρήστη που ανήρτησε τη φωτογραφία. Εάν, συνεπώς, ο χρήστης που ανήρτησε τη φωτογραφία αρνείται να την αφαιρέσει ανακύπτει ένα έντονο κενό προστασίας της ιδιωτικότητας. Αυτό που θα μπορούσε να κάνει ο θιγόμενος από τη φωτογραφία είναι να στραφεί ιδιωτικά εναντίον αυτού που την ανήρτησε. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι, αν ο θιγόμενος θα μπορούσε να χαιρεί κάποιας άλλης μορφής προστασίας του ιδιωτικού του βίου, πέραν του να στραφεί ιδιωτικά εναντίον αυτού που τον προσβάλλει μέσω της αναρτήσεως. Θα μπορούσε το δίκαιο μας να προστατεύσει προληπτικά τον θιγόμενο; Θα υπήρχε κάποιος μηχανισμός προστασίας, που δεν θα εξουδετέρωνε τις θετικές πλευρές της κοινωνικής δικτύωσης; Είναι γεγονός ότι, ακόμα και αν οι σελίδες υπόκειντο σε έλεγχο εκ μέρους του παρόχου, τότε οι δυνατότητες ελέγχου τους θα ήταν περιορισμένες και θα εστιάζονταν κατά κύριο λόγο στην αφαίρεση προσβλητικών φωτογραφιών. Αυτό το οποίο θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί είναι ο πάροχος να υποχρεούται να αφαιρέσει μία φωτογραφία, εάν δεχόταν κάποια καταγγελία από τον θιγόμενο απεικονιζόμενο. Με τον τρόπο αυτό η προστασία του θιγομένου θα ήταν αρτιότερη, αμεσότερη και αποτελεσματικότερη από το να στρεφόταν δικαστικά εναντίον του παρόχου. Στην περίπτωση αυτή δεν θα ετίθετο θέμα διακριτικής ευχέρειας του χρήστη που ανήρτησε

170. Βλ. Συχνές Ερωτήσεις στο Facebook, <http://www.facebook.com/help/?page=831>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

τις φωτογραφίες, ως προς το αν θα τις αφαιρέσει, αλλιώς η αφαίρεση θα γινόταν αυτομάτως από τον πάροχο. Η λύση αυτή θα προκαλούσε σαφώς μεγάλη επιβάρυνση στο συντονισμό των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης. Προτείνεται όμως στο πλαίσιο της παρούσης μελέτης ως κατάλληλη, αναγκαία και πρόσφορη προκειμένου οι υπηρεσίες της κοινωνικής δικτύωσης να συνυπάρχουν αρμονικά με την προστασία του ιδιωτικού βίου του ατόμου.

3. Αναζήτηση διευθύνσεων μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου

Το θέμα της αναρτήσεως στοιχείων μη μελών του Facebook έχει προκαλέσει πρόσφατα έντονο διάλογο στη Γερμανία και την Ελβετία. Το Facebook συγκεκριμένα δίνει δυνατότητα στο χρήστη να αναζητήσει επαφές χρησιμοποιώντας διευθύνσεις από το βιβλίο διευθύνσεων του λογαριασμού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Ο χρήστης μπορεί να αποστείλει αίτημα να γίνουν φίλοι όσοι βρίσκονται στο βιβλίο των διευθύνσεών του και έχουν ήδη λογαριασμό στο Facebook. Επίσης, μπορεί να στείλει πρόσκληση σε όσους δεν έχουν λογαριασμό στο Facebook. Με τον τρόπο αυτό συλλέγονται διευθύνσεις προσώπων που δεν επέλεξαν εγγραφούν στο Facebook. Το Facebook αποκτά δεδομένα τρίτων προσώπων προτρέποντας τους χρήστες να καλέσουν μέσω του βιβλίου διευθύνσεων του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή μέσω του καταλόγου του κινητού τους τηλεφώνου νέα πρόσωπα. Μετά το Facebook συνδέει τα συλλεγόμενα δεδομένα τρίτων προσώπων με διαθέσιμους χρήστες και καλεί άλλους χρήστες να συνδεθούν με νέα πρόσωπα. Το ζήτημα που ανακύπτει, εν προκειμένω, είναι ότι η συλλογή των δεδομένων τρίτων προσώπων γίνεται χωρίς να έχει λάβει χώρα η απαιτούμενη συγκατάθεσή τους. Το θέμα αυτό έθιξε ο Επίτροπος Προστασίας Δεδομένων και Ελευθερίας της Πληροφορίας του Αμβούργου το Φεβρουάριο του 2010 καλώντας το Facebook να μη συλλέγει στο μέλλον δεδομένα τρίτων προσώπων.

Ο Επίτροπος ζήτησε από το Facebook να εξηγήσει τις πρακτικές, βάσει των οποίων επιτρέπεται στους χρήστες να δημοσιεύουν ταχυδρομικές και ηλεκτρονικές διευθύνσεις, φωτογραφίες και άλλα δεδομένα ατόμων που δεν είναι μέλη της υπηρεσίας. Ο Επίτροπος απηύθυνε έκκληση στους οκτώ εκατομμύρια χρήστες του Facebook στη Γερμανία να επιδεικνύουν προσοχή αναφορικά με τα δεδομένα των τρίτων προσώπων. Είναι γεγονός ότι η συλλογή δεδομένων χωρίς τη συγκατάθεση των υποκειμένων τους είναι προβληματική και ως εκ τούτου το Facebook οφείλει να εγκαταλείψει την εν λόγω πρακτική. Μια διορθωτική πρόταση θα ήταν η παροχή συγκαταθέσεως εκ μέρους των τρίτων επαφών ότι τα δεδομένα τους θα μπορούν να γνωστοποιούνται σε τρίτους. Αυτό το οποίο συζητείται και προτείνεται είναι να ζητηθεί από το Facebook να επικοινωνεί με τους ανθρώπους, των οποίων τα στοιχεία δημοσιεύονται για να λάβει τη συγκατάθεση τους¹⁷¹.

4. Η συζήτηση περί προσώπων και η περίπτωση της αξιολογήσεως καθηγητή σε υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης

Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση της συζητήσεως περί προσώπου σε σελίδα κοινωνικής δικτύωσης. Π.χ. σε ένα διάλογο οι μαθητές σχολιάζουν έναν συγκεκριμένο καθηγητή και περιγελούν την ένδυσή του ή τον τρόπο ομιλίας του ή σε μία αναρτημένη σε σελίδα κοινωνικής δικτύωσης φωτογραφία σχολικής τάξεως μαζί με τον καθηγητή, ο καθηγητής χαρακτηρίζεται στα σχόλια της φωτογραφίας ως «στριμμένος». Πολύ ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει η περίπτωση της αξιολογήσεως καθηγητή σε σελίδα κοινωνικής δικτύωσης. Το αρμόδιο μεταξύ άλλων για ζητήματα προσωπικών δεδομένων 6^ο Πολιτικό Τμήμα του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Ακυρωτικού Δικαστηρίου έκρινε ότι η υπό προϋποθέσεις λειτουργία διαδικτυα-

171. Βλ. <http://www.hamburg.de/datenschutz/aktuelles/nofl/2202046/pressemeldung-2010-04-08.html>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

κής υπηρεσίας (www.spickmich.de)¹⁷² με αντικείμενο την αξιολόγηση εκπαιδευτικών δεν αντιβαίνει στο δικαίωμά τους στην πληροφορική αυτοδιάθεση, επειδή προέχει στη συγκεκριμένη περίπτωση η προστασία της ελευθερίας της γνώμης¹⁷³. Στον εν λόγω διαδικτυακό τόπο οι χρήστες μπορούν και να επικοινωνούν μεταξύ τους με μηνύματα και υπάρχουν στήλες με τίτλους, όπως «Ειδήσεις», «Η πόλη μου», «Το σχολείο μου». Στην τελευταία στήλη βαθμολογούνται ο εξοπλισμός και οι κτιριακές εγκαταστάσεις του σχολείου αλλά και παράγοντες με τίτλους, όπως «Διασκέδαση» και «Φλερτ». Στην ίδια στήλη υπάρχει και υποκατηγορία με τίτλο «Γραφεία δασκάλων/καθηγητών», στην οποία είναι καταχωρημένα τα ονόματα των διδασκόντων σε κάθε σχολείο. Επιλέγοντας ένα όνομα ο χρήστης μπορεί, έχοντας πλέον εισέλθει σε νέα υποσελίδα, να δει το πλήρες όνομα του εκπαιδευτικού και τα διδασκόμενα από αυτόν μαθήματα. Δίπλα από τα στοιχεία αυτά απεικονίζονται σε πίνακα αξιολογήσεως κριτήρια με τίτλους, όπως «άνετος και αστείος», «δημοφιλής», «δραστήριος», «καλό μάθημα», «δίκαιη βαθμολόγηση», βάσει των οποίων μπορεί κανείς να αξιολογεί τον διδάσκοντα χρησιμοποιώντας τη σχολική κλίμακα βαθμολογήσεως 1-6 (όπου 1 ο ανώτατος βαθμός). Εν προκειμένω, έλαβε χώρα από το δικαστήριο στάθμιση του δικαιώματος πληροφοριακής αυτοδιαθέσεως της θιγόμενης καθηγήτριας με το δικαίωμα ελεύθερης εκφράσεως της γνώμης των χρηστών της σελίδας. Οι συλληγεΐσες αξιολογήσεις συνιστούν κρίσεις, οι οποίες άπτονται της κοινωνικής σφαίρας της θιγόμενης καθηγήτριας και αφορούν στην επαγγελματική δραστηριότητά της, δηλαδή σε έναν τομέα, στον οποίο η ανάπτυξη της προσωπικότητας πραγματοποιείται σε επαφή με το κοινωνικό περι-

172. Αντίστοιχη διαδικτυακή σελίδα στη Γερμανία είναι η www.meinprof.de για διδάσκοντες σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

173. BGH, Urteil v. 23.6.2009 VI ZR 196/2008 [Διαδικτυακός τόπος με αντικείμενο την αξιολόγηση εκπαιδευτικών από τους μαθητές τους], Σημείωση Νίκου Τσουμάνη, ΔιΜΜΕ 2009, σ. 408 επ.

βάλληλον. Τέτοιου είδους κρίσεις είναι δυνατόν, σύμφωνα με το δικαστήριο, να απειληθούν με κυρώσεις μόνο σε περιπτώσεις, στις οποίες προκαλούν σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις ως προς την άσκηση του δικαιώματος της προσωπικότητας, όπως στιγματισμό, κοινωνικό αποκλεισμό ή διαπόμπευση. Το γεγονός ότι καθένας μπορεί με διαφορετικά ονόματα να δώσει περισσότερες αξιολογήσεις δεν αρκεί από μόνο του, κατά την άποψη του δικαστηρίου, για να καταστήσει ανεπίτρεπτες την ανάρτηση της αξιολογήσεως στο διαδίκτυο. Το δικαστήριο εξετάζοντας, αν η ελευθερία της εκφράσεως των μαθητών τελεί σε αρμονία με τον πληροφοριακό αυτοκαθορισμό της διδάσκουσας απέρριψε τον ισχυρισμό της ότι οι απογευματινές ώρες ακροάσεως των γονέων και η προσωπική επαφή μεταξύ καθηγητών και μαθητών καθιστούν μη αναγκαία την πρόσβαση οποιουδήποτε στις αξιολογήσεις της. Η ελευθερία εκφράσεως της γνώμης περιλαμβάνει το δικαίωμα να καθορίζει κανείς ελεύθερα τις συνθήκες εκφράσεώς της γνώμης του καθώς και το μέσο διαδόσεώς της. Το διαδίκτυο προσφέρει μία πληρέστερη ανταλλαγή απόψεων σε σύγκριση με εκείνη κατά τις ημέρες επισκέψεως των γονέων ή κατά τις συνομιλίες τόσο στην αυλή του σχολείου όσο και στο δρόμο από και προς αυτό. Το δικαστήριο απέρριψε επιπλέον τον ισχυρισμό της θιγόμενης καθηγήτριας ότι ο μικρός αριθμός των αξιολογούντων χρηστών δεν προσφέρει μία αντικειμενική εικόνα της αξιολογήσεως της καθηγήτριας αποφαίνοντας ότι η υποχρεωτική αξιολόγηση από όλους ενέχει τον κίνδυνο της αποκαλύψεως του ονόματος του αξιολογούντος και θα προκαλούσε τόσο στο χώρο του σχολείου όσο και σε άλλες περιπτώσεις τον κίνδυνο να αποφεύγει κανείς να εκφράσει τη γνώμη του υπό το φόβο αντιποίνων ή άλλων αρνητικών συνεπειών. Δεν πρέπει επίσης να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι το δικαίωμα στην ελευθερία εκφράσεως της γνώμης εμπεριέχει και το δικαίωμα να μην εκφράσεις τη γνώμη σου.

Το κρίσιμο όμως θέμα εν προκειμένω είναι η εξασφάλιση εγγυήσεων όσον αφορά αφενός την αντιστοίχιση κάθε μίας αξιολογήσεως σε έναν συγκεκριμένο χρήστη και αφετέρου την πρόσβαση στα προσω-

πικά δεδομένα των διδασκόντων μόνο όσων έχουν πράγματι έννομο συμφέρον¹⁷⁴. Όταν η λειτουργία της εν λόγω υπηρεσίας κρίνεται επιτρεπτή χωρίς την εξασφάλιση τέτοιου είδους εγγυήσεων, ελλοχεύει ο κίνδυνος να αξιολογείται η προσωπικότητα των χρηστών ως σημαντικότερη από την προσωπικότητα των διδασκόντων¹⁷⁵. Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι η εγκυρότητα των αναρτημένων πληροφοριών στο διαδίκτυο είναι πάντοτε αμφισβητήσιμη και ως εκ τούτου μεγαλύτερα εκέγγυα προφέρει η υποχρεωτική αναγραφή του αριθμού (όχι όμως του ονόματος) των συμμετεχόντων στην αξιολόγηση και των κανόνων αξιολογήσεως, προκειμένου ο χρήστης του διαδικτύου να είναι σε θέση να κρίνει από μόνος του την εγκυρότητα της αξιολογήσεως.

5. Η περίπτωση μεταφοράς προσωπικών στοιχείων από τους ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης στο διαδίκτυο

Ένας από τους κινδύνους των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης είναι η αντιγραφή των αναρτημένων από το χρήστη στοιχείων από άλλους χρήστες των υπηρεσιών που έχουν πρόσβαση στο προφίλ του χρήστη, με σκοπό την αναδημοσίευσή τους ή και την κακοποίησή τους. Οι χρήστες του Facebook δεσμεύονται για τη σύννομη χρήση του ιστότοπου από τους όρους χρήσεως του Facebook, αλλά δεδομένης της πρακτικής αδυναμίας της εταιρείας να ελέγξει τους χρήστες, το Facebook αποποιείται ρητώς των ευθυνών του για την αθέμιτη χρήση των πληροφοριών, που προσθέτουν οι ίδιοι οι χρήστες. Αν κάποιος χρήστης του Facebook διαπιστώσει παραβίαση όρων χρήσεως από κάποιο άλλο χρήστη, μπορεί να ενημερώσει την εταιρεία και στη συνέχεια η εταιρεία να προχωρήσει σε διαγραφή του.

Δεν είναι λίγες οι καταγγελίες σε σώματα διώξεως ηλεκτρονικού εγκλήματος ότι προσωπικά στοιχεία ατόμων καθώς και φωτο-

174. Βλ. Νίκο Τσουμάνη, ΔιΜΜΕ 2009, σ. 408 επ., όπ. περαιτ. παραπ.

175. Βλ. Νίκο Τσουμάνη, ΔιΜΜΕ 2009, σ. 408 επ., όπ. περαιτ. παραπ.

γραφίες αυτών (αυθεντικές ή παραποιημένες) έχουν αναρτηθεί σε άλλες ιστοσελίδες συνοδευόμενα από συκοφαντικά σχόλια ή σχόλια με ερωτικό περιεχόμενο. Τα στοιχεία αυτά τα είχαν δημοσιεύσει οι ίδιοι οι καταγγέλλοντες σε ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης, χωρίς να μπορούν να φανταστούν μια τέτοιου είδους χρήση τους από άλλους κακόβουλος χρήστες του διαδικτύου. Στην περίπτωση αυτή πρόκειται για αφαίρεση δεδομένων από σελίδες κοινωνικής δικτύωσης και ανάρτησή τους σε άλλες ιστοσελίδες, η πρόσβαση στις οποίες είναι ελεύθερη για όλους ανεξαιρέτους τους χρήστες του διαδικτύου. Επομένως, απομακρυνόμαστε από το πεδίο δράσεως της κοινωνικής δικτύωσης και κάνουμε απλώς λόγο για τους κινδύνους που μπορεί να προκαλέσει η συμμετοχή σε ομάδες κοινωνικής δικτύωσης. Εν προκειμένω, ο πολίτης-χρήστης του διαδικτύου που διαπιστώνει ή θεωρεί ότι το υλικό που αναρτάται στη συγκεκριμένη ηλεκτρονική σελίδα είναι παράνομο, έχει το δικαίωμα και την ηθική υποχρέωση να το αναγγείλει. Το θέμα που ανακύπτει είναι, αν ο καθένας έχει την ευχέρεια να στραφεί στις κατάλληλες διωκτικές αρχές. Επιπλέον, ο χρόνος αλληλά και η επώνυμη καταγγελία των εγκλημάτων αποτελεί τροχοπέδη στην έγκαιρη και αποτελεσματική καταστολή της εγκληματικότητας στον διαδίκτυο. Ως εκ τούτου, κρίνεται επιτακτική η ύπαρξη μίας ανοιχτής γραμμής, που θα διαδραματίζει το ρόλο του μεσοσταθμίου μεταξύ των πολιτών και των διωκτικών αρχών, λαμβάνοντας τις καταγγελίες των πρώτων και προωθώντας τις στις αρχές. Στην Ελλάδα το ρόλο αυτό της διαμεσοσταθμίας επιτελεί η Safeline¹⁷⁶. Το δικαίωμα δημιουργίας μίας διαμεσοσταθμικής αρχής προκύπτει

176. Βλ. <http://www.safeline.gr>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010. Η δράση της διέπεται από την κείμενη νομοθεσία περί προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και ιδιαίτερα τους νόμους 2472/1997 και 2774/1999 σχετικά με τη χρονική διάρκεια διατηρήσεως των προσωπικών δεδομένων και του τρόπου και προϋποθέσεων επεξεργασίας και ανακοινώσεώς τους καθώς επίσης και από τις διατάξεις του Ν. 2225/1994 περί του απορρήτου των επικοινωνιών.

από το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα αναφοράς στις αρχές ιδρύοντας ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία με σκοπό την προστασία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του ανθρώπου (άρθρο 10 Σ). Αυτό το δικαίωμα αποκτά περισσότερη αξία στο πλαίσιο του ηλεκτρονικού κόσμου του διαδικτύου, του οποίου η ανωνυμία, η ταχύτητα και ο παγκόσμιος χαρακτήρας του, τον καθιστούν μέσο διευκολύνσεως εγκληματικής συμπεριφοράς.

6. Η διαβίβαση των δεδομένων σε άλλους

Οι σελίδες κοινωνικής δικτύωσης μοιράζονται τα δεδομένα των χρηστών με άλλες συμβαλλόμενες με αυτές εταιρείες με σκοπό τη βελτίωση του λογισμικού, την για προσφορά υπηρεσιών. Το Facebook π.χ. μέσω της υπηρεσίας Facebook Platform προσκαλεί τρίτα μέρη να δημιουργήσουν εφαρμογές, π.χ. ψυχομετρικά τεστ, ηλεκτρονικά παιχνίδια, εργαλεία για να μοιράζεται κανείς μουσική και φωτογραφίες με φίλους κ.ά. Αυτό που είναι σημαντικό εν προκειμένω είναι ότι οι δημιουργοί των εφαρμογών έχουν πρόσβαση στα προφίλ των χρηστών που επιλέγουν τις εφαρμογές, αλλά και κάθε φίλου του χρήστη για ένα εικοσιτετράωρο με σκοπό να μετρούν την επίδραση των εφαρμογών και να προσωποποιούν το διαφημιστικό περιεχόμενο. Δεδομένης της αδυναμίας του Facebook να ελέγξει τη θεμιτή επεξεργασία των δεδομένων των χρηστών από τους δημιουργούς εφαρμογών, ανακοινώνει στην πολιτική ιδιωτικότητας του ότι δεν φέρει οποιαδήποτε ευθύνη για τη χρήση των προσωπικών πληροφοριών των χρηστών από τους δημιουργούς αυτών των «εφαρμογών». Η συμμετοχή του χρήστη στις εν λόγω εφαρμογές λαμβάνει χώρα κατόπιν ειδικής ειδοποίησής του από το Facebook αναφορικά με την πρόσβαση τρίτων εταιρειών στο δικό του προφίλ και στο προφίλ των φίλων του. Κατόπιν έντονης διαμαρτυρίας πολλών χρηστών του Facebook, από τον Ιούλιο του 2009 το Facebook προσέφερε τη δυνατότητα στο χρήστη να αηλλάξει τις ρυθμίσεις ιδιωτικότητάς του και

να επιλέγει σε ποιες πληροφορίες του θα έχουν πρόσβαση οι δημιουργοί των εφαρμογών.

7. Η διατήρηση του λογαριασμού ακόμα και μετά την απενεργοποίησή του από τον χρήστη

α. Το πρόβλημα

Αυτό το οποίο πρέπει να γνωρίζει ο χρήστης είναι ότι, αν επιθυμήσει να απενεργοποιήσει το λογαριασμό του στο Facebook, ο λογαριασμός του απενεργοποιείται, γεγονός που σημαίνει ότι παύει να είναι πλέον προσιτός σε άλλους χρήστες, αλλιά τα προσωπικά του στοιχεία παραμένουν καταγεγραμμένα στο Facebook. Έτσι, αν ο χρήστης αλλιάξει γνώμη και επιθυμήσει να ενεργοποιήσει πάλι το λογαριασμό του, δεν θα χρειάζεται να καλέσει εξ αρχής τις επαφές του, αλλιά θα βρίσκεται στο στάδιο προ της απενεργοποίησεως του λογαριασμού του. Αυτός είναι και ο δικαιολογητικός λόγος που επικαλείται το Facebook για τη διατήρηση των στοιχείων του χρήστη. Λίαν προβληματικό, ωστόσο, καθίσταται το γεγονός ότι ο χρήστης δεν έχει δυνατότητα επιλογής. Δεν μπορεί να επιλέξει ανάμεσα στην ολοκληρωτική διαγραφή του και σε ένα ενδιάμεσο στάδιο, το οποίο ίσως είναι επιθυμητό από πολλούς χρήστες. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις των χρηστών που επιθυμούν να αποστασιοποιηθούν για λίγο χρονικό διάστημα από το κοινωνικό γίνεσθαι και να εμφανιστούν αργότερα. Στις περιπτώσεις αυτές η διαδικασία διατηρήσεως του λογαριασμού εξυπηρετεί τις ανάγκες του χρήστη. Αν όμως ο χρήστης επιθυμεί να μην έχει καμία σχέση πλέον με υπηρεσίες κοινωνικής δικτυώσεως και δεν θέλει τα προσωπικά του δεδομένα να καταγράφονται, η διατήρηση του λογαριασμού του καθίσταται εξαιρετικά προβληματική και μη συνάδουσα με το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικότητας. Πολλοί πολίτες φοβούνται να έχουν καταγεγραμμένα τα στοιχεία τους στο διαδίκτυο και ως εκ τούτου δικαιούνται προστασίας. Το γεγονός ότι

ανήρτησαν κάποια χρονική στιγμή τα προσωπικά τους δεδομένα στο διαδίκτυο δεν σημαίνει ότι πρέπει να ανέχονται την ανάρτηση αυτή για πάντα. Η υποχρεωτική διατήρηση των προσωπικών δεδομένων μετά από την απενεργοποίηση του λογαριασμού του χρήστη στις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης συνιστά μια από τις πιο προβληματικές λειτουργίες αυτών, η οποία δεν φαίνεται να εξυπηρετεί ουδεμία ανάγκη εύρυθμης λειτουργίας τους. Η εφαρμογή αυτή προσβάλλει το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικότητας και για το λόγο αυτό επιτακτική κρίνεται η νομοθετική ρύθμιση του θέματος σε διεθνές επίπεδο. Εξίσου προβληματικό είναι και το γεγονός ότι συμβαλλήσόμενες με το Facebook ιστοσελίδες καταγράφουν τα στοιχεία ακόμα και των μη ενεργοποιημένων λογαριασμών¹⁷⁷.

β. Περαιτέρω προβληματισμοί

βα. Η ιδιοκτησία των δεδομένων

Η εν λόγω υποχρεωτική διατήρηση των στοιχείων εγείρει επίσης το ζήτημα της ιδιοκτησίας των προσωπικών δεδομένων. Ενώ ο χρήστης δικαιούται να ελέγχει και να ορίζει τα δεδομένα του, στερείται του δικαιώματος αυτού, χωρίς να συντρέχει κάποιος ιδιάζων λόγος. Ο έλεγχος επί των πληροφοριών δύναται να εκπέσει σε ένα ιδιοκτησιακό δικαίωμα που επιτρέπει στο φορέα του να διαπραγματεύεται την ιδιωτικότητά του, αλλιά και την τιμή της¹⁷⁸. Δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι οι προσωπικές πληροφορίες που αναρτώνται στα προφίλ των χρηστών υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης αντιμετωπίζονται από τις εταιρείες ως οικονομικά μεγέθη¹⁷⁹ και συνεπώς τίθεται

177. Βλ. *Juan Carlos Perez/Nancy Gohring*, Wash. Post (Dec. 11, 2007).

178. Πρβλ. *Λίλιαν Μήτρον*, σε: Προστασία της Ιδιωτικότητας & Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, σ. 505 επ. (513 επ.).

179. Βλ. *Άννα-Μαρία Πισκοπάνη*, σε: Προστασία της Ιδιωτικότητας & Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, σ. 629 επ. (641).

το θέμα της οικονομικής εκμεταλλεύσεως αυτών. Ο χρήστης φαίνεται να συναινεί στη χρήση υπηρεσιών κοινωνικής δικτυώσεως με αντάλλαγμα την εκμετάλλευση των προσωπικών του δεδομένων από τους παρόχους των υπηρεσιών αυτών. Στην περίπτωση όμως της υποχρεωτικής διατηρήσεως των πληροφοριών του δεν τίθεται καν παραίτηση από την ιδιωτικότητα του ως συνέπεια ασκήσεως ελέγχου επί των ιδίων πληροφοριών¹⁸⁰.

ββ. Το δικαίωμα στη λήθη

Ιδιαίτερος είναι ο προβληματισμός αναφορικά με το δικαίωμα στη λήθη. Κάποιος χρήστης του Facebook μπορεί να γίνει μέλος και μετά να άλλαξε γνώμη, αλλά τα δεδομένα του καταγράφηκαν. Αντίστοιχος προβληματισμός σημειώνεται στην περίπτωση των αναρτήσεων που ο χρήστης δεν είχε δικαίωμα να τροποποιήσει ή να αποσύρει από το Facebook. Κατόπιν εντόνων διαμαρτυριών, η απόσυρση δημοσιεύσεων είναι πλέον δυνατή. Τέλος, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι ο χρήστης υπηρεσιών κοινωνικής δικτυώσεως μπορεί να ανήρτησε μία πληροφορία ή φωτογραφία, έπειτα όμως να άλλαξε γνώμη, αλλά οι άλλοι χρήστες να έχουν ήδη αποθηκεύσει την πληροφορία ή τη φωτογραφία και να την επαναδημοσιεύσει αργότερα. Εντονότερες είναι οι συνέπειες σε νεαρά άτομα που δεν μπορούν να διανοηθούν ότι μια αρνητική εικόνα τους στο διαδίκτυο θα τους συνοδεύει σε όλη τους τη ζωή. Εν προκειμένω, οι χρήστες που θέλουν να ξεχάσουν συνοδεύονται σε όλη τους τη ζωή από τις παλαιότερες

180. Ο περαιτέρω προβληματισμός έγκειται στο αν το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα είναι διαπραγματεύσιμο, από το οποίο μπορεί να παραιτηθεί κάποιος. Η ΑΠΔΠΧ στη γνωστή απόφαση για την τηλεοπτική εκπομπή του Μεγάλου Αδελφού (Big Brother) δεν αποδέχεται την απαλλοτρίωση του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα έναντι χρηματικού τιμήματος. Βλ. ΑΠΔΠΧ Απόφαση 92/2001.

αναρτήσεις τους¹⁸¹. Η όλη λογική των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης προσβάλλει το δικαίωμα στη λήθη. Μια γυναίκα, π.χ., που ήταν στο παρελθόν πόρνη, αλλά τώρα δεν είναι και επιθυμεί ριζικά να αλλιάξει στάση ζωής, θα πρέπει να συνοδεύεται από όλες τις φωτογραφίες του πρότερου βίου της, τον οποίο θέλει να ξεχάσει, αλλά δεν μπορεί¹⁸².

Η. Οι μηχανές αναζήτησης, η παρακολούθηση των χρηστών και η στοχευμένη διαφήμιση

1. Το πρόβλημα

Η στοχευμένη διαφήμιση δεν γίνεται μόνο μέσω των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης, αλλά έχει επιδείξει ήδη μακρά ιστορία στο διαδίκτυο. Η κοινωνική δικτύωση συνιστά ωστόσο μια από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις ελλείψεως ελέγχου των αναρτημένων πληροφοριών σε σελίδες κοινωνικής δικτύωσης. Αναλόγως της συμπεριφοράς των χρηστών, οι χρήστες θα είναι λήπτες συγκεκριμένων διαφημιστικών μηνυμάτων. Το Μάιο του 2008 η Καναδική Εταιρεία Πολιτικής στο διαδίκτυο και δημοσίου συμφέροντος υπέβαλε προσφυγή στον Καναδό Επίτροπο Προστασίας του Ιδιωτικού Βίου εναντίον του Facebook, με τον ισχυρισμό ότι η υπηρεσία δεν έχει ενημερώσει επαρκώς τους χρήστες αναφορικά με τον τρόπο αποκαλύψεως των προσωπικών τους δεδομένων σε τρίτους διαφημιστικούς ή άλλους κερδοσκοπικούς σκοπούς και επίσης ότι το Facebook δεν έχει λάβει τη συγκατάθεση των χρηστών αναφορικά με την αποκάλυψη

181. Βλ. *Λίλιαν Μήτρον*, Σημείωση, ΔιΜΕΕ 2009, σ. 400 επ. (408 όπ. περαιτ. παραπ.).

182. Βλ. τον προβληματισμό αναφορικά με τη διαγραφή του παρελθόντος από *Anita L. Allen*, 75 U. Chi. L. Rev. (2008), σ. 47 επ. (59).

των προσωπικών τους πληροφοριών¹⁸³. Η συγκατάθεση μπορεί να λαμβάνει επίσης χώρα ως προϋπόθεση για την εφαρμογή ορισμένων προγραμμάτων, εγκατεστημένων από εταιρίες που συνεργάζονται με υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης. Η Επιτροπή έκρινε ότι η εταιρεία Facebook παραβιάζει τις Αρχές Προστασίας της ιδιωτικότητας των χρηστών και πρότεινε σειρά μέτρων. Τον Ιούλιο του 2009 η εταιρεία Facebook, έπειτα από διαβουλεύσεις με την Καναδική Επιτροπή, δεσμεύτηκε να κάνει κάποιες αλλαγές στις ρυθμίσεις ιδιωτικότητας τόσο στο κείμενο Πολιτικής Προστασίας Ιδιωτικότητάς της όσο και στα μέτρα προστασίας της ιδιωτικότητας των χρηστών της, σύμφωνες με τις συστάσεις της Επιτροπής. Για κρίσιμα ζητήματα, όπως για την επεξεργασία των δεδομένων των χρηστών από τρίτες εταιρίες, δεν υπήρξε, ωστόσο, συμφωνία¹⁸⁴. Αξίζει να σημειωθεί ότι το Facebook μέσω ενημερώσεως του κοινού σε ειδική σελίδα ενημερώσεως, όχι όμως μηνύματος, ζήτησε στις 26 Μαρτίου 2010 από τους χρήστες να παραθέσουν τα σχόλιά τους έως τις 3 Απριλίου 2010 αναφορικά με τις προταθείσες από το Facebook αλλαγές στην Πολιτική Προσωπικού Απορρήτου και στη Δήλωση Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεών του.

Δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η αποκλειστική πηγή εσόδων των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης είναι η διαφήμιση καθώς και οι εταιρίες που συμβάλλονται με τις υπηρεσίες. Ως εκ τούτου, ο τρόπος με τον οποίο τα προσωπικά μας δεδομένα διαβιβάζονται σε άλλους για διαφημιστικούς σκοπούς θα πρέπει να είναι διαφανής. Απαραίτητη είναι η πλήρης ευαισθητοποίηση των χρηστών αναφορικά με την προστασία των δεδομένων που αναρτούν.

183. Βλ. παρουσίαση από *Samantha L. Millier*, 97 Ky. L.J. (2008-2009), σ. 541 επ. (546-7).

184. Βλ. *E. Denham*, Report of findings into the Complaint filed by the Canadian Internet Policy and Public Interest Clinic (CIPPIC) against Facebook Inc. under the Personal Information Protection and Electronic Documents Act., July 16, 2009.

2. Πρακτικές του Facebook

α. Λίστες δημόσιας έρευνας

Στο σημείο αυτό κρίσιμη κρίνεται μία σύντομη αναφορά στα μέσα που χρησιμοποιεί το Facebook. Όταν πρωτοξεκίνησε το Facebook, μόνο τα μέλη είχαν τη δυνατότητα έρευνας σε άλλα μέλη¹⁸⁵. Το Σεπτέμβριο του 2007 το Facebook ανακοίνωσε ότι έχει κατασκευάσει περιορισμένες λίστες δημόσιας έρευνας προσιτές και σε άτομα που δεν είναι εγγεγραμμένα στο Facebook. Οι λίστες αυτές εκθέτουν τα ονόματα των μελών, τη φωτογραφία του προφίλ τους και παρέχουν τη δυνατότητα αποστολής μηνύματος καθώς επίσης και τη δυνατότητα ελέγχου των φίλων των μελών. Η ανακοίνωση αυτή επίσης καθιστούσε σαφές ότι οι λίστες αυτές θα είναι προσιτές σε μηχανές αναζήτησης, όπως της Google, MSN Live, και Yahoo. Κατά συνέπεια, οποιοσδήποτε χρήστης του διαδικτύου μπορεί να δει το όνομα, τη φωτογραφία προφίλ του χρήστη που αναζήτησε και τις φωτογραφίες και τα ονόματα κάποιων «φίλων» του. Πρόσβαση στο προφίλ του έχει σε περίπτωση που ο συγκεκριμένος χρήστης έχει επιλέξει «προσβάσιμο σε όλους προφίλ». Ακόμα και αν ένας χρήστης έχει χρησιμοποιήσει ψευδώνυμο, αλλιώς οι «φίλοι» του χρησιμοποιούν τα πραγματικά τους ονόματα, μπορεί κάποιος να τον εντοπίσει ηλεκτρολογώντας ένα από τα ονόματα των καταχωρημένων «φίλων» του. Ο χρήστης του διαδικτύου μπορεί να αντιγράψει και να αποθηκεύσει τα στοιχεία αυτά χωρίς να δεσμεύεται από οποιουδήποτε όρους χρήσης. Αναφορικά με το θέμα αυτό το Facebook δεν έστειλε κάποιο προειδοποιητικό μήνυμα στους χρήστες του¹⁸⁶. Μέσω του ιστολογίου του (blog) ανακοίνωσε ότι η πολιτική του δεν συνίσταται στην ενημέ-

185. Βλ. <http://blog.facebook.com/blog.php?post=2963412130>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

186. Βλ. <http://blog.facebook.com/blog.php?post=7830237130>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

ρωση μέσω ηλεκτρονικού μηνύματος για τις αλλαγές που επέρχονται στην ιστοσελίδα και ότι οι οποιοσδήποτε αλλαγές ανακοινώνονται σε ειδικές σελίδες του Facebook (What's New Page). Μετά από τις αλλαγές αυτές οι χρήστες έγιναν αυτομάτως προσιτοί σε μηχανές αναζήτησης, αλλά διατηρούσαν το δικαίωμα απενεργοποίησης αυτής της δυνατότητας (χωρίς ωστόσο να γνωρίζουν όλοι για τη νέα εφαρμογή και για τη δυνατότητα απενεργοποίησής της). Η πολιτική του Facebook είναι ότι οι χρήστες πρέπει να αναλογίζονται ότι οι προσωπικές πληροφορίες που αναρτούν μπορούν να καθίστανται δημοσίως προσιτές¹⁸⁷.

β. Κοινωνικές διαφημίσεις

Το Νοέμβριο του 2007 το Facebook ανακοίνωσε και πάλι μέσω του ιστολογίου του ότι εισήγαγε μία καινούργια εφαρμογή, τις λεγόμενες κοινωνικές διαφημίσεις (Social Ads)¹⁸⁸. Η εφαρμογή αυτή συνίσταται στην ανάρτηση διαφημίσεων αναλόγων με τις ενέργειες των χρηστών στη σελίδα τους. Σύμφωνα με την ανακοίνωση αυτή, η εφαρμογή των κοινωνικών διαφημίσεων έχει ως συνέπεια τρεις βασικές αλλαγές για τους χρήστες του Facebook. Πρώτον, παρέχεται στους χρήστες ο τρόπος να συνδεθούν με προϊόντα, επιχειρήσεις, προσωπικότητες κ.α. Δεύτερον, οι διαφημίσεις θα έχουν μεγαλύτερη αξία για τους χρήστες, δεδομένου ότι θα ανταποκρίνονται στο προφίλ τους και θα ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες. Τρίτον, οι χρήστες θα έχουν την επιλογή να μοιράζονται τις εμπειρίες τους από τις ενέργειές τους σε άλλες συνδεδεμένες με το Facebook ιστοσελίδες με άλλους φίλους τους στο Facebook. Το Facebook επιβεβαίωσε τους χρήστες ότι οι διαφημιστές δεν

187. Βλ. <http://www.facebook.com/policy.php>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

188. Βλ. <http://blog.facebook.com/blog.php?post=6972252130>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

θα γνωρίζουν ποτέ ποιος βλέπει τις διαφημίσεις τους, δεν θα έχουν πρόσβαση στις προσωπικές πληροφορίες των χρηστών. Ωστόσο, μετά την εμφάνιση των διαφημίσεων, οι διαφημιστικές εταιρείες καταγράφουν την IP διεύθυνση του χρήστη και συχνά εγκαθιστούν cookie ή άλλα λογισμικά παρακολούθησής, ώστε να μετρούν την αποτελεσματικότητα των διαφημίσεων. Ο χρήστης δεν ενημερώνεται για τη συλλογή αυτή και το Facebook ενημερώνει στο κείμενο πολιτικής προστασίας ότι δεν φέρει καμία ευθύνη για συλλογή και επεξεργασία των πληροφοριών αυτών από τις διαφημιστικές εταιρείες. Επίσης, ο χρήστης δεν γνωρίζει σε ποιες εταιρείες διαβιβάζονται τα στοιχεία του και συνεπώς δεν μπορεί να στραφεί εναντίον τους.

γ. Καταγραφή ενεργειών των χρηστών

Το Νοέμβριο επίσημου 2007 το Facebook ανακοίνωσε και πάλι μέσω του ιστολογίου του την εισαγωγή μίας νέας εφαρμογής, της λεγόμενης Beacon¹⁸⁹. Η εφαρμογή αυτή καταγράφει τις ενέργειες των χρηστών σε ιστοσελίδες που συνεργάζονται με το Facebook και μοιράζεται τις ενέργειες αυτές με τους φίλους των χρηστών μέσω της εφαρμογής των News Feed με τη μορφή νέων ιστοριών. Πριν από την εισαγωγή της εν λόγω εφαρμογής οι χρήστες μπορούσαν να ενημερώνονται για τις εξελίξεις των άλλων χρηστών μόνο μέσω της επισκέψεως της σελίδας τους. Με την εφαρμογή αυτή οι αλληλαγές στο προφίλ ενός χρήστη εμφανίζονται ως είδηση στην αρχική σελίδα του χρήστη, ο οποίος μπορεί να ενημερώνεται για όλες τις δραστηριότητες των επαφών του στο Facebook. Η ανακοίνωση επιβεβαιώνει ότι οι συνεργαζόμενες με το Facebook ιστοσελίδες θα ενημερώνουν πάντα για τις ιστορίες που θέλουν να στείλουν στα News Feed και ότι οι χρήστες θα έχουν τη δυνατότητα να απορρίψουν την εφαρμογή αυτή τόσο στην συνεργα-

189. Βλ. <http://blog.facebook.com/blog.php?post=6972252130>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

ζόμενη με το Facebook ιστοσελίδα όσο και στο ίδιο το Facebook. Η τελευταία κυρίως εφαρμογή του Beacon προκάλεσε σωρεία παραπόνων από τους χρήστες με αποτέλεσμα την άμεση ανταπόκριση του δημιουργού του Facebook *Mark Zuckerberg*, ο οποίος το Δεκέμβριο του 2007 αφαίρεσε την εφαρμογή αυτή από τις προεπιλεγμένες ρυθμίσεις και όποιος χρήστης επιθυμούσε να συμμετάσχει θα έπρεπε να το δηλώσει ρητώς. Η μεγαλύτερη ένσταση για την εφαρμογή αυτή συνίστατο στο ότι η εφαρμογή αυτή παρακολουθεί τους χρήστες στις συνεργαζόμενες με το Facebook ιστοσελίδες, συμπεριλαμβανομένων των χρηστών που δεν είναι ενεργοποιημένοι ή παιλαίων χρηστών ή ακόμα και μη χρηστών και στέλνει τα δεδομένα αυτά πίσω στο Facebook χωρίς ούτε να ειδοποιεί τους ενδιαφερόμενους ούτε να τους ζητεί την άδειά τους¹⁹⁰. Επίσης, η εταιρεία ενημερώνει ότι συλλέγει τον τύπο του φυλλομετρητή που χρησιμοποιεί ο κάθε χρήστης (browser type) καθώς και τη διεύθυνση πρωτοκόλλου διαδικτύου (IP address) και εγκαθιστά cookie, ένα κατασκοπευτικό λογισμικό, με το οποίο συλλέγει πληροφορίες για τον χρήστη από άλλες πηγές, όπως εφημερίδες, ιστολόγια, υπηρεσίες στιγμιαίας ανταλλαγής μηνυμάτων κ.ά. με σκοπό να του παρέχει περισσότερες χρήσιμες πληροφορίες για πιο προσωποποιημένη «εμπειρία» της σελίδας. Στο κείμενο της πολιτικής ιδιωτικότητας αναφέρεται ότι παρέχεται δυνατότητα στο χρήστη να αφαιρέσει το cookie (του παρέχεται δηλαδή η opt out επιλογή).

3. Ανακόπτοντα ζητήματα

Το κρίσιμο ερώτημα που ανακύπτει είναι, αν οι εφαρμογές της λίστας αναζητήσεων, των κοινωνικών διαφημίσεων και του Beacon συνάδουν με την ανάγκη προστασίας της ιδιωτικότητας των χρηστών. Στο σημείο αυτό ο βασικότερος αντίλογος που προβάλλεται είναι ότι γίνεται χρήση των δεδομένων για άλλους σκοπούς από αυτούς, για

190. Βλ. *Juan Carlos Perez/Nancy Gohring*, Wash. Post (Dec. 11, 2007).

τους οποίους συλλέχθηκαν τα δεδομένα¹⁹¹. Αυτό που πρέπει να τονισθεί εκ των προτέρων είναι ότι προϋπόθεση για να γίνεις χρήστης είναι να συμφωνείς με την πολιτική του Facebook. Συνεπώς, ένας ευαισθητοποιημένος χρήστης οφείλει να διαβάσει προσεκτικά την πολιτική απορρήτου και στην περίπτωση που συμφωνεί με αυτή να γίνει μέλος, προβαίνοντας στις απαραίτητες επιλογές ρυθμίσεων απορρήτου. Η ίδια η πολιτική του Facebook καθιστά σαφές ότι οι πληροφορίες που αναρτώνται είναι δημόσιες και η ανάρτηση οποιουδήποτε σχολίου γίνεται με την ευθύνη του χρήστη¹⁹². Το γεγονός αυτό δεν μπορεί όμως να οδηγήσει και στη θέσπιση καταχρηστικών όρων. Αυτό, το οποίο κρίνεται καταχρηστικό εν προκειμένω, είναι ότι οι οποιαδήποτε αλληλαγή στην πολιτική απορρήτου της ιστοσελίδας αναρτάται στο ιστολόγιο της ιστοσελίδας, χωρίς να αποστέλλεται κάποιο μήνυμα στους χρήστες, με αποτέλεσμα οι χρήστες να μην ενημερώνονται επαρκώς για τις αλληλαγές αυτές. Ο χρήστης οφείλει να ενημερωθεί για την πολιτική απορρήτου μόλις γίνει μέλος, δεν μπορεί όμως να αναμένεται από εκείνον να διαβάζει τακτικά το ιστολόγιο της υπηρεσίας και να ενημερώνεται για τις οποιοσδήποτε αλληλαγές ενδεχομένως θίξουν την ιδιωτικότητα του. Για το λόγο αυτό σκόπιμη κρίνεται η υποχρέωση των υπηρεσιών να ειδοποιούν επαρκώς τους χρήστες αναφορικά με οποιαδήποτε τροποποίηση της προστασίας του απορρήτου.

Έμφαση επίσης θα πρέπει να δοθεί στην προστασία ανηλίκων και στον αποκλεισμό οποιασδήποτε εμπορικής εφαρμογής σε αυτούς και στον αποκλεισμό οποιασδήποτε μορφής επεξεργασίας των δεδομένων από τρίτους διαφημιστές, π.χ. μέσω της επεξεργασίας της διεύθυνσεως IP του χρήστη και της τοποθετήσεως ενός «cookie» στον υπολογιστή του¹⁹³.

191. Βλ. *Daniel J. Solove, Understanding Privacy*, σ. 129-133.

192. Βλ. <http://www.facebook.com/policy.php>.

193. Βλ. Γνώμη 5/2009 της Ομάδας Εργασίας του αρ. 29 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, παρ. 3.7.

Χ. Ανάγκη αναπροσαρμογής της έννοιας της ιδιωτικότητας υπό το πρίσμα των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης

Οι νέες τεχνολογικές εξελίξεις επιτάσσουν την αναπροσαρμογή της έννοιας της ιδιωτικότητας σε νέα δεδομένα. Ενώ το θεσμικό πλαίσιο για την προστασία της ιδιωτικότητας αρχικά προέβλεπε πρωτοποριακό η τεχνολογική κυρίως διαδικτυακή έκρηξη με αποκορύφωμα τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης επιτάσσει την αναπροσαρμογή του.

A. Ανάγκη ελέγχου των πληροφοριών εκ μέρους των χρηστών

Πολύ σημαντικό στον τομέα της ιδιωτικότητας των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης είναι να είναι σε θέση οι χρήστες να ορίζουν τα δεδομένα που τους αφορούν. Οι χρήστες θα πρέπει να μπορούν να αφαιρούν με πολύ απλό τρόπο αναρτήσεις που δεν επιθυμούν να δημοσιοποιούν στο διαδίκτυο και οι αναρτήσεις δεν θα πρέπει να αποθηκεύονται στα αρχεία των υπηρεσιών. Επίσης, οι χρήστες θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να διαγράφουν το προφίλ τους χωρίς τα στοιχεία τους να μένουν καταγεγραμμένα στην υπηρεσία. Η αποθήκευση των δεδομένων από την υπηρεσία χωρίς τη βούληση του χρήστη παραβιάζει το δικαίωμα ελέγχου των πληροφοριών εκ μέρους του χρήστη και για το λόγο κρίνεται ότι πρέπει να απαγορευθεί η δυνατότητα αυτή από τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης.

B. Θεσμοθέτηση της αρχής της υπευθυνότητας

Αυτό το οποίο είναι καθοριστικής σημασίας είναι η θεσμοθέτηση της αρχής της υπευθυνότητας σε υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης.

Είναι γεγονός ότι οι υπηρεσίες δεν μπορούν να ελέγχουν τη συμπεριφορά των μελών τους, για την οποία τα μέλη θα πρέπει να είναι υπεύθυνα, θα πρέπει όμως να είναι σε θέση να διαχειρίζονται τα παράπονα τους και να ανταποκρίνονται άμεσα στις καταγγελίες τους μέσω της αφαιρέσεως προσβλητικού περιεχομένου. Αυτό, όμως, το οποίο πρέπει να τονισθεί, είναι ότι θα ήταν άδικο να φέρουν όλη την ευθύνη οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύσεως και κάτι τέτοιο θα αποδυνάμωνε την εύρυθμη λειτουργία τους, με αποτέλεσμα να σημειωθεί μία επιστροφή του διαδικτύου στα αρχικά στάδια της εμφανίσεώς του, τότε που ήταν το μέσο για την επικοινωνία μεταξύ ορισμένων μόνο υπολογιστών και για ορισμένους μόνο, κατά κύριο λόγο ακαδημαϊκούς ή στρατιωτικούς σκοπούς¹⁹⁴.

Η δυνατότητα ελέγχου της συμπεριφοράς θέτει το πολύπλοκο θέμα της ανωνυμίας στο διαδίκτυο. Πώς θα διωχθεί ο χρήστης που αναρτά φωτογραφίες ή πληροφορίες για άλλα άτομα χωρίς τη σύμφωνη γνώμη αυτών; Μπορούν οι υπηρεσίες ηλεκτρονικού εγκλήματος να διώκουν τη συμπεριφορά αυτή; Πρέπει να απαιτείται από τους χρήστες να καταγράφουν τα πλήρη στοιχεία τους στις υπηρεσίες (χωρίς όμως τα στοιχεία αυτά να αναγράφονται στο προφίλ τους); Ποιοι είναι οι κατάλληλοι μηχανισμοί προστασίας της ιδιωτικότητας των θιγομένων; Από τη μία πλευρά τίθεται το ζήτημα της προστασίας της ιδιωτικότητας των χρηστών, που επιθυμούν να δρουν στο διαδίκτυο ανώνυμα χωρίς να αποκαλύπτουν τα στοιχεία της ταυτότητάς τους και από την άλλη το ζήτημα της προστασίας των θιγομένων προσώπων, που βλέπουν φωτογραφίες τους αναρτημένες σε σελίδες, προφίλ του εαυτού τους χωρίς τη βούλησή τους, αποκάλυψη προσωπικών τους πληροφοριών ακόμα και γελοιοποίηση αυτών σε απεριόριστο κύκλο χρηστών του διαδικτύου. Η ιδιωτικότητα της μίας

194. Βλ. *Σπύρο Τάσση*, Διαδίκτυο και ελευθερία έκφρασης - Το πρόβλημα των Blogs, ΔιΜΕΕ 2006, σ. 518 επ.

ομάδας συγκρούεται με την ιδιωτικότητα της άλλης. Θα πρέπει να θυσιάσουμε την ιδιωτικότητα των μεν για τους δε; Η λύση θα πρέπει να βρεθεί με βάση την αρχή της αναλογικότητας, όπως οποιαδήποτε λύση που θέτει το θέμα της σταθμίσεως αντιτιθέμενων αγαθών¹⁹⁵. Είναι γεγονός ότι η υποχρέωση καταγραφής της πλήρους ταυτότητας ενός χρήστη στην υπηρεσία θα καταστήσει τους χρήστες διστακτικότερους να εκφράσουν την άποψή τους. Στο σημείο αυτό όμως πρέπει να εξετασθεί ποιος είναι ο στόχος των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης. Οι χρήστες εγγράφονται για να εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους ή για να δικτυώνονται κοινωνικά με άλλους χρήστες; Ο βασικός σκοπός των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης είναι η δικτύωση με άλλους χρήστες (εξ' ου και ο όρος δικτύωση), δεν παύουν όμως να επιτελούν και σκοπό ελεύθερης εκφράσεως της απόψεως μέσω της δημιουργίας φόρα ανταλλαγής απόψεων. Και είναι γεγονός ότι η έκφραση της γνώμης είναι πιο ελεύθερη όταν αυτή γίνεται ανώνυμα. Η καταγραφή της πλήρους ταυτότητας των χρηστών, ακόμα και αν αυτή δεν εμφανίζεται στους χρήστες είναι εξαιρετικά επίφοβη δεδομένης της τεχνολογικής αδυναμίας προστασίας όλων των καταγεγραμμένων πληροφοριών. Η πιθανότητα αθέμιτης προσβάσεως στις πληροφορίες δεν μπορεί να αποκλειστεί. Αυτό το οποίο θα ήταν σημαντικό είναι η υποχρέωση των υπηρεσιών να αφαιρούν οποιαδήποτε ανάρτηση αποτελεί αντικείμενο παραπόνου. Αν δηλαδή ο εικονιζόμενος σε μία φωτογραφία ζητήσει από αυτόν που την ανάρτησε να την αφαιρέσει και εκείνος αρνείται, τότε η υπηρεσία θα πρέπει να την αφαιρέσει κατόπιν υποβολής παραπόνου. Είναι γεγονός ότι η άμεση και αποτελεσματική διαχείριση των παραπόνων θα δυσχεράνει την εύρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών, δεν υπάρχει όμως κάποιος άλλος τρόπος δυνατός να οδηγήσει σε πρακτική αρμονία την ιδιωτι-

195. Βλ. *Χρήστο Γεραρή*, Συνέντευξη τύπου με την ευκαιρία της Ευρωπαϊκής Ημέρας Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, 28 Ιανουαρίου 2010, σ. 5.

κότητα των χρηστών και την ιδιωτικότητα των θιγομένων ατόμων. Εν προκειμένω, κρίνεται σκόπιμο από τον πάροχο της υπηρεσίας κοινωνικής δικτυώσεως μόλις λάβει γνώσει ενός παραπόνου να αποσύρει ταχέως τις πληροφορίες¹⁹⁶.

Βέβαια, δεν θα πρέπει να παραγνωριστεί το γεγονός ότι η βλάβη του θιγομένου δεν αποκαθίσταται πλήρως με την αφαίρεση μίας ενοχλητικής, ψευδούς ή ακόμα και προσβλητικής για αυτόν αναρτήσεως. Πολλοί επισκέπτες των σελίδων πιθανόν δεν θα ενημερωθούν ποτέ για την αναλήθεια μίας αναρτήσεως και θα μείνουν με λανθασμένες εντυπώσεις ή θα μάθουν ιδιωτικές πληροφορίες χωρίς τη θέληση του υποκειμένου των δεδομένων. Στην περίπτωση αυτή γεννάται η ανάγκη δημιουργίας αλληλά και ενισχύσεως των αρμοδιοτήτων μίας διαμεσοληθτικής αρχής μεταξύ των πολιτών και των δικωκτικών αρχών, λαμβάνοντας τις καταγγελίες των πρώτων και προωθώντας τις στις αρμόδιες δικωκτικές αρχές.

Γ. Ανάγκη διεξοδικής ενημερώσεως των χρηστών για τα μέσα διαδόσεως των δεδομένων τους

Δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι τα έσοδα των υπηρεσιών κοινωνικής δικτυώσεως προέρχονται αποκλειστικά από τις εταιρείες που συνεργάζονται με αυτές. Ως εκ τούτου, οι πάροχοι υπηρεσιών κοινωνικής δικτυώσεως θα πρέπει να ενημερώνουν κατά τρόπο άμεσο και κατανοητό τους χρήστες για την ταυτότητά τους, αλληλά και για τους σκοπούς και τους διαφόρους τρόπους, με τούς οποίους προτίθενται να επεξεργαστούν τα δεδομένα τους. Επίσης οι χρήστες θα πρέπει να ενημερώνονται ότι η ανάρτηση πληροφοριών σε σελίδες κοινωνικής δικτυώσεως ελληοχεύει κινδύνους και ότι τα μέσα προστα-

196. Βλ. *Ηλία Καστανά*, σε: *Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα*, σ. 29 επ. (47).

σίας των πληροφοριών δεν είναι τέλεια. Η τεχνολογία προστασίας της ιδιωτικότητας δεν επαρκεί στο να αντιμετωπίσει τους κινδύνους, που η ίδια η τεχνολογία απαιτεί.

Οποιαδήποτε αλληλαγή στον τομέα της ιδιωτικότητας θα πρέπει να καθίσταται γνωστή στους χρήστες με ειδική ενημέρωση και όχι με απλή ανάρτηση των αλληλαγών αυτών σε ενημερωτική σελίδα της υπηρεσίας. Επίσης, αναγκαία καθίσταται η υποχρέωση του χρήστη να συναινεί εκ νέου εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος με τις αλληλαγές αυτές. Σε περίπτωση που δεν συναινεί, θα πρέπει να απενεργοποιείται ο λογαριασμός του.

Δ. Θεσμοθέτηση της αρχής εν αμφιβολία υπέρ της ιδιωτικότητας

Πολύ σημαντική κρίνεται η υποχρέωση των υπηρεσιών κοινωνικής δικτυώσεως να έχουν προεπιλέξει στο προφίλι των χρηστών τις πιο φιλικές για την ιδιωτικότητα εφαρμογές. Ο χρήστης, εάν επιθυμεί να κοινοποιήσει τα δεδομένα του σε ευρύτερο κύκλο ατόμων, θα έχει τη δυνατότητα να το κάνει μόνος του. Πληθώρα ερευνών έχει αποδείξει ότι οι χρήστες δεν καθιστούν μέσω των ρυθμίσεων των υπηρεσιών κοινωνικής δικτυώσεως τα δεδομένα απόρρητα στο ευρύ κοινό, γιατί δεν γνωρίζουν περί των ρυθμίσεων αυτών. Η αποκάλυψη των πληροφοριών θα πρέπει να είναι αποτέλεσμα προσωπικής επιλογής του χρήστη και να μην συμβαίνει κατά λάθος εκ λόγων άγνοιας. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, στις οποίες ο χρήστης επιθυμεί την ευρεία δημοσιοποίηση των δεδομένων του. Π.χ. ένας πολιτικός επιθυμεί να καταστήσει τις απόψεις του και γενικότερα τη σταδιοδρομία του γνωστή στο ευρύ κοινό μέσω των υπηρεσιών κοινωνικής δικτυώσεως. Αντιστοίχως, ένας καλλιτέχνης επιθυμεί να εκθέσει στο κοινό τα έργα του καθιστώντας τα προσιτά σε απεριόριστο αριθμό χρηστών. Η ευρεία προβολή δεν θα πρέπει να αποθαρρύνεται, αλλήθι θα πρέπει να στηρίζεται στη βούληση του χρήστη. Με διαφορετική διατύπωση,

ο χρήστης θα πρέπει να είναι το υποκείμενο και όχι το αντικείμενο των δεδομένων¹⁹⁷.

Ε. Ανάγκη ευαισθητοποίησης των χρηστών

Η αλματώδης ανάπτυξη του διαδικτύου και το νέο μόρφωμα, η κοινωνική δικτύωση, δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται από τους χρήστες με εχθρικότητα, αλλά με σύνεση. Η κοινωνική δικτύωση προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα, ο χρήστης, ωστόσο, θα πρέπει να γνωρίζει ότι από τη στιγμή που αναρτά μία πληροφορία σε σελίδα κοινωνικής δικτύωσης δεν θα μπορεί να έχει την προσδοκία η πληροφορία αυτή να είναι εμπιστευτική. Και λόγω των ατελειών της τεχνολογίας να σταματήσει ολοκληρωτικά την διαβίβαση της πληροφορίας σε μη επιθυμητά πρόσωπα αλλά και λόγω τη φύσεως των πραγμάτων. Η διαβίβαση μίας πληροφορίας σε επιθυμητό πρόσωπο μέσω σελίδας κοινωνικής δικτύωσης μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα το πρόσωπο αυτό να διαδώσει (ακόμα και καλοπροαίρετα) την πληροφορία αυτή σε κάποιο μη επιθυμητό για το υποκείμενο της πληροφορίας πρόσωπο. Π.χ. μέσω αναρτήσεως φωτογραφίας γίνεται γνωστό σε εξαιρετικά στενό κύκλο (επιλεγμένο από τον ίδιο το χρήστη) ότι κάποιος απουσιάζει συγκεκριμένη χρονική περίοδο σε εξωτικό νησί. Καλοπροαίρετα και ανυποψίαστα κάποιος που είδε τη φωτογραφία διαδίδει την είδηση σε έναν φίλο του και μέσω μίας αλυσίδας προσώπων ενημερώνεται και ο εργοδότης του χρήστη, στον οποίο ο χρήστης είχε δηλώσει ασθένεια. Και σαφώς δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι οι περιπτώσεις κακοπροαίρετης διαδόσεως πληροφοριών δεν είναι αμελητέες. Το συμπέρασμα είναι ότι η φύση των ιστοτόπων κοινωνικής δικτύωσης αδυνατεί εκ των πραγμάτων να καταστήσει την ανάρτηση πληροφοριών εμπιστευτική. Ως εκ τούτου, απαιτείται

197. Πρβλ. *Peter Schaar*, σ. 230.

ευαισθητοποίηση των χρηστών αναφορικά με το πού διαδίδουν τις προσωπικές τους πληροφορίες.

ΣΤ. Συνειδητοποίηση των ορίων της τεχνολογίας να προστατεύσει την ιδιωτικότητα

Είναι γεγονός ότι οι τεχνολογικοί παράγοντες θέτουν όρια στη δυνατότητα προστασίας της ιδιωτικότητας¹⁹⁸. Πολύ πρόσφατα ένα τεχνικό σφάλμα οδήγησε στη δημοσιοποίηση προσωπικών συζητήσεων των χρηστών. Το Facebook εν προκειμένω αναγκάστηκε να διακόψει τη λειτουργία των προσωπικών συζητήσεων (chat) για αρκετές ώρες, μέχρις ότου διορθωθεί το πρόβλημα. Για ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα πάντως οι χρήστες είχαν τη δυνατότητα μέσω της προεπισκοπήσεως του προφίλ άλλων χρηστών να διαβάσουν προσωπικές συζητήσεις των φίλων τους και να δουν εκκρεμή αιτήματα στη λίστα των επαφών τους¹⁹⁹. Η περίπτωση αυτή κρούει τον κώδωνα του κινδύνου ότι η προστασία των προσωπικών δεδομένων εκ μέρους των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης είναι ελλιπής. Πρέπει, ωστόσο, να περάσει στη συνείδηση των χρηστών ότι η τεχνολογία αδυνατεί να προστατεύσει ικανοποιητικά τα προσωπικά τους δεδομένα και ως εκ τούτου οφείλουν για λόγους δικής τους προστασίας να είναι εξαιρετικά προσεκτικοί αναφορικά με τις πληροφορίες που δημοσιοποιούν.

Z. Προς μια νέα ηθική της διαχείρισεως πληροφοριών

Η ραγδαία εξάπλωση του διαδικτύου και το παράδειγμα των ιστοτόπων κοινωνικής δικτύωσης καθιστά σαφή την ανάγκη διαμορφώ-

198. Πρβλ. *Λίλιαν Μήτρον*, σε: Προστασία της Ιδιωτικότητας & Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, σ. 505 επ. (530).

199. Βλ. Εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, 7 Μαΐου 2010, <http://www.tanea.gr/default.asp?pid=2&ct=2&artid=4573446>, τελευταίος έλεγχος: 15 Μαΐου 2010.

σεως μίας νέας ηθικής αναφορικά με τη διαχείριση πληροφοριών. Από την πλευρά των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης απαιτείται αυτοσυγκράτηση και από την πλευρά των χρηστών υπευθυνότητα²⁰⁰. Η διαμόρφωση μία νέα ηθικής μπορεί να βασιστεί στην ενίσχυση των δικαιωμάτων των χρηστών, αλλά και στην γενικότερη αναμόρφωση του δικαίου της ιδιωτικότητας. Το δίκαιο της ιδιωτικότητας χρήζει εκσυγχρονισμού και αναπροσαρμογής του στις αληματοδεις τεχνολογικές εξελίξεις. Το δίκαιο δεν πρέπει να παρατηρεί ασθμαίνοντας τις εξελίξεις αυτές, αλλά να τις συνδιαμορφώνει. Δεν πρέπει να διαδραματίζει ανασταλτικό ρόλο στην ανάπτυξη της τεχνολογίας, αλλά συνδιαμορφωτικό ρόλο, έτσι ώστε η κοινωνία της πληροφορίας να μην καταστεί κοινωνία επιτηρήσεως της πληροφορίας²⁰¹.

Η. Ανάγκη παγκόσμιας αντιμετώπισεως της ιδιωτικότητας στο διαδίκτυο

Η παγκόσμια εξάπλωση του διαδικτύου οδηγεί σε μία παγκόσμια διάδοση των πληροφοριών. Όσο και αν ορισμένα κράτη προστατεύουν επαρκώς τα δικαιώματα των χρηστών, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι στην πλειονότητα των κρατών απουσιάζει η θεσμοθέτηση δικαϊκής προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Και η έλλειψη αυτή δεν είναι αισθητή μόνο σε μικρά κράτη, αλλά ακόμα και σε μεγάλα και σημαντικά για την ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας κράτη, όπως η Κίνα και οι Ινδίες. Η ανάγκη προστασίας των δεδομένων σε ευρωπαϊκό επίπεδο και η προσαρμογή των ευρωπαϊκών οδηγιών προστασίας των προσωπικών δεδομένων στις νέες τεχνολογικές εξελίξεις είναι αδήριτη, δεν δίδει όμως εξ ολοκλήρου λύση στο ζήτημα της προστασίας της ιδιωτικότητας σε παγκόσμιο επίπεδο. Απαιτείται αντιμετώπιση του θέματος σε

200. Πρβλ. *Peter Schaar*, σ. 231.

201. Πρβλ. *Peter Schaar*, σ. 230.

παγκόσμιο επίπεδο, κήληιστα μία πρωτοβουλία μέσω των Ηνωμένων Εθνών. Η προστασία της ιδιωτικότητας επιτυγχάνεται ριζικά μόνο σε παγκόσμιο επίπεδο.

Θ. Προς ένα νέο μοντέλο κοινωνικής δικτύωσης

Η όλη δομή των ιστότοπων κοινωνικής δικτύωσης αδυνατεί από μόνη της να προστατεύσει ικανοποιητικά την ιδιωτικότητα των χρηστών. Ευκαταία θα ήταν η υιοθέτηση μίας άλλης λογικής, βάσει της οποίας τα προσωπικά δεδομένα των χρηστών θα δεν θα είναι αποθηκευμένα σε μία κεντρική βάση κάποιας υπηρεσίας κοινωνικής δικτύωσης, αλλά θα παραμένουν αποθηκευμένα και κρυπτογραφημένα στους υπολογιστές των χρηστών. Το θέμα αυτό έχει, ωστόσο, οικονομικές προεκτάσεις, δεδομένου ότι τα προσωπικά δεδομένα δεν θα είναι πια αντικείμενο οικονομικής εκμεταλλεύσεως των υπηρεσιών και, ως εκ τούτου, δεν θα υπάρχει κίνητρο από τις υπηρεσίες να σχεδιάσουν έναν τέτοιου είδους ιστότοπο. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει στην παρούσα φάση η ανάπτυξη ενός καινούργιου μοντέλου κοινωνικής δικτύωσης, του λεγόμενου diaspora, το οποίο δεν έχει τεθεί ακόμα σε λειτουργία. Ο νέος αυτός ιστότοπος θα βασίζεται στην λογική της ανοιχτής πηγής (open source) και θα επιτρέπει στον καθένα να στήνει δικά του μικρά δίκτυα. Θα παρέχεται η δυνατότητα συνδέσεως μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών δικτύων που βασίζονται στο diaspora, έτσι ώστε να μπορεί να υπάρχουν μεγάλα δίκτυα που δεν θα βασίζονται σε ένα ενοποιημένο σύστημα από servers, αλλά σε πολλούς μικρούς διεσπαρμένους. Με τον τρόπο αυτό, αξιοποιώντας τον ανοιχτό κώδικα που φιλοδοξεί να δώσει η ομάδα του diaspora θα μπορεί ο καθένας, είτε είναι ακαδημαϊκός φορέας είτε επιχείρηση ή οργανισμός κλπ, να δημιουργεί εύκολο το δικό του δίκτυο, στο οποίο μπορεί να μοιράζεται εύκολα πληροφορίες. Εφαρμογές, που παρέχουν αυτή την δυνατότητα, υπάρχουν αρκετές στην αγορά, όμως η ιδέα της διασυνδέσεως των διαφόρων δικτύων μεταξύ τους, μπορεί να δώσει μία πολύ σημαντική ώθηση σε μία τέτοια πρωτοβουλία.

ΧΙ. Επίλογος

Αναμφίβολα τα πλεονεκτήματα της χρήσεώς των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης είναι εξαιρετικής σημασίας και δεν δύναται να παραγνωρισθούν και να υποβιβασθούν. Οι υπηρεσίες αυτές άλλαξαν ριζικά τη ζωή μας προσφέροντας αξιέπαινες δυνατότητες δικτύωσης με έναν ευρύ κύκλο προσώπων. Βέβαια δεν πρέπει να αγνοούνται και οι κίνδυνοι που προκαλούνται από τις υπηρεσίες αυτές. Σκοπός της παρούσης μελέτης δεν ήταν να παρουσιάσει τα μειονεκτήματα των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης. Σκοπός της μελέτης ήταν να παρουσιάσει τις υπηρεσίες αυτές ως μια εθνική, ευρωπαϊκή, αλλά κυρίως παγκόσμια πρόκληση για την προστασία της ιδιωτικότητας του ατόμου και να προτείνει τρόπους προστασίας των χρηστών της. Στο σημείο αυτό έγκειται και ο ρόλος του δικαίου να αντιμετωπίσει τη νέα πρόκληση, προκειμένου να μεταηλλάξει του κινδύνους της πληροφορικής τεχνολογίας από μείζονα απειλή σε έλληγη διακινδύνευση²⁰². Το δίκαιο οφείλει όχι μόνο να ακολουθεί την τεχνολογία, αλλά να τη συνδιαμορφώνει.

Το δίκαιο πρέπει να είναι σε θέση να κατευθύνει, να ελέγχει και σε περιπτώσεις ανάγκης να περιορίζει την τεχνολογία ανταποκρινόμενο πάντοτε στο εκάστοτε μεταλλασσόμενο επίπεδο της επιστήμης και της τεχνολογίας²⁰³. Για άλλη μια φορά όμως το δίκαιο έπεται του εγκλημάτων. Πρώτα παρουσιάσθηκαν οι κίνδυνοι μέσω των τεχνολογιών αυτών και μετά καλείται το δίκαιο να τους αντιμετωπίσει με τα μέσα

202. Βλ. *Νίκο Κ. Αλιβιζάτο*, σε: *Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα*, σ. 7 επ. (8).

203. Βλ. *Πελοπίδα Δόνο*, σε: *Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα*, σ. 23 επ. (24).

που έχει και να ανταποκριθεί στις εκάστοτε ανάγκες. Αυτό είναι εν μέρει η λογική, διότι η δυνατότητες προβλέψεως δεν είναι απεριόριστες. Είναι γεγονός πάντως ότι οι σύγχρονες εκφάνσεις της προστασίας της ιδιωτικότητας αποδεικνύονται ανεπαρκείς να προστατεύσουν την ιδιωτική σφαίρα στην περίπτωση των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης. Απαιτείται αφενός επαναπροσδιορισμός της έννοιας της ιδιωτικότητας στο διαδίκτυο και αφετέρου η θεσμική οριοθέτηση των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης σε παγκόσμιο επίπεδο (όχι μόνο σε εθνικό), δεδομένης της παγκοσμιοποίησης του διαδικτύου. Αυτό το οποίο επίσης θα συνέδραμε στην προστασία των αναρτημένων πληροφοριών είναι η καθιέρωση της αρχής εν αμφιβολία υπέρ της προστασίας, δηλαδή οι ρυθμίσεις απορρήτου των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης πρέπει εκ των προτέρων να είναι εξαιρετικά περιοριστικές για τους χρήστες και οι χρήστες να έχουν τη δυνατότητα να καταστήσουν τις αναρτημένες πληροφορίες προσιτές σε ευρύτερο κύκλο χρηστών μέσω της αλληλλαγής των ρυθμίσεων. Επίσης οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης θα πρέπει να θέτουν σε εφαρμογή μια εύχρηστη διαδικασία διαχείρισης παραπόνων, έτσι ώστε, αν κάποιος χρήστης παραπονεθεί για την ανάρτηση μίας φωτογραφίας του, η ίδια η υπηρεσία να μπορεί να την αφαιρέσει και να μην απαιτείται ο χρήστης να στραφεί ιδιωτικά εναντίον εκείνου που ανήρτησε τη φωτογραφία. Η διαδικασία διαχείρισης των παραπόνων δεν θα πρέπει, ωστόσο, να προκαλέσει υπέρμετρη επιβάρυνση στις υπηρεσίες, γιατί κάτι τέτοιο θα δυσκόλευε τη λειτουργία τους και θα μείωνε τα πολύ σημαντικά πλεονεκτήματά τους.

Βέβαια, το δίκαιο δεν αρκεί από μόνο του. Είναι ένα σημαντικό εργαλείο, αλλιά όχι το μόνο. Αυτό το οποίο είναι καθοριστικής σημασίας εν προκειμένω είναι η ανάπτυξη των τεχνολογιών ενισχύσεως της ιδιωτικότητας, οι οποίες στις μέρες μας αδυνατούν να εξασφαλίσουν ένα επαρκές επίπεδο προστασίας. Δεδομένων των ατελειών αυτών, οι χρήστες δεν θα πρέπει να αγνοούν ότι η ανάρτηση προσωπικών δεδομένων σε σελίδες κοινωνικής δικτύωσης δεν μπορεί εκ των

πραγμάτων, λόγω τεχνικών ή πρακτικών αδυναμιών να πληροί τους όρους της εμπιστευτικότητας και ως εκ τούτου οι ίδιοι οι χρήστες πρέπει να είναι ευαισθητοποιημένοι αναφορικά με τις πληροφορίες που αναρτούν. Η ευαισθητοποίηση αυτή πρέπει να ξεκινάει από το ίδιο το σχολείο, το οποίο θα ενημερώνει τους μαθητές αλληλά και τους γονείς, αναφορικά με τα οφέλη, αλληλά και τους κινδύνους του διαδικτύου γενικότερα και των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης ειδικότερα. Η ενημέρωση δεν θα πρέπει να έχει την έννοια της αποθαρρύνσεως ή ακόμα και της τιμωρίας της χρήσεως τους από την πλευρά των μαθητών, αλληλά της παρουσιάσεως των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων που προκύπτουν από αυτές.

Η νέα πρόκληση των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης δεν συνίσταται όμως μόνο στον αναπροσδιορισμό της έννοιας της ιδιωτικότητας, αλληλά καταδεικνύει τη δυναμική της ανθρώπινης αντιδράσεως και ευαισθητοποιήσεως. Όσο η αντίδραση και η άρνηση των χρηστών δυναμώνει, όσο πιο πολύ εντείνεται η ευαισθητοποίηση σε θέματα προστασίας της ιδιωτικότητας, τόσο περισσότερο οι πάροχοι των υπηρεσιών θα αναγκάζονται να εγκαταλείπουν πρακτικές που εισβάλλουν εμμέσως και «υποδορίως» στην ιδιωτική ζωή του ατόμου. Η μέχρι τώρα πρακτική των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης αποδεικνύει του λόγου το αληθές.

ΧΙΙ. Βιβλιογραφία

Ελληνική

Αλιβιζάτος, Νίκος Κ.: Πρόλογος, σε: «Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα», Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004, σ. 7 επ.

Ανθόπουλος, Χαράλαμπος: Προστασία προσωπικών δεδομένων και ελευθερία πληροφόρησης, ΔτΑ 2004, σ. 542 επ.

Βουτσάκης, Βασίλης: Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή: υποκειμενικές και αντικειμενικές πτυχές, σε: Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004, σ. 87 επ.

Γεραρής, Χρήστος: Προληπτική Δράση-Στόχος της Αρχής για το 2010, σε: Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, Συνέντευξη τύπου με την ευκαιρία της Ευρωπαϊκής Ημέρας Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, 28 Ιανουαρίου 2010, <http://www.dpa.gr/APDPXPortlets/htdocs/documentSDisplay.jsp?docid=10,232,86,40,50,209,222,67>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

Δαγτόγλου, Πρόδρομος: Ατομικά Δικαιώματα, Α΄ Τόμος, δεύτερη έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 2005.

Δόνος, Πελοπίδας: Τεχνολογική διακινδύνευση και προστασία προσωπικών δεδομένων, σε: Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004, σ. 23 επ.

Ζορκάδης, Βασίλειος: Ειδικά θέματα διαδικτύου: Spam, Εικονική Περιήγηση σε δρόμους, Κοινωνική Δικτύωση, σε: Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, Συνέντευξη τύπου με την ευκαιρία της Ευρωπαϊκής Ημέρας Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, 28 Ιανουαρίου 2010, <http://www.dpa.gr/APDPXPortlets/htdocs/documentSDisplay.jsp?docid=10,232,86,40,50,209,222,67>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

Καρδασιάδου, Ζωή: Ευρωπαϊκές Εξελίξεις στον τομέα της προστασίας προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες και το μέλλον της ευρωπαϊκής οδηγίας 95/46/ΕΚ, σε: Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, Συνέντευξη τύπου με την ευκαιρία της Ευρωπαϊκής Ημέρας Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, 28 Ιανουαρίου 2010, <http://www.dpa.gr/APDPXPortlets/htdocs/documentSDisplay.jsp?docid=10,232,86,40,50,209,222,67>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

Καστανάς, Ηλίας: Το ίντερνετ και η προστασία της ιδιωτικής ζωής και της ελευθερίας της έκφρασης: σε αναζήτηση έξυπνων ρυθμίσεων, σε: Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004, σ. 29 επ.

Κωνσταντινίδης, Κωνσταντίνος: Ποινικό δίκαιο και ανθρώπινη αξιοπρέπεια, Αθήνα - Κομοτηνή 1987.

Μάνεσης, Αριστόβουλος: Ατομικές Ελευθερίες, τέταρτη έκδοση, Θεσσαλονίκη 1982,

Μαυριάς, Κώστας: Το συνταγματικό δικαίωμα ιδιωτικού βίου, Αθήνα-Κομοτηνή 1982.

Μήτρου, Λίλιαν: Προστασία Προσωπικών Δεδομένων: Ένα νέο δικαίωμα;, σε: Δημήτρη Θ. Τσάτσο/Ευάγγελο Β. Βενιζέλο/Ξενοφώντα Ι. Κοντιάδη (επιμ.), Το Νέο Σύνταγμα, Πρακτικά Συνεδρίου για το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1975/1986/2001, Αθήνα-Κομοτηνή 2001, σ. 83 επ.

- *της ιδίας*: Η προστασία των προσωπικών δεδομένων στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων. Η συμβολή της Αρχής, σε: Πελοπίδα Δόνο, Λίλιαν Μήτρου, Φίλιππο Μίτληττον, Βαγγέλη Παπακωνσταντίνου (επιμ.), Η Αρχή Προστασίας προσωπικών Δεδομένων και η Επαύξηση της Προστασίας των Δικαιωμάτων, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2002, σ. 21 επ.

- *της ιδίας*: Προσωπικά δεδομένα, ιδιωτικότητα και απόρρητο, σε: Συνήγορο του Πολίτη (επιμ.), Ιατρικό Απόρρητο, πληροφορίες που

αφορούν προσωπικά δεδομένα, ηλεκτρονικός ιατρικός φάκελος και αρχεία νοσοκομείων, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2006, σ. 19 επ.

-της ιδίας: Σημείωση, ΜΠρΘεσ 16790/2009 (Ασφαλιστικά μέτρα) [Ανάρτηση στο facebook εγγράφων με προσωπικά δεδομένα και δυσφημιστικών σχολίων], ΔιΜΕΕ 2009, σ. 400 επ.

-της ιδίας: Η προστασία της Ιδιωτικότητας στην Πληροφορική και στις Επικοινωνίες. Η νομική διάσταση, σε: Κωνσταντίνο Λαμπρινουδάκη/Λίλιαν Μήτρου/Στέφανο Γκρίτζαλη/Σωκράτη Κάτσικα (επιμ.), Προστασία της Ιδιωτικότητας & Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, Αθήνα 2010, σ. 505 επ.

Πάντζου, Γραμματή: Ιδιωτική ζωή και Τεχνολογίες Επικοινωνιών και Πληροφορικής, http://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33%2C15117&_dad=portal&_schema=PORTAL&piref33_15124_33_15117_15117.etos=2008&piref33_15124_33_15117_15117.minas=-1&piref33_15124_33_15117_15117.ananeo.si=%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%BD%CE%AD%CF%89%CF%83%CE%B7, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

Παπακωνσταντίνου, Ευάγγελος: Νομική αντιμετώπιση των ιστολογίων (blogs): με αφορμή τη δημοσιοποίηση αποτελεσμάτων δημοσκοπήσεων, ΕφημΔΔ 2009, σ. 460 επ.

Παραράς, Πέτρος: Αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Διεθνείς σχέσεις, σε: Πέτρο Παραρά (επιμ.), Σύνταγμα Ι, 2η έκδοση, Αθήνα 2010.

Πισκοπάνη Άννα-Μαρία: Η προστασία της ιδιωτικότητας των χρηστών του Facebook, ΔιΜΜΕ 2009, σ. 228 επ.

- της ιδίας: Το φαινόμενο Facebook: Αποδομώντας το Δίκαιο Προστασίας της Ιδιωτικότητας, σε: Κωνσταντίνο Λαμπρινουδάκη/Λίλιαν Μήτρου/Στέφανο Γκρίτζαλη/Σωκράτη Κάτσικα (επιμ.), Προστασία της Ιδιωτικότητας & Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, Αθήνα 2010, σ. 629 επ.

Τάσσης, Σπύρος: Διαδίκτυο και ελευθερία έκφρασης - Το πρόβλημα των Blogs, ΔιΜΕΕ 2006, σ. 518 επ.

- Τσόλιας, Γρηγόρης*: Δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και «αντίστροφη αναζήτηση» αυτών για λόγους διακρίβωσης ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Εξ αφορμής της υπ' αριθ. 19/2008 απόφασης ΑΠΔΠΧ, ΔιΜΕΕ 2008, σ. 175 επ.
- Τσουμάνης, Νίκος*: Σημείωση σε BGH, Urteil v. 23.6.2009 VI ZR 196/2008 [Διαδικτυακός τόπος με αντικείμενο την αξιολόγηση εκπαιδευτικών από τους μαθητές τους], ΔιΜΜΕ 2009, σ. 408 επ.
- Χρυσόγονος, Κώστας Χ.*: Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 3^η έκδοση, Αθήνα 2006.

Αλλοδαπή

- Allen, Anita L.*: Uneasy Access, Privacy for Women in a Free Society, New Jersey 1988.
- της ιδίας*: SYMPOSIUM: SURVEILLANCE: Dredging up the Past: Lifelogging, Memory, and Surveillance, 75 U. Chi. L. Rev. (2008), σ. 47 επ.
- Benn, Stanley I.*: Privacy, Freedom, and Respect for Persons, σε: J. Roland Pennock & John W. Chapman (επιμ.), Nomos XII, 1971, Privacy σ. 1 επ. (24).
- Bloustein, Edward*: Privacy as an Aspect of Human Dignity: An Answer to Dean Prosser, 39 N.Y.U. L. Rev. (1964), σ. 962 επ.
- Borges, Jorge Luis*: Everything and Nothing, σε: Donald A. Yates/James E. Irby (επιμ.) Labyrinths, New York 1964, σ. 248 επ.
- Boyd, Danah/Jeffrey, Heer*: Profiles as Conversation: Networked Identity Performance on Friendster, σε: Proceedings of the Hawai'i International Conference on System Sciences (2006), <http://www.danah.org/papers/HICSS2006.pdf>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

- Brandenburg, Carly*: The Newest Way to Screen Job Applicants: A Social Networker's Nightmare, 60 Fed. Comm. L.J. (2008), σ. 597 επ.
- Carlson, Steven C./Miller, Ernest D.* Pubic Data and Personal Privacy, 16 COMPUTER & HIGH TECH. L.J. (1999), σ. 83 επ.
- Cate, Fred H.*: Privacy in the Information Age, Washington 1997.
- Cody, Jonathan P.*: Comment, Protecting Privacy Over the Internet: Has the Time Come to Abandon Self-Regulation?, 48 Cath. U. L. Rev. (1999), σ. 1183 επ.
- Cooper, Alissa*: <http://www.dallasnews.com/sharedcontent/dws/bus/stories/120907dnbusprivacy.1c47951.html>, τελευταίο έλεγχο: 15 Απριλίου 2010.
- Findlay, Daniel*: Recent Development: Tag! Now You're Really "It" What Photographs on Social Networking Sites Mean for the Fourth Amendment, 10 N.C. J.L. & Tech. (2008), σ. 171 επ.
- Fried, Charles*: Privacy, 77 Yale L.J. (1968), σ. 475 επ.
- Frowein, Jochen Abr.*: Artikel 8 (Recht auf Achtung des Privat-und Familienlebens), σε: Jochen Abr. Frowein/Wolfgang Peukert (επιμ.), Europäische Menschenrechtskonvention, EMRK-Kommentar, Kehl am Rhein 2009.
- Gavison, Ruth*: Privacy and the Limits of Law, 89 Yale L.J. (1980), σ. 421 επ.
- Gugliotta, Guy*: Tech Companies See Market for Detection: Security Techniques Offer New Precision, Washigton Post, Sept. 28, 2001, σ. A8.
- Guo, Richard M.*: ANNUAL REVIEW 2008: CYBERLAW: Note: Stranger Danger and the Online Social Network, 23 Berkeley Tech. L.J. (2008), σ. 617 επ.

- Hashemi, Yasamine*: Σημείωση: Facebook's privacy policy and its third-party partnerships, 15 B.U. J. SCI. & TECH. L. (2009), σ. 140 (153-154).
- Hass, Nancy*: In Your Facebook.com, N.Y. Times, 8 Ιανουαρίου 2006, §4A, σ. 30.
- Haynes, Allyson W.*: Online Privacy Policies: Contracting Away Control Over Personal Information?, 111 Penn St. L. Rev. (2007), σ. 587.
- Helms, Shawn C.*: Translating Privacy Values with Technology, 7 B.U. J. Sci. & Tech. L. (2001) σ. 288 επ.
- Hodge, Matthew J.*: The Fourth Amendment and Privacy Issues on the "New" Internet: Facebook.com and MySpace.com, 31 S. Ill. U. L. J. (1996), σ. 95 επ.
- Hustinx, Peter*: Μια υπόσχεση από τη Λισσαβόνα. Η ανεμπόδιστη δράση της ελληνικής Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα δεν αφορά μόνο την Ελλάδα, σ. 1, http://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33,6948&_dad=portal&_schema=PORTAL, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
- Kang, Jerry*: Information Privacy in Cyberspace Transactions, 50 Stan. L. Rev. (1998), σ. 1193 επ.
- Levin, Avner/Nicholson, Mary Jo*, Privacy Law in the United States, the EU and Canada: The Allure of the Middle Ground, 2 Ottawa L. & Tech. J. (2005), σ. 357 επ.
- Levin, Avner/ Sanchez Abril, Patricia*: Two Notions of Privacy Online, 11 Vand. J. Ent. & Tech. L. (2009), σ. 1001 επ.
- Millier, Samantha L.*: The Facebook Frontier: Responding to the Changing Face of Privacy on the Internet, 97 Ky. L.J. (2008-2009), σ. 541 επ.
- Panagopoulou-Koutnatzi, Fereniki*: Die Selbstbestimmung des Patienten. Eine Untersuchung aus verfassungsrechtlicher Sicht, Berlin 2009.
- Parker, Richard*: A Definition of Privacy, 27 Rutgers L. Rev. (1984), σ. 275 επ.

- Perez, Juan Carlos / Gohring Nancy*: Facebook partners quiet on Beacon fallout, Wash. Post (Dec. 11, 2007), <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/12/11/AR2007121100723.html>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
- Robinson, Neil / Graux Hans / Botterman Maarten, Valeri Lorenzo*: Technical Report, "Review of the European Data Protection Directive", Μάιος 2009, http://www.ico.gov.uk/upload/documents/library/data_protection/detailed_specialist_guides/review_of_eu_dp_directive.pdf, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
- Schaar, Peter*: Das Ende der Privatsphäre: Der Weg in die Überwachungsgesellschaft, München 2007.
- Sedlmeier, Domikik*: Datenschutz in "Social Network Sites". Unter besonderer Berücksichtigung der Verkettung digitaler Identitäten, Norderstedt 2008.
- Skinner, Lorna*: You're a Celebrity, Madam: So do we Have a Right to Share Your Privacy in a Public Place?, 9 Comm. L. (2004), σ. 118 επ.
- Solove, Daniel J.*: The digital person: Technology and Privacy in the Information Age, New York 2004.
- *του ιδίου*: Understanding Privacy, Cambridge 2008.
- Sykes, Charles*, The End of Privacy: The Attack on Personal Rights at Home, at Work, On-Line, and in Court, New York 1999.
- Uerpmann-Wittzack, Robert*: Höchstpersönliche Rechte und Diskriminierungsverbot, σε: Dirk Ehlers (επιμ.), Europäische Grundrechte und Grundfreiheiten, 3^η έκδοση, Berlin 2009, § 3.
- Warren, Samuel/Brandeis, Louis*: The Right to Privacy, 4 Harv. L. Rev. (1890), σ. 205 επ.
- Whitman, James Q.*: The Two Western Cultures of Privacy: Dignity versus Liberty, 113 Yale L.J. (2004), σ. 1151 επ.

Γνωμοδοτήσεις, Εκθέσεις (με χρονολογική σειρά)

Σε ελληνική γλώσσα

- ΑΠΔΠΧ, Οδηγία 115/2001, αναφορικά με την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων των εργαζομένων, http://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33,23382&_dad=portal&_schema=PORTAL, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
- Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, Γνωμοδότηση 1/2008 σχετικά με τα θέματα προστασίας δεδομένων σε σχέση με τις μηχανές αναζήτησης, http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/docs/wpdocs/2008/wp148_el.pdf, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
- Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, Ετήσια Έκθεση για το έτος 2008, σ. http://www.dpa.gr/pls/portal/docs/PAGE/APDPX/ANNUALREPORTS/AR2008/ARXH%20PROSTASIAS%2008_FORWEB_REVISED.PDF, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
- Γνωμοδότηση 9/2009 του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου Γεωργίου Σανιδά, ΔιΜΕΕ 2009, σ. 389.

Σε ξένη γλώσσα

- OECD Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data, 23 Σεπτεμβρίου 1980, http://www.oecd.org/document/18/0,3343,en_2649_34255_1815186_1_1_1_1,00.html#guidelines, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
- Article 29 Data Protection Working Party, Opinion 4/2000 on the level of protection provided by the "Safe Harbor Principles", http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/docs/wpdocs/2000/wp32en.pdf, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
- European Commission, The implementation of Commission Decision on the adequate protection of personal data provided

- by the Safe Harbor Privacy Principles, 20 October 2004, http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/docs/adequacy/sec-2004-1323_en.pdf, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
- ENISA Report, Security Issues and Recommendations for Online Social Networks, October 2007, http://www.enisa.europa.eu/doc/pdf/deliverables/enisa_pp_social_networks.pdf, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
 - *Marit Hansen/Sebastian Meissner* (επιμ.): Verkettung digitaler Identitäten, Reports durch das Unabhängige Landeszentrum für Datenschutz Schleswig-Holstein <https://www.datenschutzzentrum.de/projekte/verkettung/2007-uld-tud-verkettung-digitaler-identitaeten-bmbf.pdf>, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
 - Report and Guidance on Privacy in Social Network Services “Rome Memorandum” 43rd meeting, 3-4 March 2008, Rome (Italy) International Working Group on Data Protection in Telecommunications, http://www.fas.org/blog/secretcy/2008/02/open_source_intelligence_advan.html, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
 - *Acoca, Brigitte*: Scoping Paper on Online Identity Theft, σ. 14, <http://www.oecd.org/dataoecd/35/24/40644196.pdf>, 2007, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
 - Working Party on Police and Justice, The Future of Privacy, Joint contribution to the Consultation of the European Commission on the legal framework for the fundamental right to protection of personal data, http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/docs/wpdocs/2009/wp168_en.pdf, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.
 - Third ENISA Anti-Spam Measures Survey, What Are the Measures Used by European Providers to Reduce the Amount of Spam Received by Their Customers?, 2009, <http://www.enisa.europa>.

eu/act/res/other-areas/anti-spam-measures/studies/spam-survey, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010

- *E. Denham*: Report of findings into the Complaint filed by the Canadian Internet Policy and Public Interest Clinic (CIPPIC) against Facebook Inc. under the Personal Information Protection and Electronic Documents Act., July 16, 2009, http://www.priv.gc.ca/cf-dc/2009/2009_008_0716_e.cfm, τελευταίος έλεγχος: 15 Απριλίου 2010.

